

BİLİM ve SANAT 92

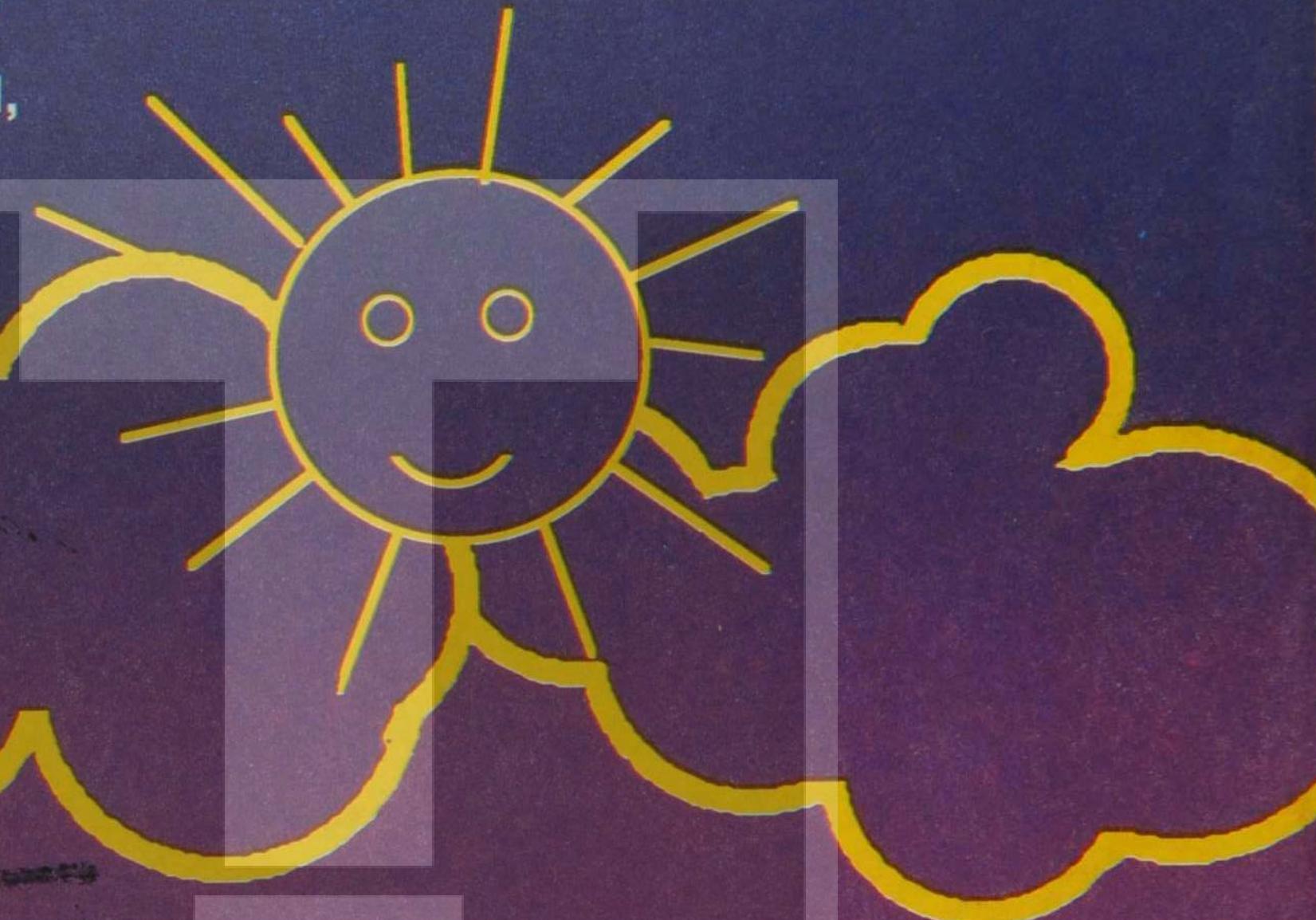
AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

AĞUSTOS 1988

(KDV Dahil) 1000 TL.

ÇEVRE SORUNU/ÇEVRECI HAREKET

DR. ERDAL ATABEK,
OKTAY EKİNCİ,
AYDAN BULCA ERİM,
REFET ERİM,
AYDIN KÖYΜEN,
ÖMER KULELİ,
Dr. ATA SOYER,
ALI YURTTAGÜL

Dinlenme Hakkı

Ercan Eyüboğlu,
Musa Özdemir ve
İsmail Hakkı Önal,
Mustafa Başoğlu,
Sadık Özben'in
 görüşleri

TÜSTAV

Ve Bilim ve Sanat
Zenginliği...

Mehmet Ali Aybar, Henry Blauth,
Müşerref Hekimoğlu, Prof. Dr. Sabahattin
Öğün, Mahmut T. Öngören, Varlık Özmenek,
Kurt Roderbourg, Gürhan Uçkan,
Aysun Umay, Gündüz Vassaf...

AĞUSTOS ve EYLÜL'de 2'şer adet BİLİM ve SANAT...

Okuyucularımızı
Ağustos ve Eylül aylarında
bayilerinden 2'şer adet
BİLİM ve SANAT almaya
çağırıyoruz.

2. Bilim ve Sanat'ı bir
dostunuza postalayın.

Sizlere 2000.- TL'ye daha mal olacak bu
küçük ama anlamı büyük jestin Bilim ve
Sanat'a ne denli büyük bir olanak
sağlayacağını biliyor musunuz?

TÜSTAV

BİLİM ve SANAT

Sahibi
BİLSAN Basım - Yayın Ticaret
ve Sanayi A.Ş. Adına:
İLHAN ALKAN

Genel Yayın Yönetmeni
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı
GÜNEY GÖNENÇ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
ÖZER ESMER

Yazışma adresi: Sümer Sokak 36/1-A Kızılay-
ANKARA Tel: 230 59 45 Posta Çekli No: 12526-1
• İzmir Temsilcisi : Haluk DÖLENEKEN • İsveç
Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box: 38045 10064
Stockholm • F. Almanya Temsilcisi: Duran TAŞ-
TAN Alemannen Str. 1 404 Neuss • İsviçre Tem-
silcisi: Hasan DEMİRCAN Postfach 56 5614
Sarmenstorf • Kıbrıs Temsilcisi: Sevgül ULUDAĞ
19 Necmi Alkran Sk. Lefkoşa/Kıbrıs • Dizgi: Yesim,
Tel: 117 57 52 • Sayfa Düzeni: Erdal TAŞKESEN
Tel: 230 58 52 • Film: Arsu Ofset Tel: 229 76 92
• Baskı: Daily News Ofset Tesisleri • Dağıtım: Hür
Dağıtım Tel: 511 91 10 (10 Hat) Abone: Yıllık 6000
- Altı Aylık 3500 - TL Avrupa Yıllık 40 DM - ABD
(Uçakla) 30 Dolar, Avustralya 35 Avustralya Doları.

NE YAPMALI?...	4
Varlık Özmenek	5
HALK / Özdemir İnce	5
KİRLİ ÇEVREDE İNSAN OLMAK	7
Dr. Erdal Atabek	7
TURİZMLE KALKINMA VE ÇEVRE KORUMASI	9
Oktay Ekinci, Y. Mim.	9
GÜNCEL ÇEVRE SORUNUMUZ: KORUMACILIĞI	12
İNANDIRICI KILMAK	12
Aydan Bulca Erim	12
"BİR ÜLKEDE TAM DEMOKRASİ OLmadAN TAM BİR ÇEVRE HAREKETİ DE OLUŞAMAZ."	14
Ali Yurttagül / A.B.E	14
ÇEVRE KONULARINDA YENİ BİÇEM ARAYIŞI	16
Refet Erim	16
TÜRKİYE'DE ÇEVRE HAREKETİNİN İVME KAZANMASI	18
Ömer Kuleli	18
ÜÇÜNCÜ DÜNYAYA TEHLİKE İHRACI: SANAYİLEŞMEDE ÇİFTE STANDART	20
Dr. Ata Soyer	20
YEŞİLLER SOLA ALTERNATİF Mİ?	24
Aydın Köyメン	24
SESSİZ DÜNYADAKİ GÖRÜLMEMYEN MÜCADELE	27
Sabahattin Öğün-Aysun Umay	27
NELSON MANDELA 70 YAŞINDA	30
Gürhan Uçkan	30
OLİVER TAMBO: "İNANIYORUM Kİ, IRKÇILIĞIN YOKOLUŞU MANDELA'NIN VE BENİM SAĞLIĞIMDA OLACAK."	32
Çev. Olcay Anker	32
DEMOKRATİK EĞİTİM MÜCADELESİNDE DİNLENME HAKKI: TATİL	34
Dr. Ercan Eyüboğlu	34
DİNLENMEK, ÇALIŞANLARIN HAKKIDIR	38
Musa Özdemir	38
DİNLENME HAKKI/TATİL SORUNU ÜZERİNE:	40
Sadık Özben	40
Mustafa Başoğlu	41
İsmail Hakkı Önal	42
"BİZ BİZE BENZERİZ" (!)	43
Mehmet Ali Aybar	43
Z ₁₂ - SAYILARI	45
Dr. Ali Nesin	45
ÜNİFORMANIN HİKMETSİZLİĞİ	48
Gündüz Vassaf	48
ÜNİFORMANIN HİKMETİ	49
Henry Blauth-Kurt Roderbourg/Çev. G. Vassaf	49
VERA HİKMET İLE SÖYLEŞİLER (III)	52
Müşerref Hekimoğlu	52
BİR İFADE ÜZERİNE...	56
Mahmut T. Öngören	56
OKUYUCULARIMIZDAN/Faruk Güçlü, Mehmet Tevlim	57
"TÜRKİYE'Yİ NASIL BİR GELECEK BEKLİYOR?"	
TOPLANTISININ KATILIMCI VE OKURLARINA AÇIK MEKTUP	
Yücel Çağlar	
ÇİZGİLERİYLE: Nezih Danyal	58
FOTOĞRAFLARIYLA: Ahmet Bülent	

Ne Yapmalı?..

Varlık Özmenek

“Güler misiniz, ağlar misiniz?...”
Türkiye'nin dışında hemen hemen hiçbir ülkede, bu deyimi seslendirdiğinizde neden söz etmek istedığınızı kolay kolay kimse kestiremez.

Oysa Türkiye'de, deyimi duyan kulağın dili sorar:
— Gene N'oldu?...

Neler olmuyor ki!

Ve 80'li yıllarda bu diyalog başlangıcı, karşılıklı vicdan kanamasının hançerliği işlevini de fazlasıyla yükledi. Ve halkın cigerini bilen büyük ozanın deyişince toplum bu işi yaparken de, genellikle “gülerken ağlama” yöntemini izledi, izliyor.

Önümdeki haberi okurken, nasıl bir yöntem uygulayacağımıza sizler karar verin.

İsviçre'nin Zürih kenti kaynaklı bir haber bu, şöyle:

“İsviçre Yazarlar Birliği, Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Başbakan Turgut Özal'a birer mektup göndererek, Türkiye'deki antidemokratik uygulamaları kınadı.

Evren ve Özal'a aynı ayrı gönderilen mektuplarda şöyle denildi:

‘Uluslararası insan hakları belgelerini Türkiye'nin de kabul etmesine karşı, askerlerin iktidara el koyduğu 8 yıldan bu yana çeşitli görüşlerden yaklaşık 3000 yazar ve gazeteci yargılandı. 25 yazı işleri müdürü yillardan beri tutuklu bulunuyor. Birçok kitap yasaklandı, kimisi de mahkeme kararıyla imha edildi.

Türkiyeli yazar ve gazetecilerle dayanışmamızı açıklıyor, Türkiye hükümetine şunları öneriyoruz:

- İmza koyduğunuz insan hakları sözleşmelerine uyunuz.
- Tutuklanan meslektaşlarınızı serbest bırakınız.
- Basın ve edebiyata özgürlük tanıyınız.
- Düşünce özgürlüğünü ülkenizde sağlayınız.”

İmza: Otto Böni - İsviçre Yazarlar Birliği Sekreteri.

Mektubun gönderildiği adres sahiplerinin yanıt veremeyeceklerini, verirlerse nasıl bir dil ve biçim kullanacaklarını bilmeyiz; bilemeyez. Konumuz da o değil!

Resmi kurda İsviçre Frangı kaç liradan işlem görüyor pek önemli değil (aslında önemli) ama bu mektubun fılı anlayıştan nasıl bir işlem göreceği önemli. (Aslında önemli değil, dedığınızı duyar gibi oluyorum.)

Türkiye'yi içten yıkmak isteyenlerin dolduruşuna gelen kandırılmışlar!

Yurtdışındaki vatan hainlerinin yalanlarına kanan, bizim de dost ve müttefik diye bildiğimiz aymazlar!

Batılı diye bilip, seviyesine çıkmaya çalıştığımız saflar; hatta ahmaklar!

Dış düşmanlar!

Salaklar!

Demokrasi manyakları!...

....

Gülüyorken, ağlıyorken, bilmeyorum ama sevgili okuyucu, İsviçreli yazarlar neyse ki, bir şeylerin farkındalar; TL'nin değer kaybına koşut fılı görüşte anlam kaybına uğrayan “demokrasi”nin bütün kurum ve kurallarıyla sağlanmasını istemiyorlar! Bunu isteseler, o zaman yanıtın “iç işlere müdahale”den geçeceğini biliyorlar... Kaldı ki, “bir çeşit” demokrasi burada var!

Bunları yazarken, bunları söylemekten vicdanımız kaniem. İsviçreli yazarlar ülkemize seslenirken ortaçağ'a seslenir gibiler; yüregimiz çatallaşıyor. Kızımıyor, kızamıyoruz onlara. İnsan soyunun başına gelen her fenalık yeryüzünün neresinde, hangi köşesinde olursa olsun tüm insanlığı ilgilendiriyor.

Başbakanı kurşunlanan bir ülkede gazeteci, yapması gerekeni yapıyor; Erbil Tuşalp mesleğinin onurlu üyeliğine ter üstüne ter katıyor; yaka-paşa nezarete atılıyor. Öteki basın emekçilerine “emir aldım, kipirdarsanız vururum” diye namlu sallanıyor.

Gazetecilik, yazarlık mesleğinde değerlerimiz Aziz Nesin'ler, İlhan Selçuk'lar, Uğur Mumcu'lar, M. Ali Birand'lar mahkeme kapısı arşınıyorlar.

Resmi ve samimi sözlükte adları: Vatan hainleri... Vicdanımız kaniem.

Suikast olduğu zaman, hele hele suikastçı da, senin siyasal felsefene yakınsa, “böyle şeyler Amerika'da da, Avrupa'da da oluyor” diye batı örnek alacaksın; hak, hukuk, demokrasi, özgürlük söz konusu ise ‘bizim halk cahil, eğitimsiz, ancak bu kadar’ diye yan çizceksin.

Her şeye karşın Türkiye bir aydınlanmayı yaşıyor; Çağdaşlıkla çağdaşlığı... Giderek berraklaşıyor...

Ister gülelim, ister ağlayalım; somutu yaşamak bir çelişki yumağını çözüyor.

İnsanoğlunun erdemini sonsuz; cehaleti dipsiz, Gılmek ve ağlamak gibi çelişik.

Ne yapmalı?

Güler misiniz, ağlar misiniz?...

Sevgiyle, dostlukla.

Halk(*)

Dilini unutmayı istiyorlar,
suna başlı, kilim bakışı dilinle
susmanı ve unutmayı.

Düşlerin de işgal altındadır,
diyorlar,
seyir defteri kapanmış bir gemisin,
ölüler karışmış dirilerine.

Bu dünyada yiyecek ekmeğin
ve (sözde) içecek suyun kalmamış,
kismetin bağlanmış
arabın küsmüş sana.

Unutuyorlar ama -unutsunlar!
boynuna geçen ipi
boğduğun zamanları.

Türkbükü, 14.5.1984

Özdemir İnce

(*) Yakında yayınlanacak olan BAŞAK İLE TERAZİ adlı kitaptan.

Kapaktaki Konu:

Çevre Sorunu/Çevreci Hareket

Dünyanın hemen her yerinde gözlenen toplumsal hareketliliği ve bundaki çeşitliliği günümüz Türkiye'sinde de, renk ya da ton farkıyla da olsa, izlemek mümkün. Çevrecilik, böylesi bir çeşitlilik içinde, son zamanlarda kamuoyunun ilgisini en çok çeken ya da basında sözünden çok edildiği için dikkatleri üzerinde toplayan hareketler arasında başta gelenlerden. Çevreci Hareket, kendi dinamiği içinde kendi gelişmesini sürdürürken, dışından bakan bir göz olarak, onu doğru değerlendirmek, doğru kavrayabilmek ihtiyacını duyuyoruz. Bu ihtiyacın çoğu okuyucumuzca da duyduğu inancıyla konuya yaklaşımda bulunma çabasındayız. Bu amaçla, okuyucularımız hatırlayacaklardır, Mart 1987 tarihli (75.) sayımızda Belçika Komünist Partisi'nden düşnür Daniel Fedrigo'nun "Siyasi Bir Hareket Olarak Çevreciler" başlıklı yazısının çevirisine yer vermiştık. Ocak 1988 tarihli (85.) sayımızda da İngiliz Yeşiller Hareketinin onde gelen ideologlarından Adrian Atkinson'un Bilim ve Sanat için yazdığı "Şu Yeşiller Hareketi..." başlıklı makalesinin çevirisini yayımlamıştık.

Bu sayımızda "Çevre sorunu/çevreci hareket" konusunu geniş bir boyutta ele alıyoruz. Bunun için Çevreci Hareket'in içinden/dışından dostlarımızın görüşüne baş vurduk. Çeşitli görüşler, farklı yaklaşımlar ortaya çıktı. Bunları, gelecek sayımızda başkaları izleyecek. Doğruyu görmemize yardımcı olacak her görüşe teşekkür borçluyuz.

Kapaktaki Konu:

Dinlenme Hakkı

Bu sayımızda ağırlıklı ikinci konu olarak "dinlenme hakkı" ni ele alıyoruz. Bu hakkı kullanamayanların çoğunluğu oluşturduğu ülkemizde Bilim ve Sanat'ın Ağustos sayısını yaz suçlarının, büyükşehirlerin ve parasızlığın bunalttığı insanlarımıza adıyoruz.

B.S.

Çevre Sorunu/Çevreci Hareket

Kirli Çevrede İnsan Olmak

Dr. Erdal Atabek

Cevre kaç türlü kirlenir? Düşünorum.

Hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği. Hepsini mu? Düşünürüm. Kirli, kirlilik, kirlenme, kirletme, kirletilme. Düşünürüm.

"Kirletilen namus" çevre kirliliğine girmiyor mu?

Çevremizin kirliliği sadece Küükürt diöksitten mi, deterjanlardan mı, tarım ilaçlarından mı geliyor?

Yalanlar? Yalanlar çevremizi kirletmiyor mu?

İki yüzlüklük?

Çıkarcılıklar?

Bencillikler?

Çevremizi kirletmiyor mu bütün bunlar? (Ve daha bunlar gibi niceleri)

Yüreklerimizi kirletmiyor mu? Aklimizi kirletmiyor mu? Hayatımızı kirletmiyor mu? Sinirlerimizi, ruhumuzu kirletmiyor mu?

Bu "çevre kirliliği"nin farkında bile olmadan kirlenmiyor muyuz?

Muğla'daki kaplumbağaların Dalyan'da yumurtladıkları kıyılarda bir otelin yapılması nice haklı, nice yaygın tepkilere yol açtı.

Kaplumbağaları savunmak çok haklıydı ve çok kolay.

Kaplumbağalar çaresizdi ve "sakincasız"di.

"Yeşil Parti" kuruldu, amblemlerinde kaplumbağa yer aldı.

Ama, Diyarbakır'da beş genç kız gözaltına alınırken "kızlık muayenesi"ne gönderildi. Onurlarının kırılması için yapılmıştı bu. Erkeklerin saçının kesilmesi gibi.

Diyarbakır'da bir öğretmen tutuklandı. Kadını ve dokuz aylık gebeydi. Cezaevinde hastalandı. Hastalanmak değildi bu, gebeydi ve bakıma zorunluydu. Hastaneye gönderildi ve ayağından karyolaya kelepçelendi.

Kaplumbağalara sahip çıkan "çevreciler" onlara sahip çıkmadı. Çünkü, onlara sahip çıkmak zordu, çünkü onlar "sakincalı"ydı.

Neden kaplumbağaların yumurtalamasına gösterilen göz yaşartıcı duyarlılık, insanın doğurmasına gösterilmiyordu.

Her iki olayda da "zulüm" yok muydu?

Bu çifte standart bir büyük ayıptır.

Kaplumbağalar için rahatça yazan çiçen kalemler, ayağından karyolaya kelepçelenen bir insan için yazmıyor, çizmiyorsa çevremiz bu ayıpla kirleniyor demektir.

Çevre kirliliğine karşı çıkmak, ağız açık bir doğa hayranlığı değildir, politik bir sorumluluktur.

"Biz politika yapmıyoruz, yaşadığımız çevreye sahip çıkıyoruz" demekse, düzenle bütünselme gücüne bile sahip olmayan güçsüz bir romantizm.

İnsan kirletiliyor.

Yaşadığımız, her gün solumak zorunda bırakıldığımız, her gün görmek zorunda bırakıldığımız gerçek bu.

Yalanlarla, iki yüzlüklüklerle, çıkışarcılıklarla, bencilliklerle, görmezden gelmelerle, ligiziz kalmalarla "insan kirletiliyor."

Ne oldu şu "radyasyon olayı"?

Hani Çernobil'de bir nükleer santral kazası olmuştu da, radyasyon bulutu gelmiş miydi, gelmemiş miydi konusu?

Televizyonda zamanın Bakanı Cahit Aral çay üstüne çay içerek radyasyon olmadığını söyleyip duruyordu. Atom Enerjisi Kurumunun o zamanki Başkanı Ahmet Yüksel Özdemre (Profesörü değil mi?) hiçbir tehlike olmadığını yeniden yeniden söylüyordu.

İki yıl önceydi bütün bunlar.

Şimdilerde, 60 bin ton radyasyonlu çayı gömecek yer aranıyor.

Şimdilerde, aynı Atom Enerjisi Kurumu nisan ayında yayımladığı bir raporda 100 bin yurtaşımızın ülke ortalamasının üstünde radyasyona maruz kaldığını açıklıyor.

Bu arada artan sakat doğumlar, kimselerin bilmediği kanser olayları bu sorumsuz tutumun sonuçları değil mi?

Yalanlarla kirletilen çevremiz.

O günlerde yapılan çay-kahve esnafı Derneği toplantısında Dernek Başkanı "bu radyasyonlu çay lâfları yurt dışındaki zararlı mihrakların uydurması" diyordu.

Başbakan aynı Başbakandı.

Cumhurbaşkanı aynı Cumhurbaşkanı.

Biz de aynı vatandaştık.

"Sağlıklı Çevrede Yaşamak" herkesin hakkı mıydı?

Öyle olmalıydı. Kulağa hoş gelen bu söz doğru olmalıydı. Bir parçacık güven gerekliydi insana, bir parçacık huzur.

Ankara Mamak'taki sel baskınından ölenlerin de hakkı olmalıydı "Sağlıklı Çevrede Yaşamak". Trabzon Maçka'daki Çatak'ta yaşayanların da hakkı olmalıydı.

"Sağlıklı Çevrede Yaşamak" onların da hakkıydı, öyle ya.

Ama oralarda yaşayanların "Sağlıklı Çevresi" şiddetli bir yağmur yağınca yadardı, toprak yukarılarından kayıncaya yadardı.

Bizim buralarda "doğal afet"ti bu olayların adı.

Olan olurdu, ölen gider, sağlar kalırıdı.

Sonrası hep aynıydı. Televizyonda birbirine benzeyen durgunlaştırılmış, gözlerini önüne dikmiş "yetkili" yüzleri "ölenlere Allah'tan rahmet, kalanlara sabır" dilerdi.

Hepimizin kaderi vardı ve onların kaderi kötüydü.

İslâm dininin kaderciliği bu tür pasif kadercılık değilmiş, ne gam. İslâm dini, "önce keçini sağlam bir yere bağlayacağın, sonra Allah'a emanet edeceksin" dermiş, ne gam.

Bizde kader, fakir fukaranın başına gelen belâların adıdır. Böylece, başlarına belâ gelenlerin, gözlerini ya göklere ya da toprağa dikmeleri sağlanır. Böylece, başlarına belâ gelenlerin, gözlerini belâna asıl kaynağına dikmemeleri sağlanır.

Çevremizi kirletenlerin biri de bu "kadercilik anlayışı" değil mi?

Kadercilik, vurdumduymazlığın,

sorumsuzluğun, ilgisizliğin, hayatı çaresiz insanların başına belâ eden bozuk dönemin üstüne çekilen muhtesem bir örtü olmuyor mu?

"İntihar etmiştir. Geçim zorluğu çektiği bildirilen....."

Gazetelerde yanyana, üstüste dizilen yazıların bir yerine sıkışmış intihar haberleri vardır. İntihar artık günlük olaylardan sayıldığından kısa bir haberdir.

Olay da, haber de birbirinin pek benzeridir.

Gençtir, işi bozulmuştur ya da işsizdir, çoluk çocuğunun yüzüne bakamaktadır.

Yaşlıdır, artık hiç bir geçim olanağı bulamamaktadır. Canına kıymıştır.

Sinir bozukluğunu, ruhsal bunalımları bir kalem geçir.

100 yıl önce bile Emile Durkheim intiharlar için "toplumsal bir olaydır" diyordu.

İntihar toplumsal bir olaydır.

İntiharların gerçek nedeni çevre kirliliğidir.

Buradaki çevre kirliliğini, dere ağızlarında, deniz kıyılarda aramayın. Buradaki çevre kirliliğini kentlerdeki fiyat etiketlerinde aramanız gereklidir.

Buradaki çevre kirliliğini ev kiralaında, yiyecek fiyatlarında, giyecek etiketlerinde ve "iş yoktur, boşuna müracaat etmeyiniz" levhalarında arayacaksınız.

Çevremiz "hayat pahalılığı" ile kirleniyor, "İşsizlik"le kirleniyor.

İçinde yaşadığımız çevre kirleniyor.

İçinde yaşadığımız toplum kirleniyor.

Biz kirleniyoruz.

İnsan kirleniyor.

Ve bizden bütün bunlara alışmamız isteniyor.

Bütün bunlara alışmamız.

Bütün bunları "olabilir" söylemamız, "bunlara yaşamaya alışmamız", kendimizi bunlara "uyarlamamız", artık hep böyle olacağını aklımıza "yerleştirmemiz" isteniyor.

Bizi kirletiyorlar ve bu kirliliğe alışmamız istiyorlar.

Bizi aşağıyorlar ve bu aşağılaşmaya alışmamızı istiyorlar.

Bizi yoksuallaştırıyorlar ve buna alışmamızı istiyorlar.

Gerçek çevre kirliliği budur işte.

Sonra da bize kendi yollarını gösteriyorlar.

"Başka yol yok, biz alternatifsiz" diyorlar.

Bize paranın yolunu gösteriyorlar. Parra, Parra, Parra.

Kapitalizmin gerçek Tanrısi olan "PARRA".

Nasıl kazandığı kimsenin umurunda olmayan "PARRA".

Uğrunda her türlü üç kâğıtçılığın geçerli olduğu "PARRA".

Uğrunda insan onurunun lâfi bile olmayan "PARRA".

Kapitalizmin gerçek Tanrısi olan "PARRA".

Onun egemenliğini reddettiğin zaman yaşamın yolları sana kapanıyor. Kendi içine kapanmaya zorlanıyorsun. İstememeye zorlanıyorsun. Dünyanı daraltmaya zorlanıyorsun. Kendini suçlamaya zorlanıyorsun. Kendini beceriksiz görmeye zorlanıyorsun. Kendini küçük görmeye zorlanıyorsun. Kapitalizmin gerçek Tanrısi olan "PARRA", seni lânetliyor ve toplumun dışına atıyor.

Onun egemenliğini kabul ettiğin zaman, kendi gözünde küçülüyorsun. Kendi inançlarını tükürmeye zorlanıyorsun. Kendini inkâr etmeye zorlanıyorsun. Yaşamak kendi gözünde değerini kaybediyor.

Toplumda bireyin yaşadığı çelişki burada.

Ya "çevren kirli, sen temiz" olacaksın.

Ya da "çevren temiz, sen kirli".

Bu topluma bu çelişkiyi görmek gerekiyor. Görmek ve yaşamak.

Gözünü gerçek "çevre kirliliği"ne dikmek.

Gözünü dikmek ve kaçırmadan bilmek.

Bu gerekiyor.

Sonuçları irdelemek kolaydır, nedenleri irdelemek zor.

Sonuçlara "üzülmek", "sıkılmak", "öyle olmamasını istemek" kolaydır.

Nedenleri "görmek", "karşı çıkmak", "değiştirmeye çalışmak" toplumsal mücadeledir.

Bireyin birey olarak toplumsal mücadele olamaz.

Bireyin birey olarak toplumsal mücadeleki kişisel bir kaçıştır. Batı toplumunun hipileri, aykırıları, neo-protestanları, marginalleri bu kaçışın değişik renkleridir.

Bireyin toplumsal mücadeleleri örgütüne "Nilgün"ün adı "Nilgin" olarak çıkmıştır. Sevgili Nilgün'den özür dileriz.

Yine geçen sayımızda, "Bizden Size" sayfamızda yer alan kutlamada "Nilgün"ün adı "Nilgin" olarak çıkmıştır. Sevgili Nilgün'den özür dileriz.

toplumsal yürüyüse çevirir. Örgütüne mücadele, bireyin küçülüşünü toplumsal büyümeye çevirir.

Örgütüne mücadele sonuçların kolaylığında bulunmak değil, nedenlerin güçlüğüne göğüsleyerek birleşmekle yapılır.

Çevre kirliliğiyle mücadele, çayırlarda çöp toplayarak yapılmaz.

Çevre kirliliğiyle mücadele, çöpleri kaynağından kurutarak yapılır.

Çevre kirliliğiyle mücadeleyi politik mücadele yapan budur.

Bunu göremezseniz, doğa romanızının hülyali bir sevdalısı olmaktan öteye gidemezsiniz.

Bunu gördüğünüz zamansa, bilinci bir insan olursunuz.

Bunu gördüğünüz zaman, insan olursunuz.

Çevre Sorunu/Çevreci Hareket

Turizmle "Kalkınma" ve Çevre Koruması

Oktay Ekinci (*) Y. Mim.

"İnsan, kendi özgürlüklerinin somutlaştığı çevreyi korumak için mücadele vermek durumundadır."^(*)

Prof. Dr. Ümit DOĞANAY-1972

Su "Caretta caretta" dediğimiz deniz kaplumbağalarına ne kadar teşekkür etsek azdır. Salt, 250 milyon yıl öncesinin tanıklığını yapabildikleri için değil. Bizleri, "durun!... ne yapıyorsunuz? Doğal çevrenizi yok ediyor, bizi de kendinizi de öldürüyorsunuz!" diyerek "uyardıkları" için...

Dinazorlarla birlikte yaşamışlar, buzul çağlarını atlattılar, karalar deniz olmuş, denizler kara olmuş yılmamışlar ve soylarını bugündere dek koruyabılmışlar. Gelin görün ki 2000'li yıllara hazırlanan "uygar" insanların tatil ticareti yüzünden milyonlarca yıllık bu onurlu direniş neredeyse son bulacak. Tarih öncesi çağlarından bu yana en zorlu ve "vahşi" koşulların yok edemediği bir yaşamı "turizmciler"(!) ödeyecek, tehlikeni boyutunu düşünebiliyor musunuz?

Bu nedenle, Caretta caretta'lara çok şey borçluyuz. Eğer, çok değil, bes-on yıl önce soyları tükenmiş olsaydı, kıyılarımızda baş gösteren "tehlike", belki de bu denli canlı bir tartışmaya yol açmayıacaktı...

Bakanlar Kurulu da, (değerlendirmesi ileriki satırlarda bulacağınız) "Çevre Koruma Kararı"nı -yine belki almayacaktır....

"TEŞVİK" BAŞLIYOR....

Aslında, "tehlike" bundan 6 yıl önce kendini gösterdi. 16 Mart 1982 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, doğal güzelliklerimizin "döviz uğruna" gözden çıkartılabilceğinin yolu...

Göründüğü gibi, "kamunun malı" olan doğal ve tarihsel çevrelerimiz, başlıca iki "koşul"la turizme açılıyor. Birincisi, "özelliklerinin bozulması", ikincisi ise "kamuya yararlı tesisler" yapılması.

Bu yaklaşım da ilk bakışta "olaklı" görünüyor. Böyle yerler "boş ve bakımsız" bir durumda kalmamalıdır. Madem ki devletin bu tür yerleri ele alıp, "özelliklerini bozmadan, kamuya yararlı tesisler yapması" bugün için olanaksızdı, (çünkü biz "fakir" bir devlettik), o halde özel girişimcilerin güçlerinden yararlanımlı, "koylarımız değerlendirmeliydi."

Yine, yasadaki "kamu yararı" sözünün "çağrışları" içinde gözden kaçan başka gerçekler vardı.

Özel girişimcinin "varoluş nedeni" öncelikle kâr etmektı.

Hele, Türkiye gibi ekonomisi "istikrarsız" bir ülkede, girişimcilerin "olağan kâr amaci" dışında, olası bunalımlara ve dengesiz rekabete karşı "aşırı kâra" yönelik eğilimleri daha da ağır basıyordu. Yani, "en kısa sürede, en az masrafla, en çok kâri elde etmek", gittikçe önem kazanıyor, ekonominin "belirleyici yaklaşımı" durumuna geliyordu.

Bu yaklaşımındaki bir girişimcinin, kamu arazisi üzerinde yatırım yaparken, "çevresel özelliklerini ve kamu yararını gözetmesi", ancak "kazancıyla orantılı" olabiliirdi. Bugüne dek (veya o güne dek), kamu yararını kendi "kâr amacının" önünde tutan bir "hür teşebbüs" türünü henüz insanoğlu bulup çıkartamamıştı....

Nitekim, amacın kökeninde, "yeni yatırımları yaratılması" ve ülke kaynaklarının sermaye gruplarının eline "yeni bir kazanç kapısı olarak teslim edilmesi" eğiliminin yattığı, yasanın ileriki maddelerinde de açıkça çıkyordu. 8. maddenin (D) bendi çok netti: "Bakanlık bu malları.... (tarihsel ve doğal çevrelerin içindeki veya

(*) Mimarlar Odası 2. Bşk.

yakınındaki kamu mallarını) Türk ve yabancı uyruklu, gerçek ve tüzel kişilere kılalamaya, tâhsis etmeye... yetkilidir." 9/a maddesini de okumadan geçmeyelim: "Turizm alanları ve turizm merkezlerinin yol, su, kanalizasyon, elektrik ve telekomünikasyon gibi alt yapı ihtiyaçlarının ilgili kamu kuruluşlarında öncelikle tamamlanması zorunludur."

Böylece, tarihsel ve doğal çevrelerimizden halkımızın yararlanabilmesi için gerekli altyapı olanaklarını sağlama da dâne kadar "fakir" görünen devletimiz, bu alanların yerli ve yabancı firmalarca kullanılmasında birdenbire kendini "öncelikle görevli" görmeye başlamıştı. Girişimcilere kamu ait arazilerin verilmesi yetmiyor, kazançlarını daha da artırmamaları için, yolunu, suyunu, elektriğini de devlet üstleniyordu. Yani, halkın malları, halkın vergileriyle "îmar edilip" yerli ve yabancı şirketlere sunuluyordu.

ÇEVRE YASASINDA "ÖNLEM"

Benzer eğilim, 11/8/1983 günü Resmi Gazete'de yayımlanan 2872 sayılı "Çevre Kanunu"nda da kendini gösteriyordu. Yasanın "amacını" belirleyen 1. maddede, altını çizdiğim satırlar Türkiye Çevre Sorunları Vakfı'na hazırlanan tasarıya, daha sonra (kanunlaşırken) eklenen "görüşleri" yansıyor.⁽²⁾ Madde şöyledir: "Bu kanunun amacı, bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması, su, toprak ve hava kirlenesmesinin önlenmesi, ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemektir."

Burada belirtilen "ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleri"nin nasıl ve ne yönde "gözetildiğini", son iki-üç yıldızı uygulamalar yeterince ortaya seriyor. Özellikle Güney Ege ve Akdeniz kıyılarındaki, sık ağaçlarla denizin kucaklaştığı koymalar, yerli ve yabancı şirketlerin "ekonomik ve sosyal kal-

kinma hedefleriyle uyum içinde" 49 yıldığını kiraya veriliyor. Şirketler, kendi amaçlarına ve yapılarına uygun olarak, bu koymalar -daha inşaatlarına uygulamalar, yine aynı kararın "2. maddesine göre çıkarılacak esaslar çerçevesinde değerlendirme yapılınca kadar" yani "geçici" olarak durduruluyor. 2. maddede ise, "söz konusu alanlarda ilgili yeni bir düzenleme yapılınca kadar uygulamanın gerçekleştirilemesini temin maksadıyla on yıl süre ile geçici teşkilat kurmaya" Başbakanlık yetkili kılınıyor. Bu teşkilatta görevlendirilecek personelin de "Başbakanlıkça sağlanacağı" hükmeye bağlanıyor.

"KORUMA KARARNAMESİ"NE DOĞRU....

Bu "gelişmenin" en çarpıcı örnekleri Muğla koymalarında görülmeye başlandı.

Örneğin, Katrancı, daha önceleri, Orman Bölge Müdürlüğü tarafından bakımı yapılan, halka sonuna kadar açık bir "piknik ve camping" alanıdır. Çam ormanı kıyıya kadar iner, yerli ve yabancı turistler ağaçların gölgeleri altında dinlenerken, çadır kurarak bu "yeryüzü cennetinden" doyasıya yaralarlardı. Yöredeki yakın yerleşmelerin sakinleri de gönübirlik kullanımla Katrancı'nın tadını çıkarttı.

Dahası, buranın yolu, suyu ve elektriği de vardı. Yani, "fakir devlet" halkın "kendi malından" yararlanabilmesi için, "sosyal devlet" olduğunu göstermiş, duş-kabin-w.c.-büfe v.b. gibi yan uniteleri de tamamlayarak, Katrancı'yı, gerçek anlamda "özellikini bozmadan ve kamu yararını gözterek" halkın ve turistlerin dinlence gereksinmelerine açmıştı.

Bugün, bütün bu yukarıdaki "yasa düzenlemelerin" sonucunda, Katrancı'da şu oldu. Bu "altyapısı da hazır" olan kamu malı koy ve çevresindeki ormanlık alan, bir özel girişimciye "tahil köyü kurması" için verildi. Girişimci ilk iş olarak araziyi çevirdi, girişi yasaklıdı. Tesis açıldığına ise, "döviz'e bağlanmış fiyatlardan ötürü" halkın yararlanması zaten olanaksız kılınacak. Böylece, "kamu yararı" adına, kamuun yillardır özgürce kullanıldığı bir doğal zenginlik, "ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyum içinde" halkın elinden alınmış oldu.

88/13019 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameyle "Özel Çevre Koruma Bölgeleri" içine alınan Koymalar arasında,

da Katrancı da bulunuyor. Ne var ki, kararnamenin 3. maddesine göre, bu tür "yatırım izni" verilmiş yerlerdeki uygulamalar, yine aynı kararın "2. maddesine göre çıkarılacak esaslar çerçevesinde değerlendirme yapılınca kadar" yani "geçici" olarak durduruluyor. 2. maddede ise, "söz konusu alanlarda ilgili yeni bir düzenleme yapılınca kadar uygulamanın gerçekleştirilemesini temin maksadıyla on yıl süre ile geçici teşkilat kurmaya" Başbakanlık yetkili kılınıyor. Bu teşkilatta görevlendirilecek personelin de "Başbakanlıkça sağlanacağı" hükmeye bağlanıyor.

Şimdi denebilir ki, "kurulacak tatil köyünde doğal doku gözetilecek ve bakılacak, yani korunmuş olacak..."

Bunun da ne kadar gerçekleşebileceğini, bir gazetecinin, Fethiye'deki koymaları kiralayanlara sorduğu sorunun yanında görebiliyoruz.

Cumhuriyet'den M. Balbay diyor ki; "Sahillerde kötü bir yapışma var. Yani kıyı beton yığını ile doluyor..."

Katrancı'nın yeni sahibi İbrahim Yazıcı'nın yanıt şöyle: "Evet, bazen sahilleri dolaşırken benim de içim çiz ediyor, ama maalesef Türkiye'de böyle..."

Göcek Körfezi'nde yatırım yapan Kayalar Gurubu'nun Genel Koordinatörü Mithat Şeref ise daha "açık sözlü": "...Sahillerde büyük kentlere benzer çarpıklıklar var. Ancak Türkiye burası, o kadar çarpıklık olur..." diyor.⁽³⁾

Benzer çarpıklık yine Marmaris ve çevre halkın özgürce kullandığı "Paramak Orman İçi Dinlenme ve Piknik Alanı"nda yaşandı. Üstelik, "bölgelerde başka bir halka açık ormanlık kıyı yok iken", bu alan "beş yıldızlı" Altın Yunus oteli tarafından "değerlendirildi" ve açılışını da "Çevre Koruma Teşkilatı personelini atayacak olan" Sayın Başbakanımız yaptı. Böylece, eşsiz bir doğal kaynağın "kamu kapanması" yanında, uzun yıllar sonucunda yetişen çam ağaçları da kesilerek, yerine yasaklıdı. Tesis açıldığına ise, "döviz'e bağlanmış fiyatlardan ötürü" halkın yararlanması zaten olanaksız kılınacak. Böylece, "kamu yararı" adına, kamuun yillardır özgürce kullanıldığı bir doğal zenginlik, "ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyum içinde" halkın elinden alınmış oldu.

Bütün bu gelişmeler içersinde, Gökova-Köyceğiz ve Fethiye Bölge-

rindeki, "henüz yağmaya uğramamış" ya da "arazi tahsisi yapılarak inşaatına başlanılmış, ancak tesisi hizmete girmemiş" birkaç bölgeyi "Koruma Altına Alan" Bakanlar Kurulu Kararnamesi nasıl değerlendirebilir?

Birincisi "füllî durum"dur. Kararname, bir yandan, 1. maddesindeki anlatımıyla "çevre kirlenmesi ve bozulmasına karşı korumak" amacıyla örneğin Gökova Körfezinin "Özel Çevre Koruma Bölgesi" içine alırken, diğer yandan, bu körfezi ve yörenini olağanüstü derecede kirletecek olan, dahası salt bitkilerin değil tüm canlılar ve insanlar için de yaşamsal tehlike yaratacağı bilimsel raporlarla kanıtlanmış bulunan "Gökova Termik (Kömür) Santrali"ni durdurmaktadır.

Aslında, Gökova (Kerme) körfezindeki koymalar, bu santralin gelecekteki öldürücü etkilerinden ötürü zaten turizm yatırımcıları fazla rağbet göstermemiştir. Öte yandan, yine bu bölge, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Yüksek Kurulu'nun 11/12/1986 gün ve 2753 sayılı kararı ile I. Derece Doğal SİT alanı olarak belirlenmiş ve körfezin her iki kıyısında denizden itibaren 500 m.lük kıyıya kesin yapı yasağı getirilmiştir. Bu yasağa uygun düşmeyen iki önemli teşisten biri Gökova Santrali, diğer ise Devlet Planlama Teşkilatı'nın Antik Sedir Adası karşısındaki Taşbüyük kıyısında büyük bir alana inşa edilen kongre ve dinlenme tesisleridir. (Santralin "dinlenme tesisleri"de "öncelikle" bitirilmiş ve hizmete sokulmuştur.)

Kararname bu bakımdan, Gökova için zaten var olan yasağı tekrarlamaktır, ancak daha önemlisi, "döviz uğruna doğayı yoketmeye girişen turizmcileri bile kaçırın" Gökova Santralini kapsamına almamaktadır.

Çevre Korumasında temel ilke, doğal ve kültürel değerlerin kamu yararına yönelik olarak gözetilmeleridir. Bu nedenle Gökova Santrali Durdurulmadan Çevre Korumasının sağlanamayacağı ortadadır.

KORUMADA "YASAKLAMA" YERİNE PLANLAMA...

Öte yandan, Kararname'nin sadece Köyceğiz-Fethiye ve Gökova'daki belli bölgelere kısıtlama getirmesi, diğer tüm Ege-Akdeniz-Marmara ve

Karadeniz kıyıları için ise herhangi bir yaklaşım taşımaması, bu üç bölge dışında kalan tüm sahillerimizde "daha serbest davranışa" sonucunu da doğuracaktır. Böylece, ülkemizin tamamı "betonlaşırken" orta yerde kalan bir bölge "korunmuş" olacaktır. Kıyılarımızda doğal çevrelerin korunmasında, "öncelikle kamu yararının gözetilmesi gerektiği ilkesi" bu açıdan da önem taşımaktadır. Örneğin Antalya bölgesinde halkın, tesislerin engellemeyle yüzünden kendi kıyılarından özgürce yararlanamazken, "korunma alımı" Kocyazı'ye de ulaşımıyaçaktır. Bu nedenle, tüm kıyılarımızda planlama ve uygulamalarda, doğal çevrenin korunmasını ve halkın bu çevreden yararlanmasını temel alan kuralların yaşama geçirilmesi gerekmektedir.

Bağlı olarak; kararnamenin "gerçekten" olumlu sonuçlar getirebilmesi için, turizm yatırımları ve planlamalarıyla ilgili ve bugünkü olumsuz sonuçlara yasal dayanak oluşturan mevzuat da en kısa zamanda değiştiirmelidir.

Yazının başlangıç bölümünden de-ğerlendirmesini yaptığımız ve "Turizm" yerine doğal çevreyi ve kamu yararını içgirmeyi "teşvik" eden mevzuat yürürlükteken, "geçici yasaklamalarla" sorunu çözümeye girişmek, kararnamenin "ichtenliği" konusunda endişe doğurmaktadır.

"Turizm ve Çevre Değerlerinin Korunması" sorunu, en temelinde ciddi bir planlama konusudur ve bölgesel değil ülke düzeyinde ele alınması zorunludur. Ekonomik ve fiziksel planlamaya dayanmayan, salt "gözlemlere" dayanan "yasaklamalar" ya da "serbestliklerle", turizm ve koruma arasındaki denge (egzandum) kurulamaz. Doğanın korunması için "yapı yasağı" çözüm değildir. İnsanın ve toplumun yararlanmadığı bir doğal ya da tarihsel çevre, olabildiği kadar "güzel" olsun, insansızlığın "çirkinliği" içinde kaldığı sürece "korunmuş" söylemez. Ayrıca, yine planlamaya dayanan bir "koruma" olmadığı sürece, bugün "yasak" denen yere yarın rahatlaklı "serbest" denebilir. (Boğaziçi'nde olduğu gibi) cümlü, bilimsel temele oturtulmuştur.

Ülke düzeyinde kotarılacak genel planlamada; doğal ve tarihsel çevrelerimizden "öncelikle" kamuun (halkın) yararlanması ve bu nedenle gelecek kuşaklar için de bu çevrelerin korunması birinci ilke olarak ele alınmalıdır. Turizm Yatırımları ise, "kamunun kullanımına açık olarak korunan" bu çevrelerden, ülkemizle birlikte turistlerin de yararlanabileceğini sağlanacak şekilde ve yerlerde gerçekleştirilecektir. Yani, "bizi ikinci sınıf döviz getiren turisti birinci sınıf insan gören" anlayışa son verilmelidir.

(Bu anlayıştır ki, tarih ve doğayı yok etmeye başladığı gibi, turizmin evrensel ereğinin "halklar arasındaki barış, dostluk ve dayanışmanın" da gözardı edilmesine, insanların paralı turiste "uşaklık" etmeye "özendirilmesine" yol açmıştır.)

SONUÇ: Ülke düzeyinde kıyıları "betonlaşırken" ve halkın kendine ait çevre değerlerinden yararlanması engelleleyen uygulamalar, "kalkınma" adına ve döviz uğruna" yapılmıyor. Eleştirilere karşı, "turizm gelirleri en önemli kaynaklarımızdan biri oluyor, olacak..." deniyor. Oysa ki "kalkınma"dan ne anlaşıldığı üzerinde durulmuyor.

Elbette ki bu bir "tercih" konuşusudur. "Kalkınma"dan "halkın daha uygarca yaşaması, kendine ait doğal zenginliklerden çağdaş bir insana yaklaşır düzeyde özgürce yararlanabilmesi ve bunun için devletin olanaklarını öncelikle seferber etmesi" anlaşılıyor, ormanlık koymaların özel girişimcilerle kiraya verilip kamu yararına kapatılması ve doğal çevrenin "burası Türkiye" zihniyetiyle vahşice yok edilmesi "kalkınma" söylemaz. Ama tersine, yatırımcılar bol para kazansın, halkın denize girmesi, piknik yapması, dinlenmesi eğlencesi önemli değil... "deniyorsa, süregiden uygulamanın sonucunda, mülke tümyle "Türkiye'de o kadar çarpıklık olur" diyenlerin eline teslim edilecek demektir. Bunun adına ise "kalkınma" değil, "kalkındırma" demek daha doğru olacaktır.

Uygulamanın üç bölgede "geçici olarak" durdurulması da önlemlerin "hangi tercihe göre" alınacağına bağlı olarak olumlu ya da olumsuz sonuçlarını yaratacaktır.

(1) 12 Eylül 1980 öncesinde silahlı bir saldırının sonucunda yaşamını yitiren Prof. Dr. Ümit Doğanay'ın 1972'de İstanbul'da düzenlenen bir akşam oturumunda yaptığı "özgürce ve çevre" başlıklı konuşmasından. Çevre ve Ormanlık Dergisi, Mayıs 1988.

(2) Gerekçeli ve Açıklamalı Çevre Kanunu-Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayımlı-1983 Ankara

(3) Cumhuriyet- 25/2/1988

Güncel Çevre Sorunumuz:

Korumaçılığı İnandırıcı Kılmak

Aydan Bulca Erim

Bir alana "çevreci" ve "imarcı" yaklaşım, özde çok farklıdır. Bizde kıyılar bu güne kadar imarcı bir yaklaşımla ele alınarak korunmak istenmiştir. İmarcı yaklaşım, genelcidir, yapılması gerekenlerden çok yapılamayacakları belirler, yasaklıdır, kararlarında "doğal" verilerin yeri ve ağırlığı sınırlı ve yüzeyseldir, daha çok o alana getirilen kullanımının birbirleri ile ilişkileri üzerinde durur.

Çevreci yaklaşımın çıkış noktası ise tamamen farklıdır. Özellikle "yerel"liğindedir. Üzerine kullanım kararları getirmek istenen alanın ekolojik özelliklerinden yola çıkıp neyi kaldırıp neyi kaldırıramayacağını belirler, "şeritler" genelligi ile değil, "ekolojik havza" larla uğraşırlar.

5 Temmuz 1988 günü Resmi Gazete'de bir Bakanlar Kurulu Kararı yayıldı ve bazı alanlar, "Özel Çevre Koruma Bölgesi" olarak "tespit ve ilan" edildi. O günden bu yana da konu tüm canlılığı ile günlük basında yer alıyor...

Kararname'nin yayımlanmasından sonra ortaya atılan görüşlerin ve gösterilen tepkilerin ortak özelliği, "koruma" konusundaki kavram karmaşası. Bu karmaşanın temelinde ise alınan kararın özünün kamu oyuna yeterince anlatılamamış oluşu yatıyor...

Böylesi "önemli" bir kararın her şeyden önce "inandırıcı" olması gerekmektedir.

Böylesi bir karar, "ciddiyet"ine ilişkin kuşkular yaratmamalıdır. Böylesi bir kararın, "güven vermesi", dolayısı ile, "belirsizlik"ler taşımaması gereklidir...

5 Temmuz kararının, "inandırıcı", "ciddi" ve "güven verici" olduğunu söylemek ise oldukça zordur.

Bu yönde kuşkularımız birkaç noktadan kaynaklanmaktadır:

- Türkiye'nin uzunluğu 8.000 km'yi aşan kıyıları kötü kullanılmaktır, bu çok önemli ve değerli "kaynak", yer yer giderilebilir, yer yer de artık giderilemez ölçüde bozulmaktadır. Bu, doğrudur...

Ancak, Türkiye'de "kıya yağması" da, kıyıların betonlaşması da, kıyıların kirlenmesi ve ekolojik denelerinin yitirilmesi de büyük oranda "yasal"dir. Bu gün yakınan olumsuz sonuca ya yillardır çiziktilen yasaların uygulanması ile varılmış, ya da bu yasalara aykırı uygulamalarla, çeşitli nedenlerle göz yumularak, füllü durum bir anlamda "yasallaştırılmış"tır.

1956'da İmar yasasının çıkartılmasından bu yana, genelde fiziksel çevrenin, özellikle de kıyıların planlanması ve korunmasına ilişkin doğrudan ya da dolaylı pek çok karar alınmış, yasa çıkarılmış ya da çıkarılmaya çalışılmıştır...

1966: Su kıyısında en az 10 metrelük bir kuşağın toplumun yararlanmasıına ayrılmıştır

istiyen, TBMM'ye sunulduğu halde kadık olan "Milli Kıyılar Kanunu" önerisi, 1968: Deniz, göl ve nehir kıyıları ile tarihi ve turistik bölgelerde bulunan hazine topraklarının, Gecekondu yasasındaki "belediyelere devir" hükmü dışında bırakılmasını ve hazine elinde kalmasını sağlayan bakanlar Kurulu Kararı, Valilerin, İl İdaresi yasasındaki yetkilerine dayanarak turistik, tarihi ve doğal değeri bulunan yerlerde yapılacak yapıları denetim altına almasını isteyen İmar ve İskan Bakanlığı genelgesi.

1969: Yüksek Planlama Kurulu'nun, "Turistik Gelişme Politikası Esasları" raporunun Bakanlar Kurulu'na onaylanması, bu rapora göre, tüm Ege ve Akdeniz kıyılarda 3 km derinliğinde bir alanın "Turistik Gelişme Bölgesi" olarak saptanması, buraların fiziksel planlanmanın bir yıl içinde tamamlanması kararı,

1970: Fiziksel planları yapılmayan kadar, deniz ve göl kıyılarda, turizme elverişli alanlarda, tarihsel bölgelerde kamuya ait arsaların satılmasını, dağıtımasını, kamp yeri olarak ayrılmasını, irtifak hakkı yolu ile gerçek ve tüzel kişilere geçirilmesini (Yani, birilerine 49 yiliğine filan kiraya verilmesini) yasaklayan Bakanlar Kurulu Kararı,

1972: Zamanın Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından

hazırlanan, TBMM'ne sevkedilip sonuçta kadık olan, "Kıyılar ve Turistik Alanlar Kanun Tasarısı", Kıyıların doldurulmasını İmar ve İskan Bakanlığı iznine bağlayan genelge, İmar Kanunu'nda değişiklik yapan 1605 sayılı yasa ve bunun kıyılara ilişkin Ek 7 Maddesi,

1974: İmar ve İskan Bakanlığı'nın kıya kullanımına ilişkin Genelgesi,

1975: Kıya kullanımına ilişkin ayrıntılı düzenleme getiren Ek 7-8 Yönetmeliği,

1980: "16 Şubat 1976 da Barselona'da imzalanan Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme ile İki Protokol ve Eklerinin Onaylanması"nın Uygun Bulunduğuna Dair" 2328 sayılı yasa,

1982: 2334 sayılı "Turizm Teşvik Kanunu" ve yasanın geçici 3. Maddesine dayanılarak ilan edilen 14 tane turizm alanı ve turizm merkezi,

1983: Kıyıların korunmasında önemli araç olabilecek dört yasa ve bir yönetmelik:

2685 sayılı yasa ile katılımın uygun görülen "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme"yi onaylayan yasa,

2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu",

2872 sayılı "Çevre Kanunu", 2873 sayılı "Milli Parklar Kanunu",

"Turizm Alanlarında ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması ve Onanmasına İlişkin Yönetmelik",

1984: 3086 sayılı "Kıya Kanunu",

1985: Yeni İmar Kanunu Belediyelere ilişkin yeni düzenlemelerle, plan onama yetkisinin yerelleştirilmesi, Kıya Kanunu'nun uygulama yönetmeliği,

Tam olmayan bu liste dahi, kıyılardaki yerleşme ve yapışmanın belirli

bir düzene sokulması yönünde gayretler olduğunu, en azından bu gereksinim "yeni" duyulmadığını ortaya koymaktadır. Buna, özellikle 1970'li yıllarda yoğunlaşan, "kıya yağması" ve "kıyıların toplum yararına kullanılması" tartışmalarını da eklersen, "sahiplenmek"ten yana kıylarımızın oldukça talihi olduğu görülür. Talihsizlik, doğru sahiplenmenin kurallarının doğru konmamasında, tercihlerin, kâğıt üzerinde başka, uygulamada başka olmasında ve yeni düzenlemeler getirilirken, planlama yöntemleri de dahil, yapılanların sistematik bir bütünlük içinde ve açık yerkarlılık sorgulanmamasından kaynaklanmaktadır.

- Tüm bu birikime karşın, son iki yıldır kıylar ve kıya planlaması yasal olarak en "başı boş" dönemini yaşamaktadır.

1985'te yürürlüğe giren yeni İmar Yasası ile, eski yasanın kıyılara ilişkin hükümleri uygulamadan kalkmıştır. 1985'te çıkartılan Kıya Kanunu ise Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.

O günden bu yana işler, teknik kadroların alışkanlıklarını ve Bayındırılık ve İskân Bakanlığı'nın birkaç genelgesi ile yürütülmektedir. Doğası gereği kolay bozulur ve hassas olan, ikinci konut, turizm, endüstri gibi farklı ve çok kez bir-biri ile çelişkili kullanım taleplerinin en yoğun olduğu bir alanda işler böylesine oluruna bırakılmışken, "özel çevre koruma bölgeleri" gibi çağdaş yönetim teknikleri gerektiren bir uygulamanın başarı şansı oldukça düşük, saptırılma olasılığı ise o oranda yüksek gözükmemektedir.

- 5 Temmuz Kararnamesi, Çevre Kanunu'nun 9. Maddesine dayalı olarak çıkartılmıştır.

Ne konuya sunan yetkililer ne de konu üzerinde konuşan ilgililer, yasanın bu maddesi ve ardından düşünce üzerinde durmamaktadır. Dolayısı ile dile getirilen talep ve öneriler eksik bilgi temelli olmakta, yapıcı olma şansları zayıflamaktadır.

Yasanın, "Çevre Korunması" başlıklı maddesinde : "Kırsal ve kentsel alanlarda arazi kullanım kararına uygun olarak tespit edilen koruma alanları ve bu alanlarda uygulanacak koruma ve kullanım esasları yönetmelikle be-

lirlenir.

"Tespit edilen bu esaslar çerçevesinde aşırı ve yanlış kullanım nedeni ile ülkenin temel ekolojik sistemlerinin dengesinin bozulması, hayvan ve bitki türlerinin nesillerinin tehlikeye düşürülmesi, doğal zenginliklerinin bütünlüklerinin tahribi yasaktır" denilmektedir.

Burada esas olan, ekolojik olarak "çok özel" olanın korunması olup, "çok özel" in belirlenmesindeki teknik esaslar yönetmeliğe bırakılmıştır.

1988 yılının Haziran ayında yürürlükte böyle bir yönetmelik yoktur. Buna karşılık 12 Haziran günü Bakanlar Kurulu üç bölgeyi "Özel Çevre Koruma Bölgesi" olarak ilan etmiştir. Buraların düzenlenmesine ilişkin esasların belirlenmesi çalışmasına ise bu tarihten sonra başlanmıştır.

Böylesine uzmanlık ve yerinde "gözlem ve inceleme" değil, bilimsel araştırma gerektiren bir konuda, istimin bu kadar arkaya bırakılması, kat edilebilecek yol hakkında da, bu yolun niteliği hakkında da ne yazık ki bir fikir verebilmektedir.

- Türkiye'de genelde çevreye, özellikle kıyılara daha "sakınımlı" davranışmaya olanak veren, "koruma" kavramını içeren ya da buna açık, başka yasal dayanıklar bulunmamaktadır ve bunlara dayalı uygulamalar da yapılmaktadır. Yürürlükte bir Milli Parklar Kanunu varken, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde "doğal sit"ler belirlenip korumaya alınırken, hiç bir "özel özen" göstermeden, hiç bir temel hazırlığı yapılmamış bir yasa maddesini araç olarak seçmek, korunmak isteneni olduğu kadar, "özel koruma alanı" kavramını da zedeliyecek nitelikte bir seçim olmaktadır.

- Bir alana "çevreci" ve "imarcı" yaklaşım, özde çok farklıdır. Bizde kıyılar bu güne kadar imarcı bir yaklaşımla ele alınarak korunmak istenmiştir. İmarcı yaklaşım, genelcidir, yapılması gerekenlerden çok yapılamayacakları belirler, yasaklıdır, kararlarında "doğal" verilerin yeri ve ağırlığı sınırlı ve yüzeyseldir, daha çok o alana getirilen kullanımının birbir-

leri ile ilişkileri üzerinde durur. Çevreci yaklaşımın çıkış noktası ise tamamen farklıdır.

Özellikle "yerel"liğindedir. Üzerine kullanım kararları getirilmek istenen alanın ekolojik özelliklerinden yola çıkıp neyi kaldırıp neyi kaldırılamayacağını belirler, "şeritler" genelligi ile değil, "ekolojik havza"larla uğraşır. Örneğin, yola korumacı olarak çıkar ve çevreci bir yaklaşımı benimserseniz, birbirine çok yakın konumda bir termik santralla "özel koruma alanı"nın bir arada kabullenemezsiniz.

Bu nedenle, 5 Temmuz kararnamesinin, bir "imar düzenlemesi" olarak görülmemesi gereklidir. Hafiflarda izlediğimiz, "olumlu ama yetersiz bir başlangıç", "genişletilmeli", "tüm kıyları kapsamlı", "onun arazisini de almalı, bunun kını de" görüş ve tartışmaları, bu temel yanlışlığı yansımaktadır.

Ciddiyet ve inandırıcılık, bu yanlışının hiç ortaya çıkma fırsatı bulamamasını, ya da çoktan giderilmiş olmasını gerektirirdi. Bu konuda da ümitlenmek giderek zorlaşmaktadır.

• 5 Temmuz Kararnamesi'nin içi hemen tümü ile boştur. "Tanimlanan alanlardaki uygulamaların belirli bir süre durdurulacağı" dışında somut hiç bir şey söylemeyecektir.

Yürürlükteki yasalarla verilmiş haklara bir ihtimal yeni bir şekil verecek, bu arada bu hakların bir kısmının geri alınmasına kadar gitibilecek olan çok ciddi bir kararın belirsizlik taşımaması, kuşku ve bekenti doğurmaması, ne yapılacaksa onu da aynı anda ve tüm ayrıntıları ile söylemesi gereklidir. Aksi halde, belirsizlik, pazarlık mekanizmalarına, tanımlanmamış kısıtlamalar da geçmişte her zaman olduğu gibi "istisna" ve "af" mekanizmalarına yolu açacaktır.

Şu andaki durum, belirli kıyları alanlarına getirilmiş, uzatmalı bir "göz altına alma" durumudur ki, tüm benzerleri gibi gereksiz, haksız ve sakıncalıdır.

Türkiye gibi doğal ve tarihi zenginlikler yönünden zengin bir ülkede "koruma", önemli, öncelikli ve ciddi bir konudur.

Konu bu kadar önemli iken, iyi niyetle de olsa, izlenen "gevşek" başlangıç, işin özüne sanılardan da çok zarar verebilir. Türkiye'deki bilgi birikimi ve erişilmiş bulunan "çevre bilin-

ci", "hic yoktan iyi" ile yetinilmeyecek bir düzeydedir. "Hic yoktan iyi"nin gerek "çevresel" gerekse "politik" bir pahası vardır ve bu paha iyi hesaplanmalıdır. □

Söyleşi

'Bir ülkede tam demokrasi olmadan tam bir çevre hareketi de oluşamaz.'

Ali Yurttagül * /A.B.E.

Avrupa Parlamentosu Yeşil Alternatif Grup sözcüsü Ali Yurttagül'le bu yıl Haziran ayı başında Ankara'da bulunduğu günlerde, Bilim ve Sanat için konuştu...

Yurttagül, Yeşil Alternatif Grup, Batıdaki ve bizdeki "çevre" çıkışlı hareketler üzerine sorduğumuz soruları cevapladi. Aşağıda bu söyleşiden notlar bulacaksınız...

• Avrupa Parlamentosunun Yeşil Alternatif Grubu, Yeşil veya Alternatif partiler tarafından seçilmiş 12 üyeden oluşmaktadır. Örneğin, Hollanda'dan Pasifist-Sosyalist, İtalya'dan Democrazia Proletaria, Belçika'nın Flaman kesiminden Alternatif Yaşam partilerinin temsilcileri katılmaktadır bu grubu...

Parlamento'da bir grup milletvekili, beraber çalışma konusunda anlaşlıklarında, grubun niteliginin salt "yeşil" olarak değil, "alternatif"liğini vurgulayarak belirtmek istediler. Grup, çevrecilikle birlikte, geniş toplumsal dönüsümü hedef alan bir hareketi yansıtmaktadır...

Grubun Parlamento'daki faaliyeti, ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutu ağır basan konularda öneriler vererek, çeşitli konuların gündeme getirilmesine dönük olmaktadır. Bu öneriler çok kez sosyalist ve komünist gruplarında desteği ile kabul ediliyor. Çevreye ilişkin konularda sağ kesimden de oy alınabiliyor. Ancak, Yeşil Alternatif Grup, Avrupa Parlamentosu'nun yelpazesinde, sol kanatta yer almaktadır.

• Önerilerin çıkış noktasında ağırlık güncel konularda oluyor. Kişi ve grup insiyatifleri de önemlidir. Örnek vermek gerekirse... Çöp ih-

racı konusu. Bu büyük boyutlu bir sorun. Endüstriyel ülkelerden geri kalmış ülkelerde yeni bir akım olarak kavrandı ve gündeme sokulması için önerge verildi, görüşmeye başlandı. Halen birçok Afrika ülkesi anlaşmalar imzalamış bile... Kimyevi maddelerin gemilerle Ekvator ormanlarına, Afrika kıylarına getirilmesi planlanmıştır. Sorun bir kontrol mekanizmasının yoklukundan kaynaklanıyor.

Türkiye bu gün böyle bir çöplüğe dönüşmediye, bunda en büyük etkenınınının toplumun hassas reaksiyonu oldu.

Çernobil'den sonra, yiyeciklerdeki radyasyon yüzdesi güncellik kazandı, zararsız limit nedir tartışmaları sürdürdü. Gıda maddelerinde, doğal radyasyon sınırlarının kıtası alınması savunulurken, tarım lobisinin baskısı ile, kıtasalar 1000 bekerel civarında yükseltildi, yanı eskisinin iki katına çıktı.

Diger bir yoğun tartışma konusu, "tarım üretiminde ne kadar kimyasal gübre kullanılmalı" olmaktadır. Biliyorsunuz kimyasal gübre hem insan sağlığını etkiliyor hem de yeraltı sularını kirletiyor. Konu indirekt olarak büyük işletmeleri etkiliyor, sonuçta bir çıkar savunmasına dönüşüyor. Bayer

gibi kimyevi madde üreticileri bir araya geldiler ve lobi oluşturdu. Bu tür konu örneklerini çoğaltmak mümkün.

• Grubun ikinci önemli faaliyet alanları, tabandan kaynaklanan gruplara ve hareketlere destek vermek. Avrupa için bu destek salt çevre konularıyla sınırlı değil, örneğin sendikalarla da uzanıyor. Partiler dışında, çok geniş bir tabana yayılan çevreci ve diğer sosyal gruplara destek veriliyor. Dört yıl içinde, Avrupa çapında üç tane konferans desteklendi maddi olarak. Bunlardan biri, "Avrupa'da Irkçılığa Karşı Gençlik" Konferansı idi. 100'e yakın kişi katıldı gençlerden, inisiyatif gruplarından, yerel ve ulusal düzeydeki hareket temsilcilerinden oluşan.

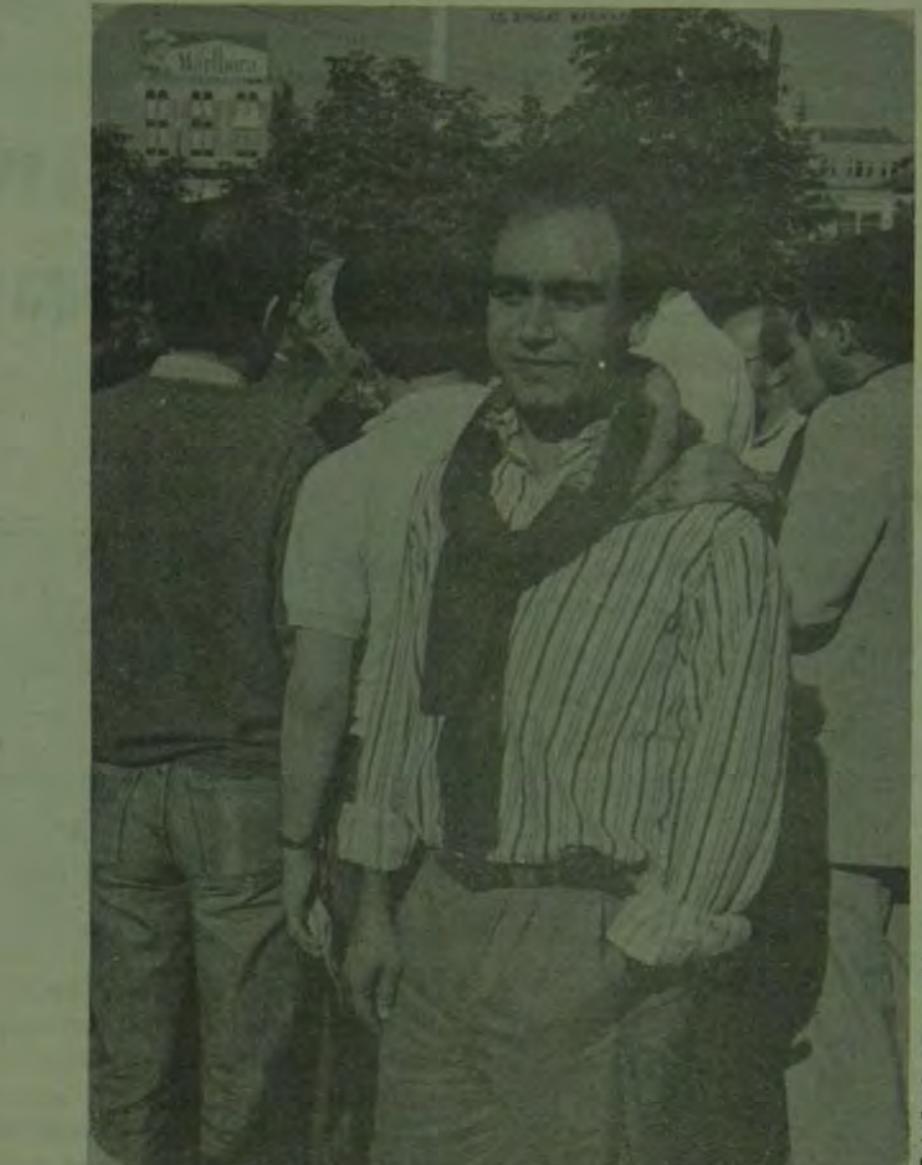
Bu tür düzenlemelerle, bu kesimlerin istekleri ve görüşleri dolaylı yoldan Parlamento'ya aktarılmış oluyor.

• Avrupa Topluluğunun en büyük özelliği, çok çok detaylı bir şekilde örgütlenmiş olması. Çevre konusunda, insan sağlığı ve çevre için örgütlenme iç içe... Tüketicinin korunması da bizde üzerinde çok yoğun çalışılan bir konu

• Türkiye'nin AET'ye girmesi konusu gündeme gelince, ilerde, bu alanlara ilişkin ne gibi sorunlarla karşılaşacağını kestirmek de mümkün. Topluluk içinde, İspanya bu açıdan iyi bir örnek. BİZİM, Yeşiller olarak yetersiz kaldığımız kararlar bile İspanya için çok yüksek kıtasalar getiriyor. Böyle dumurlarda, ya ekonomik/politik sıkıntılı düşmemek için bunları uygulamıyor ya da İspanya'ya özel bir geçiş süresi tanınıyor. Bu gün İspanya'da, Portekiz'de ve Yunanistan'da oturmuş bir çevre hareketi yok henüz.

• Konu, Türkiye'nin gündeminde belki daha eski... Türkiye'de basın çevre konularına gerçekten çok duyarlı. Kuzey ülkeler standartlarının çok daha üstünde bir performans gösteriyor.

Basının, sağlıklı bir yeşil hareket için önemi büyütür. Çevre alanındaki sorunların çoğu, gelişmekte olan çevreyle çelişen şeylermiş gibi görülmektedir. Halbuki

Ali Yurttagül, Avrupa Parlamentosu Yeşil Alternatif Grup sözcüsü

Fotoğraf: Ahmet Bülent

ki gelişmenin insafsız bir çevre yağmacılığı olması gerekmeyi. Örneğin, kâğıt endüstrisini geliştirmek uğruna bütün ormanların kesilmesi en tutucu kesimlere bile ters gelir. Ama kimya endüstrisi söz konusu olunca, çevreyle etkisi bu netlikte kurulamıyor çok kişi tarafından. İleriye dönük bakınca, çevre sorunlarına hassas üretim ilişkilerine girmek zorundasınız. Türkiye'de kimse bunun yeterince farkında değil bu gün, öte yandan da Avrupa pazarına girmek isteniyor.

• Türkiye'de çevre alanındaki her hareketin, her duyarlığın büyük önemi var. Güvenpark bu konuda çok iyi bir örnekti... Türkiye'de başlamış bir kırırtı var ama nereye gideceği daha belli değil.

"Hareket" olarak, çevrecilik Avrupa'da da çok eskiye dayanıyor. Daha önce dernekler vs var. Bugün ise örneğin Almanya'daki Çevreci Hareketler Federasyonu-

nun 800.000 üyesi var, buna karşılık Yeşiller Partisi'nin üye sayısı 40.000.

Türkiye'de "çevre hareketi" eşittir "yeşiller partisi" olarak algılanırsa yanlış olur. Yeşiller Partisinin kurulması sembolik olarak çok sevindirici bir olay. Ne derece toparlayıcı olabileceğini ancak zaman içinde görebileceğiz. Bir ülkede tam demokrasi olmadan tam bir çevre hareketi de oluşamaz. Hükümetin hoş Görüsüne bağlı bir çevre hareketi, kontrolden çıktıği anda engelleneciktir. □

(*) 1953 yılında Antalya'nın Altınözü kazasının Kars köyünde doğdu. Eğitimin köyünde başladı, Antalya Lisesi'ni bitirdikten sonra SBF'ye girdi. Bir yıl okuduktan sonra Almanya'ya gitti Berlin'de Siyaset Bilimi okudu ve 1976'da mezun oldu. "Türkiye'de Siyasi Partilerin Devlet-Toplum ilişkisindeki Rolü" konulu tezi ile Doktor unvanını aldı.

8 yıldır yurt dışında çalışmaktan Yurttagül, 1983'ten beri Avrupa Parlamentosu Yeşil Alternatif Grup sözcüsü. Daha önce, beş yıl süre ile, Almanya'daki yabancı alfabelerde eğitim, sosyal ve yasal konularda rehber olacak bir dizi kitabı yazmanın içerisinde bir projede çalışan Yurttagül, Üniversitesi "Avrupa Topluluğu Akdeniz Ülkeleri" ve "AET/Türkiye ilişkileri" konularında dersler de vermiş.

Çevre Konularında Yeni Biçem Arayışı

Refet Erim (*)

Çok elverişsiz bir ortamda, yani çevreyi göz ardı etmek isteyenlerin, bunun için dünya kadar bahane bulabileceği; çok daha güncel ve yaşamsal sorunları olan geniş kitlelerin de "Şimdi bunların sırası mı, başka dert mi kalmadı?" diyebileceğinin bir ortamda, çevrecilik yapmak ve de çevreyi koruyacak önlemleri alırtıtmak; gelişmiş, tuzu kuru, Batı ülkelerinde yeşilcilik yapmaktan farklı bir şeyler söyleyebilmeyi gerektiriyor.

Bilim ve Sanat dergisi Ağustos sayısında ağırlıklı olarak Çevre konusuna yer vermeye kararlaştırılmış. Bu çerçevede benden de bir yazı yazmam istenince farklı bir şey yapmak, yıllardır söyleyebildiklerimizden değil bir şeyler yazmak istedim. Uzun süredir kafamı kurcalayan bir konuyu sizlerle paylaşmayı düşündüm. Aslında bu yazda size aktardığım görüşler tam olgunlaşmış, sistematik sonuçlarına ulaşılabilmiş düşünceler değil. Bir tür yüksek sesle düşünüyorum ve kafamı kurcalayan konuları eleştirilmek pahasına da olsa, tartışmaya açmak, bir ölçüde yandaş bulabilirsem, çevreye ilişkin çabaları bu doğrultuya yönetmeye çalışmak istiyorum.

Cevre konusu, son yıllarda ülkemizde de gittikçe yaygınlaşıyor, gündemimizde daha ön sırallarda yer almaya başlıyor. Hem de, ekonomik, siyasal, toplumsal, daha yaşamsal pek çok konu arasından sıyrılarak, toplumsal muhalefetin başlıca konularından biri haline geliyor. Bu gelişmenin nedeni yalnız çevre sorunlarının gerçekten çok ağırlaşması mı? Toplumun çevre duyarlılığının artması, çevre değerlerinin korunması ve geliştirilmesi bağlamında daha bi-

linçlenmesi mi? Batıdaki "Yeşiller" hareketinin bizdeki uzantısı mı, uygar ülkelerdeki gelişmelere öykünme mi?

Kuşkusuz bunların hepsi, ama bence göz ardı edilmemesi gereken bir başka gerçek var. 1980'li yılların ülkemizde yarattığı koşullarda, aralarından sıyrıldığı konularla karşılaşıldığında çevreye ilişkin konular, en "masum", en "legal", en "kolay örgütlenebilir" alanı oluşturuyor. Öteki alanlarda tıkanmış ve olaksızlaştırılmış karşı çıkış potansiyeli ister istemez bu alana yöneliyor.

Bu saptamayı yapmam, kesinlikle çevre sorunlarını, hele bu alanda gösterilen çabaları küçümsemiş anlamı taşımaz (Herhalde bana böyle bir suçlama yöneltilemez).

Tam tersine, ülkemizde çevre konusu kadar (gelin vulgarize edelim; örneğin kaplumbağaların yaşam hakkı kadar) önemli hatta çok daha önemli başka sorunlar da bulunduğuunu ayırmada olar, çevre konularından söz edebilmenin altını çizmek istiyorum.

Yarın toplumsal muhalefetin daha radikal kanalları açılırsa, çevre alanı bu günde güncelliliğini, çekiciliğini żywilebilir, fırsat varken çevre konusunda daha etkin olmaya bakalım diyorum.

Cevre konusundaki bu gelişmeye

(yani konunun daha çok ilgi çekmesine, gündeme daha üst sıralara yükselmesine); çevreyle ilişili düzenlemeleri yapmak veya çevrenin korunmasını sağlayacak önlemleri almakla görevli olan kesimler, kısaca "Yönetim" ve "Sanayi" kesimleri ayak uydurabiliyor mu? Üç-beş yıl önceyle karşılaşıldığında, en yetkili ağızlar bile, artık Gökova termik santrali tartışmaları sırasında olduğu kadar zıvalayamadığını, hiç olmazsa ele güne karşı çevreden söz ederken yutkunarak konustuklarını görüyoruz.

Daha ileri giderek zararlı kimyasal atıkların, çöp yakıtların ülkemize getirilmesini önlemek amacıyla yasal düzenlemeler yapılmıyor; yeterli olup olmadığı tartışılır bile olsa belli yorelerimizin özel koruma altına alınması bu düzenlemeyi yüretecek özel örgütler kurulması gündeme geliyor. Özellikle "yönetim" kesiminde, ister içtenlikle ister, ister bazı gazeteci dostların uyarısıyla, ya da Avrupa Topluluğu, Avrupa Konseyine şirin görünümek için ister olsun bir gelişme olduğuna kuşku yok.

Aynı doğrultuda, çok yaygın olmasa da gene ister içtenlikle, ister kamu oyu baskısının etkisiyle Sanayi kesiminde de daha bir özen gözlemek olası.

Ama halâ, bir büyük ve etkili kesimin, çevreye ve çevrecilere ilişkin değer yargıları, çevreden yana dönüştürülebilmiş değil. İsterseniz bir örnek vereyim. "Sanayileşme malum, çevreyi koruyanlar açısından kesinlikle arzulanmayan bir şey. Eskiden doğa çok güzeldi, hava, su, piril pirildi. Derken sanayi denilen bir bela çıktı ortaya. Ve mertlik bozuldu.... Efendim, bizim zamanımızda, Boğaz'ın suyu piril pirildi. Ya da Ankara'nın havası ne kadar güzeldi. Keçiören'den baktığınız zaman Orduevini gördünüz...

Polemik konusu olabilir ama, ben Yeşilciler'de böyle bir duygusal tepkiyi görüyorum...." (Asaf Savaş Akat: Sanayi ve Çevre Konferansı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı yayını Mart 1986, Ankara S: 39)

Kısacası, bana göre Türkiye'de, Çevre Konusu ile ilgili olarak bu kadar yıldan sonra, ulaşılabilmiş nokta söyle özetlenebilir. Biz çevreciler bu güne kadar, etki alanı giderek genişliyor da olsa, çok dar bir çevrede hep benzer şeyleşti: hep aynı bicimle (üslüpla) yineliyoruz. Buna karşılık karşımızdakiler: siyasal ve ekonomik güç sahipleri, biraz daha yutkunarak da olsa, gene bildiklerini okuyorlar. Ya da daha ilimi ve iyimser bir değerlendirmeye yapmak gereklidir, bu kesimlerdeki gelişime, çevrenin korunmasını, geliştirilmesini sağlayacak, yok olmasını önyecek yeterlikte değil. Daha etkili olabilmek için, karşımızdakilerin kafasına dank edebilmesi için, yaklaşan tehlikenin boyutunu anlatabilmek için, anlayabilecekleri dilde, daha başka bir şeyler söylememiz gereklidir.

Zira eğri oturup, doğru konuşmak gereklidir.

— Türkiye azgelişmiş bir ülkedir, gelismek (kalkınmak) zorundadır.

— Kalkınmak için sinaleşmek, bunun için yatırım yapmak durumundadır.

— Tüm azgelişmiş ülkeler gibi Türkmenin de yatırıma ayıracığı kaynakları sınırlıdır.

— Çevreyi koruyarak sinaleşmek mümkün... Ancak bunun, istenildiği kadar doğru fiziksel planlamalar yapılıp, uygun teknolojiler seçelim, artı bir maliyeti vardır. (Aynı paraya, arıtım sistemi olmayan dört fabrika, ama arıtım sistemi olan üç fabrika kurabilirsiniz.)

— Kaynağı kit olan ülkelerde siyasal ve ekonomik güç sahiplerine bu artı maliyetin ödemesi gereğini anlatmak kolay değildir. Anlayacakları dili bulmak gereklidir, çiçek, böcek, kaplumbağa iyi de, bu adamların en önemli güdüleri "çıkar" ise, çıkarlarının bu daha pahalı yolu seçmekte olduğu anlatılmalıdır.

Bu söylemek biraz daha açmak ve somutlaştmak için çok sık kullandığım bir örneği vermek istiyorum. Türkiye de, inşaat sektörünün en önemli girdilerinden olması dolayısıyla, 1950'lerden sonra cimento fabrikalarının sayısı önemli ölçüde artmaya

başladı ve denilebilir ki sanayi ile çevre kirlenmesi arasında sebep sonuç ilişkisini, hem de oldukça yaygın bir biçimde, toplumumuz ilk kez cimento fabrikaları özelinde yaşadı.

Gene bu nedenle, Türkiye'de çevre ile ilgili literatürün en eskiye ulaşan örnekleri, cimento fabrikalarının yaratığı çevre kirliliği ve insan sağlığına olumsuz etkileri üzerinedir. Bu konuda yazılımlar, söylenenler ciltler doldurur ama, bu kirlenmeyi önleyeceklidir, hic olmazsa en aza indirecek teknolojilerin de varlığını karşın, hâlâ onemli bir gelişme sağlanamamıştır.

Oyleyse havaya savurulan bu cimento tozlarının yakın çevrede yaşayan insanların sağlığına veya yakın çevredeki bitki örtüsüne ne kadar zarar vereceğini anlatmaya çalışmak yerine veya bunun yanında, bu cimento tozlarına ilişkin başka birşeyleri mi vurgulamalıyız? Türkiye'de yılda yaklaşık 20 milyon ton cimento üretiliyor. Bu fabrikalarda yeterli filtre sistemleri bulunmadığı, ya da var olan sistemler gereğince çalıştırılmadığı, çalıştırılamadığı için, gerçeğe yakın bir saptamaya üst üste % 10 oranında cimento tozunun (doğru deyimi ile farın) havaya savrulduğunu ve alınacak önlemlerle bu kaçağın % 5 azaltıldığını (yani % 5'e indirildiğini) düşünürsek, kazanılacak olan cimento 20 Milyon Ton x % 5 = 1 Milyon tondur. Artık istediğiniz gibi hesap yapabilirsiniz. İşte üç cimento fabrikasının bir yıllık üretimine eşit cimento tozu havaya savurduğumu söyleyip her yıl üç fabrikaların yatırım maliyeti kadar para savurduğumuzu söyleyin. İşte 1 milyon ton cimentonun toptan veya perakende satış fiyatından giderek hesabı yapın. Acaba bu dilden konuşmak, "İktisatçılar Çevreyi pek sevmeler. Çevre sorunları ile iktisatçıların arasındaki ilişkilerin iyi olmadığı söyleyebilir. Ben de iktisatçı olduğuma göre çok çevreci değilim." (A.S. Akat, Aynı bildiri) diyenlere derdimizi daha mı kolay anlatırız.

Kuşkusuz her fabrikanın atığı cimento kadar ekonomik değere sahip değil, o yüzden her alanda bu biçim değişikliğini o kadar kolay gerçekleştirememiz. Ama daha kolay iletişim sağlamak için farklı bir şeylerden söz etmenin gereğine inanırsak, çabalamızı bu yönde yoğunlaştırırsak, örnekler kolaylıkla coğalacaktır.

Çevre ile ilgili olarak kamu yönetimde sorumluluk taşıdığım dönemde, en sıkıtı cektiğim konulardan biri sürekli olumsuz bir tavır içinde olmaktadır. Şuraya fabrika yapalım olmaz, buraya turistik tesis yapalım olmaz, atıklarını arıtmayan şu fabrikayı kapatalım, Ankara dışına çıkmayan plastik atelyelerini kapatalım...

Bir noktadan sonra, "Zaten bu çevreciler her olumlu girişime karşı çıkarlar, her işi yokuşa sürerler" imajı ister istemez yaygınlaşıyor.

Bunu önlemenin çaresi, Fabrikayı şuraya değil, şu teknolojiyle buraya yapın; atıklarınızı şu yöntemle arıtın; projenizi onaylamıyor ama su arıtım sistemini eklerseniz onaylarız diyebilir. Bunu diyebilmek için biraz farklı bir çalışma gerekiyor.

Şunu söylemek istiyorum. Çok elverişsiz bir ortamda, yani çevreyi göz ardı etmek isteyenlerin, bunun için dünya kadar bahane bulabileceği; çok daha güncel ve yaşamsal sorunları olan geniş kitlelerin de "Şimdi bunların sırası mı, başka dert mi kalmadı?" diyeceği bir ortamda, çevrecilik yapmak ve de çevreyi koruyacak önlemleri alırtıtmak; gelişmiş, tuzu kuru, Batı ülkelerinde yeşilcilik yapmaktan farklı bir şeyler söyleyebilmeyi gerektiriyor.

Öyleyse: insanımızın daha insanca yaşamamasını istiyorsak, bunun için kalkınmamızı ve de sinaleşmemizi sürdürerek tamamlamamız gerekiyorsa, çevreyi yok etmeden sinaleşmenin, başlangıçta daha çok yatırım gerektirdiğini bilmemiz, bu ek kaynağın bu amaca kullanılmasını sağlamak için, ayağımızı yere basarak, başka bir şeyler söyleyebilmek için de bu konularda bir şeyler üretebilmemiz gerekiyor.

İste kafamı kurcalayan, ortaya atıp tartışısın istedigim düşünceler buralar....

Türkiye'de Çevre Hareketinin İvme Kazanması

Ömer Kuleli

Yaşayageldiğimiz iletişim çağından olsa gerek Türkiye'de çevre hareketi düşün ve eylem alanında oldukça hızlı gelişti. 70'li yılların başında duymaya başladıklarımızı 80'li yılların başında anlamaya başladık. Son 4-5 yılda kamu ve özel kesimin uygulama aşamasında yaptıklarını da görmezden gelemeyiz. Uygulamalar çevreyi koruma çerçevesinde ve yalnız teknik yapım (etkin çamur süreci ile atık suyu temizleme, kireçle baca gazının kürtünü tutma vb... gibi) ve yaptırımların (devletin, belediyelerin kirleticileri denetlemesi, cezalandırması vb.. gibi) alanlarındadır. Batı dünyasında çevre hareketinin ayrılmaz bir parçası olan politik akımlar Türkiye'de henüz çok zayıftır, örgütlenmeleri yendir, kârname Avcılar'daki benzerleri gibi politik güç olarak kamuoyuna kendilerini kabul ettirebilmeleri için daha uzun süre gerekecektir.

Teknik alanda uygulama aşamasına geçilmesinde Avrupa'daki Yeşil Hareket'in etkisinin büyülüyü yadsınamaz. Onların kamuoyunu sürekli yeni eylemlerle ve bunların haberleri ile konuya yakın tutmaları batı kökenli iletişim araçları ile bize de ulaştı, ilgisizlerin ilgisini çekti, bilgisizleri bilgilendirdi, yetkilileri de -ister istemez- yaradı. Bilgilenme ve bilinçlenme aşamalarını tamamlamış değiliz, geldiğimiz yer batıllerin 1988 yılının çağdaşı değildir, ama benzeridir. Uygulamalarımızda yanlışlar, çarpıklıklar ve eksiklikler vardır, toplumsal yaşamımızın alt yapısından kaynaklanan bu olumsuzlukları görmemek olmaz, ancak "hicbir şey yapılmıyor" demek de yanlıştır.

Kamuoyunun giderek ilgi ile izlediği çevre koruma hareketi 1988 yılının ilk yarısında Dalyan'daki kaplumbağalar, Ankara'daki Güvenpark'ın yıkımının mahkeme kararı ile önlenmesi, zehirli Avrupa çöplerinin değişik adlarla ülkeye sokulmaya çalışılması, Yeşil Parti'nin kurulması gibi olaylarla sürekli Türkiye'nin gündeminde yer

buldu kendisine. Eksiği, gediği tartışsa da, göstermecilik diye nitelense de kimi koynunun korunması için karar çıkarmak zorunda kaldı hükümet. TBMM'de muhalefetin araştırma önerilerinden yalnızca çevre konusunda olanı kabul edildi. Stockholm Konferansı, Mavi Akdeniz Planı vb. uluslararası eylemlerin çerçevelerinde komşular, dostlar, düşmanlar bizden hesap sorarken, önleme almamızı isterten devleti yönetenlerin de - ideologilleri ne olursa olsun- bu harekete gözlerini yummaları söz konusu değildir günümüzde. İskandırın Ülkelerinin Orta Avrupa'larla, Kanada'nın ABD ile uluslararası mahkemelerde asit yağmur nedeni ile uğraşlığını unutmaya (I) hangi devlet adaminın gücü yeter ki?...

HAREKETE İVME KAZANDIRAN OLAYLAR

İletişim organlarının bize aktardığı çevre korumaya yönelik haberler çokluğa dünyanın bu işi bizden daha ciddiye alan Ülkelerinden kaynaklanıyor. Ama ağırlıkla basın olmak üzere bizim haber kaynakları da Türkiye'deki olayları aktarıyor, hem de ardından olumlu sonuçlar getirerek. İşte bizi bilinçlendiren haberlerin çok bilinenlerinden kimileri:

- Ankara'nın, Erzurum'un hava kirliliği
- Haliç, İzmit ve İzmir körfezlerinin durumu
- Murgul bakır işletmelerinin kürtülü dumani
- Porsuk, Nilüfer ve Ankara çaylarında biyolojik yaşamın en az düzeylere inmesi
- Gökova'daki Kemerköy termik santrali yapımı
- Bandırma ve İsparta'daki zehirli ithal çöpler

Kamuoyunca daha az bilinenler daha az önemli değil. Örnek ister misiniz?

— İskenderun körfezinin kirliliği
— İstanbul'un havasının (da) hızla kirlenmesi

— Ergani'den Maden Çayı'na akan bakır bileşikleri

— Çimento fabrikasından yayan tozlar

— Simav Çayı'nın bor tuzları ile kirlenmesi

— Manisa'taki Kuş Cenneti'nin son yıllarda aşırı kirlenmesi

— Tuz Gölü'ne tarım ilaçlı suların karışması

— Manisa, Çerkezköy gibi organizasyonlarla işbirliği içindeki kirliliği

— Güzelim Ege koylarında hızla, çok hızla artan turizm kirliliği

— Yatağan'da ormanın termik santralın kürtülü gazları ile ölümesi

Doğrusu insanın canı yazmak istemiyor ama örnek vermek hiç de zor değil. Bir de sanayimizin gelişmeye olduğunu düşününce "iyi ki bu kafa ile daha çok gelişmemış" diyisi gelir. İnsanın canı doğrudan yanar. Murgul'da Etibank', Yatağan'da TEK'i mahkemeye veriyor ama henüz kimse Erzurum valisini ya da İstanbul Belediye Başkanını suçlamadı; yanlış teknoloji seçiminden dolayı bir genel müdür sorulanmadı.

Değişik nitelikteki yayın organlarının olaya bakış açıları -bence- çok farklı değil. Tersini savunamayacağı bilen susuyorlar. Günün moda lafi ile hiç kimseyi "diş mihraklardan kışkırtılmış" diye de niteliklerini, adı üstünde "çevre" zaten bizim dimesimizde... Üstelik tüm "diş mihraklar" da bu kez -değişik tempolarda da olsa- aynı şarkuları söyleyiyorlar. Uzun sözün kısası uygurlığın bu aşamasında kendimizin yarattığı bu sorundan kaçamayacağımızı anlamak zorundayız. Ve Türk kamuoyu da anlamaya başlıyor...

İVME KAZANDIRAN SOSYAL ETKENLER

Türkiye'de çevre hareketine ivme

kazandıran nedenleri birkaç ana başlıkta dikkatinize sunmak isterim.

- Nüfusun yılda % 2,5 düzeyinde artması pek çok sorunun kaynağıdır. Daha çok insan, daha çok üretim/tüketicim, daha çok kirlenme demektir. Tersi - şimdilik - düşünülemez.

- Kentlere göçün artışı kirlenmeye artırır. Nüfusun yoğunlaşması gelişmemiş ülkelerde kirlenmeyi artırmaktadır. İleri ülkelerde olay tam tersine döndürmeye çalışılıyor ve giderek de başarıyor. Örneğin bize belâ olan kent çöpleri onlarda elektrik oluyor, ısıtma için sıcak su oluyor; bunun ön koşulu ise çöplerin dar alanlarda (nüfusun çok olduğu) toplanabilmesi.

- Sanayi kuruluşları ile konut alanlarının yanyana olması, birlikte büyümeleri birbirlerinin yarattığı kirliliği artırmaktadır. Örnek çok ama İstanbul'da Sefaköy'ü, Kartal'ı, İzmir'de Bayraklı'yı, Tarsus'u göstermek gerek... Hele onca düzen içinde yapılan Ankara'daki Batı Tepesi'ni yüz metre ötesine Ostim Sanayi Bölgesini getirip kurmaya ne demeli?

- Eğitim düzeyinin düşkünlüğü nedeni ile insanımızda çevre koruma bilincinin hemen hiç gelişmemişi olası kirletmeyi artırıyor, ancak bir süre sonra kirlenenler, ya da yaşam alanları daralanlar, karşı çıkmaya başlıyorlar. Karşı çıkma henüz çok yavaşır.

Evet, saylıklarımız ve benzeri nice rahatsız edici etkenler, sonunda kimi "çok rahatsız insanları" bir araya getiriyor bir eylem içinde.

İVME KAZANDIRAN TEKNİK ETKENLER

Eyleme ivme kazandıran etkenlerin çoğu da doğrudan kullandığımız üretim teknolojilerinden, ya da bunların denetiminin yetersizliğinden kaynaklanıyor. Mühendis gözü ile birkaç nedeni özetleyeyim:

- Türkiye'de sanayi üretiminin sürdürdürü teknoloji 50'li, kısmen 60'lı yılların düzeyindedir. Bu yılların teknolojileri batı dünyasında sonradan eklemelerle çevre koruma standartlarına getirildi ya da yaklaştırıldı; ancak bu iş çok pahalı... Oysa 70-80'li yılların üretim teknikleri en baştan en az kirletme kavramı ile bütünlendirilecek tasarlandı, gerçekleştirildi ve az kirle-

ten teknolojinin de ekonomik olabileceğini kanıtladı. Örneğin atık suyu olmayan petrol rafinerileri, gürültüsüz azaltılan uçaklar, az ve kurşunsuz benzin yakan otolar, güneş enerjili su ısıtıcıları, kömürün kürtünü yakma sırasında alan kazanlar, hızlı kitle taşımacılığına dönüş... artık alışağımız teknik uygulamalar oldular. Oysa hiçbirinin yaygın uygulaması yirmi yılı geçmiyor.

Özetle eski teknoloji özü gereği daha kirleticidir, dolayısı ile kamuoyunun tepkisini çeker.

- Türkiye'deki tüm üretim/hizmet kuruluşunda bakım yetersizdir, hattâ kötüdür. İyi ya da orta düzeyde bakım yapanlar da bunu yalnızca kendi üretimlerini kesintisiz sürdürme amacıyla ile yaparlar. Bakımın kötülüğü nedeni ile çevreye yayılan kirlilik önemsenmez. Elektrosüzgeçin bakılmaması çevreye çimento salar, tornanın soğutma suyu glikol, geminin sarnıcı da petrol...

- Tarım/Yerleşim/Ağır Sanayi gibi kesimlerin tüm plan denemelerimize karşın plansız gelişmesi ölenenememiştir. Bu kesimler bir kanser hücresi gibi, bir çekirdeğin etrafında ve diğer tüm iyi hücrelerin kötüüğe, ölümüne karşın büyüler, ta ki sömürgecileri kaynak bitsin... Önce fabrikalar tarımsal alanı yok eder, sonra o fabrikaların işçilerinin evleri. Fabrika bir gün taşınır, çöplüğünde mahalle sütçülerini inek besler. Civalı, kadim-yumuşu sütleri geleceğin işçileri iç...

- Ulaşım çağdaş yaşamın can damadıdır. Biz Türkiye'de ulaşımda demiryolu ve denizyolunu adeta yok varsayıarak/olana da yok ederek terhimizi karayolu taşımacılığı yönünde kullandık. Bunun ulusal ekonomimize getirdiği olumsuz sonuçları benzin, lastik, asfalt, köprü, metal... olarak para dönüştürüp olabiliriz... Ya para ile ölçümediğimiz çevre kirlenmesi, trafik kurbanları?

- Çevre korumaya değin yasal yasının olmaması da kirleticileri cesaretlendirdi, kirlenmeyi artırdı. Sonunda koruma hareketinin hızlanması da kendisi bir odak noktası oldu. Önce "Kirleten Öder" dendi, sonra daha da köklü önlemlere sıra geldi. Türkiye'de kaçak afyon üretimine, yankesiciliğe karşı "mevzuat" vardır, devletin organları ne yapacağını bilir. Ama bacadan azot oksit salan gübre fabrikasına, eksozu ile sokağı kapka-

ra eden taşıta ne yapılacağı belli değil. Hele bunlar bir de devletin kendi malları ise...

1983 yılında çıkarılan Çevre Yasası, 87'de çıkarılan Temiz Hava Yönetmeliği vb. çerçevelerin olumlu adımlar olduğunu, kesinlikle uygulama aşamasına geçilmesi gereğini vurgulayalım.

HAREKETE SAHİP ÇIKMA OLAYLARIN ÖRGÜTLÜLÜĞÜ

Batıda çevre koruma hareketini başlatanlar değil ama kamuoyuna tanıtanlar 60'lı yıllarda gençlerdi, çiçek çocuklarınydı (bu bir savunma değil, saptamadır, dergi değil yalnızca zarı bağlar). Daha sonraları Greenpeace, Friends of Earth, Naturschutzverein vb. derneklerle ses daha yükseldi. Bilimsel gerçekler bu tür dernekler, kulüpler önce yerel, sonra ulusal ve uluslararası forumlarda çok sık, çok çarpıcı biçimde halka anıttılar, destek buldukça örgütünlük genişledi ve siyasal parti düzeyine dek yükseldi.

Türkiye'de olay baştan bu yana tazel/resmi kuruluşlarca sahiplenildi (kimbilir belki de daha iyidenlenebilirsin diye...). Devlet 1978'de Çevre Müsteşarı kurdu, sonra onu Genel Müdürlük yaptı, yakında Bakanlık oluşturmayı bile düşünüyor. Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları olağan 70'lerden bu yana ilgi duyuyor, yoğun bilgilendirme, uyarı çalışmaları yapıyor. Daha küçük grupların etkinliklerine ancak son 3-4 yılda raslıyor, bunların yaklaşımı Avrupa'lı Yeşiller'inkine benziyor. Ankara Güvenpark ve Dalyan Kaplumbağa Oteli bu grupların başarı hanesine yazılı. Bu tür yaklaşım sahipleri resmi görüşlere karşı daha etkin olabilmek için artık partileştiler ve böylece Batı'yı 15 yıl sonra bir kez daha taklit ettiler... Ne demiş Konfüçyüs? "İnsanın akilli davranışları üç türlüdür: İlki düşünmek, ikinci kez daha taklit etmedir; üçüncü ve en acısı da denemektir." Türkiye çevre hareketi akıllıdır ve bu üç davranışın da gösterilecektir; çabalayacak, terleyecek, acı çekenek, yorulacak ama amacına doğru yürüyecektir. Bu denli güven duymamızın nedeni ise çok açık: 21. yüzyılın kapısında hiçbir ulus yalnız değil bu dünyada... Ve de hiçbir toplumsal hareketin ardında böylesi büyük bir destek yok günümüzde. □

Üçüncü Dünyaya Tehlike İhracı:

Sanayileşmede Çifte Standart

Dr. Ata Soyer

1974, İngiltere: 28 ölüm 1987, Seveso (İtalya): binlerce göç. 1978, İspanya: 215 ölüm. 1984, Brezilya: 500 ölüm. 1984, Mexico City: 452 ölüm. 1984, Bhopal: 2500'ün üzerinde ölüm, onbinlerce zehirlenme... Son yıllarda yaşanan sanayideki kazaların yalnızca birkaçının sonucu. Sanayileşme ile kazalar artıyor mu? Artıysa neden? Bu gibi soruları çözmek mümkün. Yalnız bizim açımızdan, altı çizilmesi gereken bir olgu var; gelişmekte olan ülkelerde, sanayi kazaları ve çevre kirliliği artıyor.

Bhopal, şimdiye dekin en çok ölümle sonuçlanan bir kaza olması nedeniyle, önemli bir örnek.⁽¹⁾ Kazaya kadar adı duyulmayan bu Hindistan kentindeki, Union Carbide adlı ABD kimya tekeline ait fabrikada, depo tanklarından birinin patlaması ile çevreye yayılan "metilosyanur" gazı, felaketin sorumlusu olmuştur.

Yapılan araştırmada Bhopal'de, yeterli güvenlik önlemlerinin alınmasının, güvenlik önlemlerinin gereken standartların altında olmasının kaza nedeni olduğu belirlendi. Oysa, aynı şirketin Virginia'daki fabrikasında, güvenlik, otomatik kumanda sistemi ile sağlanmakta; kullanılan teknoloji de, Bhopal'dekinden çok iyi... Neden? Bu bir çifte standart değil midir?

Üçüncü Dünya'daki petrol tesisinde, çevre zararları konusunda bir çifte standart örneğidir. Bu ülkelerdeki tesislerde güvenlik önlemlerinin ve çalışma koşullarının gerekenden çok geri olması, kazalar veya üretim sonucu oluşan kirlilik nedeniyle çevrenin, çalışanların ve halkın sağlığını önemle ölçüde bozulmasına yol açmaktadır. Örneğin, Texaco şirketinin Nijerya'daki bir petrol tesisinin patlaması ile Nijer Deltası'na yayılan 400.000 varilden fazla petrol, yaklaşık 230.000 insanın cilt, göz ve sindirim rahatsızlığına, 320 köyün içinde bulunduğu bir çevrenin tahrip olmasına neden olmuştur.⁽²⁾

"ÇEKİCİ" ETMENLER

Bu denli korkunç boyutlarda olan çevre sorunu, giderek tüm dünyanın

üretimin yanı sıra, ürünlerin satışı da çifte standart söz konusu olmaktadır. Coğu ABD ve Avrupa'da yasaklanmış bazı tarım ilaçları, içlerindeki etken maddelerin tam olarak gösterilmemiş etiketlerle, gelişmekte olan ülkelerde pazarlanmaktadır. Bunun yanı sıra, etkinliği geçmiş tarım ilaçlarının satışı ile de, tarımsal üretim üçüncü dünyada tehlikeye sokulmaktadır. Örneğin, bir Danimarka firmasından 1 milyar dolarlık tarım ilaçları Kenya Hükümeti, bu ilaçları bir kahve zararlısı için kullanmış ancak ilacın etkisi ortaya çıkmıştır. Bu ve benzeri olaylar nedeniyle, kahve üretiminin ülkede % 7-8 dolayında düşüğü belirtilmiştir.⁽²⁾

Kimyasallar, aslında tek başına incelenmesi gereken büyük bir konu. Ama, burada çarpıcı birkaç örnek vermekle yetineceğiz. Vietnam halkına karşı kullanılan meşhur "Agent Orange" adlı kimyasal silahın ve napalm bombasının üreticisi, dev kimya tekeli Dow Chemical, iki başkanlık seçiminde Reagan'a büyük destek vermesinin karşılığı olarak, kimyasal silah üretimi için yeniden izin almıştır.⁽³⁾ Bu kez denemeleri için Brezilya, Namibia ve El Salvador gibi ülkeleri seçmiş, yaptığı denemeler sonucu Amazon ormanlarında ağaç yapraklarının dökündüğü, çevrede yaşayan insanlarda değişik zehirlenme belirtileri ve ölümler meydana geldiği bildirilmiştir.

Ormanların tahribi, çok uluslararası şirketlerin, yoğun tarımsal ihracat ürünlerini üretiminin bir sonucudur. Asya ve Okyanusya'da yılda yaklaşık 1.8 milyon hektar ormanın tahrip olduğu, Afrika'daümüzdeki 15 yılda en az 9 devletin tamamen ormansız kalacağı, her yıl 20 milyon hektar arazinin tarima kapandığı bilim adamlarınca ileri sürülmektedir.⁽²⁾

gelmesine neden olmuştur. Sanayide kullanılan bazı zararlı maddelerin, üretim sırasında kontrolünün zor olması ya da olanaksızlığı, bu maddelerin daha zararsız maddelerle değiştirilmesini zorlulu kılmıştır. Özellikle asbest, arsenik, civa, kurşun, çinko, pestisidler, benzen, vinil klorür gibi ürünlerin üretim süreçlerinde tamamen terk edilmesi ve yerine zararsız / daha az zararlı maddelerin kullanılması, bu otanaksızsa kullanımının azaltılması, kontrol edilmesi kabul edilen maddelerdir. İşte, zorlulu nedenlerle kullanımı yasaklanan ya da sınırlanan bu ürünlerin üretim süreçlerinin, gelişmekte olan ülkelerde "rahatlıkla" kullanılabilmesi, bir çifte standarttır.

ÇIFTE STANDART ÖRNEKLERİ

Bu çifte standartın ortaya çıkışının 1930'lara kadar götürülebilir. (Gerçi, çifte standart, sömürgecilik var olduğundan beri vardı ama, konumuz sanayi ürünlerinde/dallarında çifte standart.) 1931'de İngiltere'de, iki fabrika müfettişi ve üç büyük asbest şirketinin birer temsilcisinden oluşan bir komisyon asbest sanayiindeki zararlılar konusunda İngiltere'de alınan önlemlerin, gelişmekte olan ülkelerde de alınması halinde sanayinin rekabet şansını yitireceğini belirtti.⁽⁵⁾ Bu tarihten 17 yıl sonra, G. Afrika'da bir İngiliz şirketine ait asbest madeninde, Bantu çocukların 1931'de İngiltere'de alınan önlemlerin alınmaması nedeniyle çok kötü koşullarda çalışıkları, bundan dolayı sağlık sorunlarının oldukça yoğun olduğu belirtildi.⁽⁶⁾ Bu ve benzeri örneklerde, ihrac edilen sanayi değil, sanayilerin yarattığı tehlikeлер demek, çok abartma olmayacağıdır. Yukanda söylediğimiz "avantajlar" nedeniyle, gelişmekte olan ülkeleri tercih eden çok uluslu şirketler, büyük kârlar elde etmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerin üretiminin % 40'ını, dış ticaretinin % 50'sini denetleyen çok uluslu şirketler, bu ülkelere yapmış oldukları her dolar yatırım karşılığında, 3-4 dolar kazanç sağlamaktalar.⁽²⁾ Bu kazançta, alınması gereken güvenlik önlemlerinin alınmamasının payı, oldukça fazla. (Bkz. Tablo 1.)

Uygulamada çifte standart, en çok eğitim ve uyarı alanında karşımıza çıkmaktadır. Üretimde var olan/ortaya çıkan zararlı maddeler konusunda işçiler ve çevredeki halk için yapılması

TABLO 1

Kirlilik kontrolü yatırımlarının sanayi harcamaları içindeki oranı	
Deniz aşırı ülkelerde	ABD'de
% 15.0	% 20.4
2.6	4.1
2.0	4.8
5.5	12.3
7.9	25.7
2.7	5.7
2.1	7.3
4.5	7.5
4.7	9.8

boya sanayiinde (Malezya'da elektrik reaktörlerinin temizlenmesi sırasında ortaya çıkan ve kanserojen olan bu maddenin yoğunluğu, izin verilenin bin katına kadar çıkabilecektir. Oysa, ABD'de bu işlem, yüksek basınçlı su ile yapılmaktır, bu arada kimyasal mekanik yöntemlerle temizleme deteklenmektedir.)⁽¹¹⁾, krom sanayiinde, tekstil sanayiinde, vb. görülmektedir. Örneğin, tekstil sanayiinde Malezya'da yapılan Hint yatırımlarında pamuk tozu, gürültü, kimyasal maddeler, vb. önemli sağlık sorunları oluşturmaktadır. Bu çok kötü çalışma koşulları hükümet yetkililerine araştırmacılar tarafından hatırlatıldığında, "hasta ve kazaya uğrayan işçilerin işverenin davranış hakkı olduğunu, dolayısı ile pek iyi olmayan çalışma koşullarında çalışmanın önemli olmadığı", "koruma konusunda ise işverenin gereken önlemleri alacağına inandıklarını" "toz gibi tehlikelere karşı, Asya'lıların bağışık olduğu", "şirketlerin kullandıkları maddeler konusunda, mesleki sır sayılmaları nedeniyle, hiçbir şey bilmediğleri" yolunda yanıtlar alınmıştır.⁽¹²⁾

TEPKİLER GELİŞİYOR

Bütün bu gelişmeler, üçüncü dünyada uygulanan çifte standart'a gerek gelişmiş ülkelerde, gerekse gelişmekte olan ülkelerde tepkilerin oluşmasına yol açmaktadır. G. Kore'de yatırım yapan, F. Alman firması Techno-Einkauf hakkında Alman Birleşik Asbest İşçileri Sendikası, gerekli sağlık ve güvenlik önlemlerinin F. Almanya'da alınması gerekliliğinin ABD'de izin verilen miktar, milyonda 1254 kışım bulunduğu (ABD'de izin verilen miktar, milyonda 10 kışım) göstermiştir.⁽¹⁰⁾

Çifte standart uygulaması, ayrıca çelik sanayiinde, polivinil klorür içeren

TABLO 2: Çifte Standart Olgular: ⁽⁴⁾			
Sanayi	Yerleşim	Rapor edilen tehlike tipi	Çok Uluslu Şirket
Asbest madeni	G. Afrika	Şiddetli asbestosisli çocukların	Cape Asbestos (İng.)
Alfa-naftilamin imalatı	İngiltere dışında İngiltere dışında	Mesane kanseri	Imperial Chemical Ind. (İng.)
Benzidine boyası imalatı	Agua Prieta ve Juarez, Meksika	Mesane kanseri	Amatex (ABD)
Asbest tekstil imalatı	Seveso, İtalya	İşçiler bilgi verilmeyen, koruyucu elbise yok, çevre kirliliği	Givaudan of Hoffmann-La Roche (İsviçre)
Triklorofenol im.	Bombay, Hindistan	Dioxin ile işyeri ve hava kirliliği, işçiler bilgi yok, fabrikada uygun olmayan güvenlik kontrolü	Turner and Newall Ltd. (İng.)
Asbest izolasyon üretimi ve tekstil imalatı	Ahmedabad, Hindistan	Çok sayıda kontrollsuz işyeri, işçiler bilgi yok, tıbbi muayeneler eksik	Johns-Manville (ABD)
Asbest çimento im.	Madras, Hindistan G. Kore	Su kirliliği, sıvı atık boşaltılması, ürünlerde uyarı etiketi yok	Cape Industries (İng.) Bilinmiyor
Asbest fren im.	G. Afrika	Sıvı atıklar	Deutsche Kap-Asbest werke Asbestos Corp., Ltd. of General Dynamics (ABD) Raybestos-Manhattan (ABD)
Asbest fren lastiği im.	Quebec, Kanada	Standartın altında çalışma koşulları	Bilinmiyor
Asbest tekstil	Cork, İrlanda	İşyeri toz kontrolü yok	Bayer (F. Almanya)
Asbest madeni	Danimarka dışında tersaneler	yeni	Montedison (İtalya) Penwalt Corp. (ABD)
Asbest lastik im.	Lecheria-Meksika	Egzema, kanser	Nippon Steel (Japonya)
Epoxy spreyleme	Bombay, Hindistan Managua, Nikaragua	Sıvı atıklar, işyeri maruziyeti burun kırıldığında delinme yapıyor.	Japon şirketleri Diamond Shamrock (ABD)
Kromat ve dikromat im.	Malezya	Su kirliliği Civa zehirlenmesi, su kirliliği Hava kirliliği, işyeri zararları	
Boya im. Civa üniteli klor fabrikası	Malezya	karsinojen işçilerde arsenik zeh. maruziyet düzeyi izlenmiyor	
Çelik yapımı			
Polivinil klorür im.			
Arsenikli pestisit im.			

me'ce reddedildi.⁽¹³⁾ Bu arada, Bayer firmasının Mexico City'deki bir tesiste çalışan işçilerin yaklaşık % 50'sinin ve çevrede yaşayan halkın önemli bölgünün krom zehirlenmesine uğraması nedeniyle, fabrikaya doğan tepkiler şirketin fabrikayı kapatmasına ve zehirlenenlere tazminat ödemesine yol açtı.⁽¹⁴⁾

Bu örnekleri çoğaltmak mümkün. Çifte standart anlayışı, bir ahlaksal sorun değil, dünya kapitalist sisteminin "merkez-çevre" işbölümünün bir sonucu olarak kabul edilmelidir. Sanayileri değil, sanayilerin atıklarını ihraç eden gelişmiş ülkeler, tepkiler oluşuncaya ve bu tepkiler etkinleşinceye dek çifte standart anlayışlarını sürdürmeye

ge benzerler. Buna karşı alınacak önlemler konusunda, konunun asıl uzmanları çok şeyler söyleyecekler/söylediler. Bu nedenle biz kendi çerçevecimizle ilgili saptama ve önerimizi sunacağız.

İŞÇİNİN SORUNU, ÇEVRENİN SORUNU OLDU

Sanayileşmenin, çevreye zarar vermeden olabilmesi için; önlemler gerekmektedir. Bu konuda yapılması gerekenleri saptamadan önce, "ihracat"ın mantiği ortaya konmalıdır. Gelişmiş ülkelerde daha önce yaşanan bu süreç, şimdi üçüncü dünyada ya-

şanıyor. Ancak, belirlemek gerekiyor ki, bugün sanayileşme nedeniyle yaşanan sorunlar, dün sanayileşmenin başlangıcında işçi sınıfının, fabrikalar da yaşayan işçilerin sorunlarıydı. İş koşullarının ve çalışma ortamının olumsuzluğu nedeniyle, sağlıkları ve yaşamları tehdit edilen yalnızca işçilerdi. Sanayide kullanılan zararlı maddelelerin, fabrika/şysteri sınırlarını aşarak, çevreye yayılması ile, aynı sorunları çevre ve çevrede yaşayanlar duyumsamaya başladı. Böylece, sadece kár güdüsü ile sanayileşme anlayışı, işçinin sorunu tüm toplumun ve çevrenin sorunu haline getirmiştir. Bu bağlamda, dün sadece işçilerin sorunu olan bu sorunların çevreye ve

tüm topluma mal olması, çözümde de benzeri bir yola başvurulmasını gerektirir. Başka deyişle, çevre sorunları, tüm toplumun sorunu olarak algılanmalı, çözüm de tüm toplum tarafından bulunmalı/uygulanmalıdır.

İthal edilen sanayilerin zararlarının önlenmesinde, ilk yapılabilecek olan, bu konudaki bilgi birikiminin toplanmasıdır. Buna bağlı olarak, ithal sanayilerdeki üretim süreçlerinin ve ürünlerin tamamen bilinmesi, buna karşı oluşturulacak önlemlerin saptanması gereklidir. Böylece bilgilerin belirlenmemesi ve topluma mal edilmemesi, gelişmekte olan dünyadaki üretimin büyük ölçüde denetleyicisi olan çok uluslu şirketlerin hakimiyetinin sürmesini engelleyemeyecektir. Üretim sürecinin yarattığı sağlık sorunlarının en iyi takipçisi, başta sendikalar olmak üzere, konu ile ilgili kitle örgütleri olmalıdır. Sendikalar, üyeleri olan işçilerin çalıştığı üretim süreçlerine ilişkin bu bilgileri edinerek, sağlık koşullarda çalışma taleplerini, oncekiliği ve somut hale getirmeyi görev almışlardır. Sendikaların bu konuda bilimsel danışmanlığını yapacak, bilimsel kuruluşlar hiç de az değildir, yeter ki onlar da bu konuları öncelikle ele alınsınlar. Tabip odaları, mühendis odaları, teknik elemanlar sanayideki sağlık ve güvenlik sorun-

ları konusuda, işçilere ve halka bilimsel danışmanlık görevini net bir şekilde üstlenmek zorundadırlar. Bu kuruluşlar, söz konusu alanda araştırmalar yapabilmelerinin yanında, üretimde yer alan, işyeri hekimi, fabrikada çalışan mühendis, vb. üyelerine bu sürecin olumsuzluklarının aşılması konusunda yol gösterebilir.

Üretim sürecinde oluşan zararların, insan ve çevre sağlığı için tehdit edici hale gelmesi, üretim kesintiye uğratılmasını zorunlu kılabilecek bir durumdur. İşyerinde ortam ölçütlerinin sahil bir şekilde yapılması, işçilerin aralıklı muayene ve izlenmelerinin düzenli yürütülmesi, bu alanda alınabilecek önlemlerin en kolaylarındandır ve işyeri hekiminin zorunlu görevleri arasındadır. Tabip odaları, işyerlerinin, zorunlu olarak, işyeri hekimi çalışmalarını izleme ve bu işyeri hekimlerinin görevlerini yerine getirmede yardımcı olma görevlerini yapılıkları takdirde, önemli bir işlev yapmış olacaklardır. Sendikalar da, bilimsel destekle edindikleri bilgileri, toplu sözleşmelerde, işyeri sağlık ve güvenlik kurullarında kullanabildikleri ölçüde iş sürecinin olumsuzluklarını azaltacaklardır. Yine, etkin bir kamuoyu oluşturmak için, toplumun çevre sorunları konusundaki duyarlığını artırıcı girişimlerin de önemi büyektür.

Dün işçilerin sorunu olan sanayileşmeden ileri gelen sorunların bugün tüm toplumun ve çevrenin sorunu olması, buna karşı, yine tüm toplumun ortak bir şekilde önlemler saptamasını ve uygulamasını gerektirmektedir. □

KAYNAKLAR:

- 1) Ayrıntılı bilgi için bak, Ö. Külli "Bhopal'den Ne Öğrendik? Yoksa Hâlâ Öğrenemedik Mi?" Kimya Mühendisliği, Sayı 113, Temmuz 1985.
- 2) A. Golikov, "TNC Crimes In The Developing Countries", Int. Affairs, Jan. 1986.
- 3) T. Aydin, "Kımyasal 'Ölüm ve Zehir tacirleri' Şimdi de Türkiye'ye Geliyorlar", Gün, 8/Ekim 1985.
- 4) Kimya Müh. Odası Ank. Şube, "Sanayileşme ve Çevre Sorunları", (Çevre Sorunları içinde) Ank. 1980.
- 5) Report on Conferences between Employers and Inspectors Concerning Methods for Suppressing Dust in Asbestos Textile Factories. His Majesty's Stationery Office, 1931.
- 6) "Plant shut for health reasons", The Guardian, Nov. 27, 1965.
- 7) B.I. Castelman, "The Export of Hazardous Factors to Developing Nations" Int. J. H. Ser., Vol. 9, No 4, 1979.
- 8) R. Osborne, "Cutting the asbestos risk", Economic Review, Aug. 22, 1980.
- 9) R. Ahlberg, IMF Bull. Occupational Health Safety 4, 1979. International Metalworkers Federation, Geneva.
- 10) B.I. Castelman, "Reply to Levenstein and Eller", Int. J. H. Ser., Vol. 11, No 2, 1980.
- 11) "Exposure the vinyl chloride", Federal Register, 39, 1974.
- 12) B. Newman, "In Malaysian factories, workers' safety runs second to paring costs", Wall Street Journal, Dec. 9, 1980.
- 13) Stern, June 19, 1980.
- 14) B.I. Castelman, "The Double Standard in Industrial Hazards", Int. J. H. Ser., Vol. 12, No. 1, 1982.

Sevgül Uludağ'a "Julius Fucik Gazetecilik Onur Madalyası" verildi.

İ gazeteci Hanna Mukbel, Şili'de Pinochet rejimi tarafından katledilen Carrasca, Meksikalı ünlü gazeteci Giron, ünlü Fransız karikatür sanatçısı Jean Effel gibi kişilere verilmiştir.

"Bugüne dek sadece 200 kadar gazeteciyeye verilmiş bulunan bu uluslararası gazetecilik onur madalyası, Sevgül Uludağ'a da, "barışın geliştirilmesi, uluslararası işbirliğinin artırılması ve halklar arasında karşılıklı anlayışın sağlanması" yolunda gösterdiği olağanüstü çabalardan" ötürü verildi. Uluslararası Gazeteciler Örgütü'nün Julius Fucik Onur Madalyası,

lesi nedeniyle Naziler tarafından tutuklanarak ağır işkence görmüş, hapishanedede "Darağacından Notlar" adlı kitabını yazmış, daha sonra da bu anti-faşist gazeteci GESTAPO tarafından öldürülmüştü.

"Uluslararası Gazeteciler Örgütü'nün merkezinin bulunduğu Prag'ta yapılan bir törenle Sevgül Uludağ'a bu gazetecilik onur madalyası, 27 Haziran 1988 tarihinde verilmiştir. Uluslararası Gazeteciler Örgütü'nün verdiği bu ödül kazanan dünyadaki en genç gazetecinin de Sevgül Uludağ olduğu açıklanmıştır..."

Biz de Sevgül Uludağ'ı Bilim ve Sanat ailesine adına kutluyoruz; başlarının sürmesi dileğimizle.

B.S.

Yeşiller Sola Alternatif mi?

Aydın Köyメン

18. yüzyılın sonlarına doğru gelişmeye başlayan sanayi devrimi ve buna koşut olarak ticari kapitalizmden sinai kapitalizme geçilmesi, insanlığın gündeminde yepyeni sorular getirdi. Bunlardan gündemin ilk maddelerini işgal edenlerin büyük bir bölümünü ekonomik-politik sorunlardı. Birbirini izleyen buluşlar ve bu buluşların sanayide uygulanması bir yan- dan üretimi hem nitel hem de nicel bakımlardan inanılmaz boyutlara ullaştirırken, öte yandan da sermaye ile emeğin birbirinden tamamıyla ayrılmaması sonucunu doğuruyordu. Şehirleri giderek kuşatma altına alan, konuşmaları, kılık kiyafetleri, tavırları aşına olmayan yeni bir insan sınıfı türmüştü. Ve bu yeni insan sınıfının mensupları, erkeği, kadını ve çocuğuya tahayül edilemeyecek bir sefalet içinde yaşıyorlardı. Şehirleri çırınlaştıren barakalarda oturan, sahaları gündoğmadan atelyeler, fabrikalar önünde kuyruklar oluşturan bu insanlar, sanayi emeğinin temsilcileri olan proletterlerdi.

Avrupa ve özellikle İngiltere, İsviçre, Almanya ve Fransa kentlerinin sokaklarını dolduran bu yeni insanlar, "sefalet ücreti" karşılığında fabrikalarda çalışıyorlardı. Örneğin, Almanya'da o dönemdeki ortalama işçi ücreti ile hapisanelerde mahkûmlara verilen kalori kadar bir kalori temini bile mümkün değildi. Yaşamak proletarya

olarak politika... Ekonomiyle politikanın bütünselliği, içiçeliği anlamında "ekonomi-politik"...

Ortodoks liberalizmin prensiplerinin eksiksiz uygulandığı, devletin emek-sermaye ilişkilerine hiçbir düzeye müdahale etmediği bu dönemde kadın ve çocuk olanları da dahil, proletarya için günlük çalışma süresi 15 saatin altına inmemiştir. Hafta tatlili söz konusu değildir. Hastalık çalışmama için bir mazeret oluşturmaktaadır. Proletarya, büyük üretim dünyasının, yeni refah toplumun, yaşam süresi kısa, hastalıklı fakat en çalışkan sınıfı olarak tarih sahnesindedir artık.

Proletaryanın ortaya çıkması metafizik, idealist kavramlarla açıklanagenen insan ve toplum sorunlarının algılanmasında da büyük değişiklikle-re yol açtı. Bu kaçınılmazdı. Tüm insan ilişkilerinin emek-sermaye ilişkisine dönüştüğü, yaşam biçimini, etik değerleri, kültürü, eğitimi serbest piyasaya sisteminin, ücret, kâr, rant gibi maddi olguların belirlediği bir dünyada, yaşamı madde dışı etmenlerle tanımlamaya çalışmak artık düşüncesiydi. Egemen olan tek ilişki biçimi ekonomiki ve yaşamın, yaşam sorunlarının açıklanması, çözümlemesi için de mutlaka ekonomik kavramlar gerekiyordu. Maddi bir olgu olarak sınıf, sınıfı maddi temelleri üzerine oturtan üretim ilişkileri, ve bu anlamda maddenin eylem biçimini

"İnsana ilişkin ne varsa bizim sorunuzdur" diyen ve "dünyayı değiştirmeye" soyunan bir toplumsal-siyasal hareketin çevre sorununu görmezlikten gelmesi, onu bir yana bırakın, bu sorunun boyutlarının büyümeye katkıda bulunan bir ideolojik-pratik yapılanma içine girmesi elbette düşünülemezdi. Ama zorunluluk ve hemen eklemek gerekir, zorunluluğun abartılması ne yazık ki aksi bir sonuca ulaşmasına yol açmıştır.

ti"yle gerçekleşeceğini söyler. Kendiliğinden hareket ise, "karışık bir bilinçtir" Görüldüğü gibi bu noktada artık iktisat (Bilimsellik) susmaktadır. Bu noktada ön planda olan "inanç"tır. Aynı şekilde "Komünizm, insanın yabancılılaşması demek olan, üretim araçlarının özel mülkiyetinin kalkması, insanın gerçek özünün insan tarafından ve insan için gerçek benimsemesidir. Bu, tam bilinçli, toplumsal yani insancıl insanın geçmiş gelişmesi ile kazandığı bütün zenginliğin hiçbir zarresinden vazgeçmeye insanın yeniden fethedilmesidir. İnsanın evrensel varlığını, evrensel bir biçimde, yani her anlamıyla insan olarak benimsemesidir" derken de Marks'in son derece coşkulu ama bir o kadar da iktisat (bilimsellik) dışı olduğunu görmemek olanaksızdır. Zaten bu yüzdendir ki Marks da bu noktalarda, kapitalizm'in analizini yaparken olduğundan çok farklı olarak, kesin, iddialı bir dil kullanmaktadır.

Marks'ın "insanlık tarihinin en büyük hümanizmi" diyenler, kesinlikle abartmıyorlar. Sanayi devriminin yarattığı yeni dünyaya gözlerini açan Karl Marks, herseyden önce bir insan olarak, insan olmanın güdüleriyle yola çıkmıştır. Bilim tutkusu, onun insanlığının bir türevidir. "Dinin eleştiri, insan için en yüce varlığın insan olduğunu öğretisi" de, yani içerisinde insanların alacak, aşıgilik, tatsak ve terkedilmiş bir varlık haline geldiği tüm koşulları yıkacak kesin buyrukla son bulur.." derken Marks, insanı getirip tüm bilimsel ve politik çabasının ortasına oturmuştur. Ama Marks'ın hümanizm'ini asıl önemli kılan, onun soyut dolayısıyla gerçek yaşamda var olmayan insan yerine, tarihi olan, bir sınıfa mensup, somut insanı konu almıştır. Marks'ın (insanın), burjuvanın (insanın) sorunlarıyla ilgiliydi. Ve tabiidir ki Marks, insanın sorunlarından, yabancılaşmadan, sömüründen, baskidan, şiddetten, açlıktan v.s. bir ekonomik olgu olarak söz eder, maddi üretimin din, hukuk, sanat, ahlak, bilim gibi üst yapılar üzerindeki etkisini anlatır. Marks'ın gerçekçidir ve Marks'ın hümanizm bu nedenle ütopik bir cennet vaat etmez. Ve en önemli gelecekte insan mutluluğu için bir anahtar sağlayacağını ileri sürmez, gelecekte insan mutluluğu için yeni engeller çıkmayacağını garanti etmez.

Acaba marksizm salt bir iktisadi kategori midir? İlk bakışta öyle gözüküyor. Ama iki önemli nokta var ortada: birincisi marksizmin bizzat Marks tarafından tanımlanan, belirlenen bir siyaset teorisidir. İkincisi de sıra "komünizm'i" anlatmaya gelince, Marks'ın ekonomi dışı kavramlara büyük ağırlık tanıtmaya başlaması. Marks "dünyayı değiştirecek" siyaset eylemin, işçilerin "kendiliğinden hareke-

ti"yle gerçekleşeceğini söyler. Kendiliğinden hareket ise, "karışık bir bilinçtir" Görüldüğü gibi bu noktada artık iktisat (Bilimsellik) susmaktadır. Bu noktada ön planda olan "inanç"tır. Aynı şekilde "Komünizm, insanın yabancılılaşması demek olan, üretim araçlarının özel mülkiyetinin kalkması, insanın gerçek özünün insan tarafından ve insan için gerçek benimsemesidir. Bu, tam bilinçli, toplumsal yani insancıl insanın geçmiş gelişmesi ile kazandığı bütün zenginliğin hiçbir zarresinden vazgeçmeye insanın yeniden fethedilmesidir. İnsanın evrensel varlığını, evrensel bir biçimde, yani her anlamıyla insan olarak benimsemesidir" derken de Marks'ın son derece coşkulu ama bir o kadar da iktisat (bilimsellik) dışı olduğunu görmemek olanaksızdır. Zaten bu yüzdendir ki Marks da bu noktalarda, kapitalizm'in analizini yaparken olduğundan çok farklı olarak, kesin, iddialı bir dil kullanmaktadır.

Şimdi ortada garip bir durum vardır. Özette söylemeye çalıştığım bu düşünüler, iki ayrı kesimden iki ayrı tepki almaktadır. Birinci tepki marksistlerden geliyor ve sonuç olarak marksizm'in bilimselligine gölgé düşüren, sınıf mücadeleini sulandıran düşünüler olarak nitelendiriliyor. Marksist olmayan kesimlerden gelen tepki ise, bu tür düşünülerin, tartışmaların olmuş olan marksizmi yeniden canlandırmaya yönelik boş politik çabalar olduğu yönünde.

MARKSİZM ÖLDÜ MÜ?

Bilimsel, analitik aşılmamışlığını bir tarafa bırakalım-zira Marks'ın bu yana kapitalizmi çözümleyen yeni bir teori yok -ideolojik, politik bir hareket olarak ve teorinin öngördüğü oluşumlar açısından cevap arayalım bu soruya...

Marks sermayenin son derece sınırlı elliğerde temerküz edeceğini ve toplumun büyük çoğunluğuyla proletlerleşeceğini öngörüyor. Gerçekten de sermaye kapitalizmin gelişmesiyle "tekel"lerde temerküz etmiş, dünya ekonomisi az sayıda tekelci firma tarafından yönetilir hale gelmiştir. Ücretli emek giderek yaygınlaşmış, dünya nüfusunun büyük çoğunluğu emeğini ücret karşılığı satarak yaşar hale gelmiştir. Ne ki bunlar Marks'ın her boyutuya tanımladığı

"proleterya" deildirler artı.

Marks sınıf savaşının süreğini ve sonunda burjuvazinin kaybedeceğini söylemiştir. Gerek Marks'ın yaşam boyunca ve gerekse ondan sonra sınıf savaşımı sürdürmüştür. Burjuvazinin neyi ne kadar kaybettiği tartışılmaktır ama, proletaryanın Marks'tan bu yana çok şey kazandığı bir gerçekdir. Bugün "burjuva demokrasisi" denilen siyasi rejimin, adı dışında burjuvazinin olmakla pek fazla bir ilişkisi yoktur. Kaldı ki 1917 devrimi, Çin devrimi Marks'tan sonra burjuvazının kesin yenilgileridir.

Ve nihayet Marks'ın günümüze gerçekleştirilen en büyük kitle hareketleri, tarihlarda, fabrikalarda, kent alanlarında, hatta seçim sandıklarında yükselen özgürlük, eşitlik, barış türküler hep sosyalist inisiatif, emekçi ağırlıklıdır.

Evet, bunları düşününce, bu dökümü yapınca insanın "Marksızm öldü mü?" sorusunu saçma bulmamasına imkân yok. Ama.. Önümüzde kocaman bir "ama"nın durduğunu görmemek de olanaksız. 68'ler neredeyse bir nostalji artı. Fransa'da, İspanya, Portekiz'de, İngiltere'de, karizmatik lideri ölümden sonra İtalya'da komünist partiler, işçi partileri neredeyse marjinalleşmiş durumlardalar. En önemlisisi, kitle hareketlerindeki inisiatif artık sosyalistlerin elinden çıkmış, ya da çıkmak üzere. Solun soluğu bütün

dünyada tikanmış. Ve "garip" isimler altında bir takım hareketler, sosyalist hareketin yüzyillardır kimselere kapsamadığı toplumsal muhalefeti, kendi kulvarlarına kanalize etmeye başlamıştır. Toplumsal muhalefet artık feministler, çevreciler, homoseksüller, anti-militarisler gibi adlar altında tanımlanıyor. En kötüsü de (tabii sosyalistler açısından) son yıllarda bütün bu ayri kategorilerin tek bir çatı altında, "yeşiller" çatısı altında birleşerek kendilerini ifade ediyor olmaları.

Avrupa'da yeşil hareketler ve yeşil siyaset, '80'lü yıllarda birlikte gündeme geldi. 70'lerde, kimi bir liman, havalandı, yol genişletme v.s. projesine, kimi nükleer santral yapımına karşı kurulan yüzlerce çevreci ve anti-nükleer yurttas inisiatifi, sonradan Almanya'da Yeşil Parti'nin ana gövdəsini oluşturdu. Almanya'dan tüm gelişmiş batı ülkelerine yayılarak seslerini duyurlarken de, feministler, homoseksüller gibi diğer marjinal toplum kesimlerini de hareketin çatısı altında birleştirmeyi başardılar. İşin ilginç ve en önemli yanı ise, bütün bu birleşmelerin, birlikte hareketin bir kuralar demeti çerçevesinde, örgüt disiplini içerisinde olmamasıdır. Yeşil hareket "kendiliğindenliğin" çarpıcı, göz alıcı bir örneğidir. Bu nedenle belki yeşil hareketi tanımlarken "birleşiklik" yerine "ekleme" kavramını kullanmak daha doğru olur.

Fotoğraf: Ahmet Bülent

Yeşiller Ankara Güven Park'ta

Çıkış noktası hep "küçük" sorular olan yeşil hareket, aslında 20. yüzyıl insanlığının her geçen yılla boyutları büyüyen, ne ki uzun yıllar bir türlü "telâffuz" edilmeyen, "telâffuz" ettilmeyen bir sorunu, "çevre sorunu" nu insanlığın gündemine koymıştır. Batı uygarlığının, doğa-insan ilişkisinin, insan-insan ilişkisini de birelmekle olduğu biçimindeki savi, çevrecileri yeşil hareketin başlaticısı konumuna getirirken, otonomi ilkesini benimseyen sivil toplum kaynaklı tüm hareketleri de toparlayıcı bir rol oynamıştır. Ve bugün çevre hareketi-yeşiller kimilerince marksizm'e bir alternatif olarak da sunulmaktadır.

Öyle midir?

Doğrusu tam da solun solugunun takıldığı bir tarih döneminde ortaya çıkmış olması, toplumsal muhalefeti giderek daha çok temsil eder hale gelmesi, radikalizmi ve en önemlisi de solun uzun yıllardır terk ettiği ütopiasının pek çok temel çizgilerini yaşamaya çabalamasıyla yeşiller, reel olarak böyle bir kimliğe de yaklaşamış değiller. Ve galiba bu gerçek durumu ortaya çıkan nedenlerin büyük çoğunluğunu da sosyalizm ve sosyalist hareketlerin, örgütlenmelerin pratigine ilişkin nedenler oluşturuyor.

"İnsana ilişkin ne varsa bizim sorunumuzdur" diyen ve "dünyayı değiştirmeye" soyunan bir toplumsal-sosyal hareketin çevre sorununu görmezlikten gelmesi, onu bir yana bırakın, bu sorunun boyutlarının büyümesine katkıda bulunan bir ideolojik-pratik yapılanma içine girmesi elbette düşünülemezdi. Ama zorululuk ve hemen eklemek gerekir, zorunluluğun abartılması ne yazık ki aksi bir sonuca ulaşmasına yol aç-

mıştır. Sanayi devrimiyle birlikte güçlenen kapitalizm, sadece emeği değil ama doğayı da insafsızca sömürmeye başladı. Yer kabuğu delindi, petrol, kömür bulundu ve makineler bu kaynakları istiha ile tüketmeye başladılar. Daha fazla üretmek, daha fazla tüketmek ve daha fazla sömürmek için doğa sorumsuzca tahrip edildi. Böyle bir üretim-tüketim modelinin karşısında olması gereken sosyalist ülkeler de maalesef aynı modelin tutsağı oldular. Kapitalizm karşısında varlığını koruma zorunluğu şüphesiz bunda büyük rol oynadı. Ama zorululuk bir süre sonra ideolojinin gereği olarak sunulmaya başlanınca, sosyalizm bir ideoloji olarak da çevre sorunu sırt çeviren bir konuma düştü. Çernobil'e kadar gelindi... Unutmak gereklidir, sosyalizmin bir demokrasi sorunuyla karşı kalkmasının altında da aynı zorunluluk dayatması ve bu dayatmanın sonucu ideolojiyi de biçimlendirmesi yatkınlıdır.

Uzun yıllar sosyalizm adına yeni bir politika anlayışı olarak ileri sürülen kavram, bugün batının yeşiller adı altında sorguladığı "büyüme" kavramıdır. Uzun yıllar üretim güçlerinin geliştirilmesi, sosyalizmin tek ve nihaî amacı olarak gösterilmiştir. "Sanayileşme" ve "büyüme" gibi hedefler adeta fetişleştirilmiş, demircilik, çimento v.s. üretiminde gerçekleştirilen üretim miktarları sosyalizmin başarısının kanıtları olarak sunulmuştur. Kapitalizm'in gittiği yere farklı yollardan varmanın bir amaç olarak gösterilmesi, Politikanın ekonominin deyimleriyle düşünülmesi, marksist hümanizmin vaadlerinin çok uzaklarına düşürmüştür sosyalizmi. Örneğin sosyalizm kadının cinsel ve ekonomik

Şimdi bir zamanlar Rusya'da ve diğer sosyalist ülkelerde olabileceği sanılan şeyleri batılı kapitalist toplumlarda yeşiller gerçekleştirme uğraşındalar. Bazı başarılar da elde etmiyor değiller. Ama bana göre yine de "naif" bir uğraş bu. En azından birer "laboratuvar denemesi" olarak kalma tehlikesi büyük. Daha yaşanır, daha eşit, daha güzel bir dünya umudunu taşıma ve büyütme görevi her şeye rağmen yine de sosyalistlere düşüyor.

özgürlüğünü sağlayamamıştır. Tüketim ailesini dağıtamamıştır. Ama işin en acı tarafı, yukarıda da dejindigim gibi, kapitalizme alternatif yeni insan, yeni toplum yaratmaya yönelik her türlü kavramın yavaş yavaş resmi sosyalist ideolojiden ayılanması ve ideolojinin bilimsellik adına fakirleştiğidir. Böylece toplumun yalnızca ekonomik deyimlerle düşünülmüşine imkân olmayan boyutları ve onlardan kaynaklanan hareketler sosyalist hareketin inisyatının dışına kaymışlardır. Feminizm sosyalizmden kopmuştur. Anti-militarizm sosyalizmden ayrılmıştır. Anti-nükleer hareket sosyalizmin dışında gelişmiştir. Hatta insan hakları hareketleri bile, barış hareketleri bile günümüzde sosyalist hareketten bağımsız hale dönüşmüştür.

Şimdi bir zamanlar Rusya'da ve diğer sosyalist ülkelerde olabileceğinin sanılan şeyleri batılı kapitalist toplumlarda yeşiller gerçekleştirme uğraşındalar. Bazı başarılar da elde etmiyor değiller. Ama bana göre yine de "naif" bir uğraş bu. En azından birer "laboratuvar denemesi" olarak kalma tehlikesi büyük. Daha yaşanır, daha eşit, daha güzel bir dünya umudunu taşıma ve büyütme görevi her şeye rağmen yine de sosyalistlere düşüyor. Grobaçov'un Sovyetler Birliği'nde girişi demokratikleşme hamlesi ve ekonomi dışı deyimlere önemli ağırlıklar tanıdığı yeni söylem, sosyalistler için yeniden bir sıçrama platformu oluşturabilir. Doğal çevrenin yok olma tehlikesi ile karşı kalkma bulunduğu, üretim ve tüketim kirletmesinin insan sağlığını tehdit eden ciddi boyutlara ulaştığı, nükleer silahlananın dünyayı bir anda yok edebilecek bir düzeye eriştiği, psikiatri kliniklerinin önünde kuyrukların oluşturduğu, sevgisizliğin olağan kabul edildiği, aşkin de mode bulunduğu bir dünyada sosyalistlerin "yarın" değil ama bugün yapabilecekleri çok şeyin olması gereklidir. Bir yandan devrimi (ama her alanda ve aynı anda) savunurken, bir yandan da günlük hayatın "küçük" sorunlarıyla uğraşmanın birbiriley çelişen şeyler olmadığını öğrenmek zorundayız. Marksist hümanizm determinist değildir. Sosyalistler, ideolojik düzeydeki, marksizm'in hiç de hak etmediği fakirleşmeyi, determinizmi aşabilikleri takdirde insanların hakları özlemlerini "naif" çözümlerin peşine takılmaktan kurtarabilirler.

Sessiz Dünyadaki Görülmeyen Mücadele

Sabahattin Ögün (*) — Aysun Umay ()**

Zavallı bitkiler... Ezeriz, çiğneriz, hiç mi hiç sesleri çıkmaz. Uzun yatarız üzlerine, kaçip kurtaramazlar kendilerini. Minik bir kedi yavrusuna eziyet etmeyiz ama yanımızdaki bir ağaçın yaprağını koparıp ufalamaktan, elimizin altındaki çimenleri yollamadan kaçınmaz. Seslenip uyarmazlar ki bizi! Üstelik biz onları afiyetle yeriz de onlar havadan, sudan, topraktan alındıklarıyla üretirler kendi besinlerini... "Bu kadarı da fazla" deyip kızası geliyor insanın. Öyle ya, kendileri karşı çıkmıyorlarsa, bize ne canım!

Yaşamlarını yalnızca bitkileri yiyerek sürdürden sayısız hayvan çeşidi var. Böyle sayısız düşmanı olmasına karşın yerlerinden bile kipirdayanın bu canlıların varlıklarını hâlâ sürdürmeleri olmaları hayret verici. Büylesine savunmasız... Savunmasız? Burada duralım ve biraz daha dikkatle bakalım bu sessiz dünyada verilen yaşam savaşlarına. Çünkü hiç de söylendiği gibi savunmasız değil bitkiler. Onlar da kendi özelliklerine uygun olarak sessizce direniyorlar düşmanlarına. Hatta içlerinde aptal böcekleri kandırarak kendi çıkarları için kullanınların yanı sıra, onların büyümeye hormonlarını üreterek zavallı hayvanlara gelişmelerini şaşırtınlar bile var...

**BITKİLERİN ETKİLİ SILAHİ:
ZEHIR**

Bazı kelebekler, haçı çiçekli bitkilerin bazlarına hiç yaklaşmazlar. Çünkü bilirler ki bu bitkilerde "sinigrin" adlı bir zehir vardır ve bu zehir özellikle genç larvalar için ölüm demektir. Bunu öğrenmek onların kaç yılını aldı bilmeyiz ama, biz bugün biliyoruz ki ne denli çekici olursa olsun bazı bitkiler, bazı böcekler için tehlikeli olduklarıdan yaklaşılmazdır.

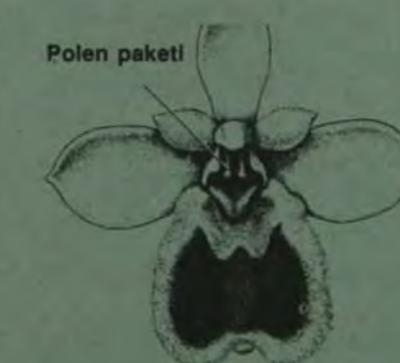
(*) Prof. Dr. Sabahattin ÖĞÜN, Trakya Ün. Öğretim Üyesi
(**) Aysun UMAY, Hacettepe Ün. Araştırma Görevlisi

yetler Birliği'ndeki yoncaların komünist olmalarından ya da "glasnost" politikasını desteklemelerinden kaynaklandığına ilişkin hiçbir belirti yok) Yapılan araştırmalar, sıcak bölgelerdeki bu yoncaların büyümeye döneminin, salyangozların çoğalma dönemine rastladığını, oysa soğuk bölgelerdeki salyangozların bu sırada kişi uykusunda olduğunu göstermiş. Anlaşılan, yok edilme tehlikesini atlattıktan sonra salyangozlar tarafından yenilmek pek de korkunç gelmiyor olmalı yoncalara. Zehir yapmak için enzimden vaz geçiklerine göre...

BİTKİLER LARVALARI KANDIRIP ÖLÜME GÖNDERİYOR

Bitkilerin ikinci etkili silahı, hormonlar. Evet, kimi bitkiler, salt savunma amacıyla, kendileri için gerekli olma-

Orkide ailesinden balözü taşımayan bir çiçeğin alt dudağı aynen kanatları açık dişli bir yaban arısına benzer (a). Uzun antenlere sahip bir tür yaban arısı bu benzeyişe alındır, çiçek üzerine konar (b) ve onunla çitleşmeye çalışırken çiçeğin yapışan çiçek tozu kesesi olduğu gibi arının başına yapışır. Yaban arısı bu keseyi daha sonra konduğu aynı tür orkide çiçeğine taşıyarak tozlaşmayı sağlar.

(a)

(b)

Güney Afrika'da yetişen bir tür leş çiçeği ise renk, koku ve üzerindeki tüpleri ile aynen kuşmuş bir hayvan vücudunu taklit ederek sinekleri aldatır. Çok iyi bir besin ortamı bulduğunu zanneden et sinekleri yumurtalarını bırakmak için çiçek üzerinde uygun bir yer ararken çiçek tozlarını bulaşırlar. Daha sonra sinekler, çiçek tozlarını aynı amaçla kondukları diğer leş çiçeklerine taşırlar ve böylece tozlaşmayı sağlarlar. Bıraktıkları yumurtalar ise kısa zamanda besin yetersizliğinden ölürlar.

yan ama böceklerin kullandıkları hormonlardan üretiyorlar. Burada küçük bir parantez açıp konuya yabancı olanlar için şu küçük açıklamayı yapalım: Böcekler gelişmelerini ya yılalar gibi kabuk değiştirerek ya da larva, pupa ve ergenlik aşamalarından geçerek sürdürür. (Bazı böceklerde bu dönemlerin sayısı fazladır) Hangi yolla gelişirse gelişin böcekler ya kabuk değiştirme hormonu (Ecdysteroidler) ya da larva aşaması hormonu (juvenile) salgılayarak bir sonraki basamağa geçerler. İşte daha önce sözü edilen, bitkiler tarafından üretilen hormonlar bunlar.

Bu durum ilk ortaya çıkarılışı da söyle: Bir çekirge sürüsünün istilasını incelemek üzere Kenya'ya gelen Isao Kubo ve arkadaşları, çekirgelein tüm araziyi çırılçıplak bıraktıkları halde mayasilotu türünden birkaç bitkiye dokunmadıklarını hayretle görmüşler. Bunun üzerine bu bitkileri inceleyen araştırmacılar bu bitkilerle beslenen hayvanların pek çokunda az ya da çok olumsuz belirtiler gözlemlenmişler. Ancak en çarpıcı durum larvalarda ortaya olmuş. Görülmüş ki larvaların çoğu gelişim aşamalarını şaşırılmış ve özellikle ağız yapılarında görülen anatomik bozukluklar onların yeterince beslenemelerine ve besinsizlikten ölmelerine neden olmuş. Kubo ve arkadaşları incelemelerini yoğunlaştırdıklarında bu bitkilerin, larva-

ların kabuk değiştirirken kullandıkları bazı hormonları taşıdıkları saptamışlardır. Kısaca, bu bitkiler kendi gelişimleri için en küçük bir etkisi olmayan böyle hormonlar üreterek düşmanlarının vaktinden önce ve henüz hazır değilken kabuk değiştirmelerine neden oluyor, anatomi yapılarında ortaya çıkan dejenerasyonlarla ağız yapıları çalışmaz hale gelen larvaları açıktan ölmeye mahkum ediyorlar.

Bu gibi şaşırtıcı hormonlar taşıyan daha pek çok bitki var. Üstelik bitkilerin taşıdıkları hormon miktarının oldukça yüksek olduğu da biliniyor. Hatta bazı hormonların böceklerde cinsel etkinliklerin bozulmasına neden olarak sürekli döllenmemiş yumurta oluşumuna yol açtığı saptanmış. İşte bir başka ilginç örnek:

1964 yılında, Çekoslovak Karen Sloma çalışmalar yapmak üzere Amerika'ya giderken üzerinde çalışacağı örnek zararlara da beraberinde götürmüştür. Ancak ABD'deki çalışmaları sırasında ilginç bir durum ortaya çıkmış. Avrupa'da yaşarken her zaman 5 aşama geçirerek erginleşen bu böcekler, Amerika'daki gelişimlerini 6, hatta bazen 7 aşamada tamamlayabiliyorlar. Sonunda bunun nedeninin, böceklerin sarıldıkları gazete kağıdının değişmesi olduğu anlaşılmış. Sloma, böceklerini Avrupa'da-

ken yaptığı gibi yine gazete kağıtlarına sararak saklıyormuş, ancak bu kez kullandığı gazeteler Amerikan gazete-leriydi.

ABD kağıt sanayiinde kullanılan ve ABD ormanlarında yaygın olarak bulunan balzam göknarının taşıdığı adatıcı hormonun bu kez "gelişmeye yavaşlatıcı" etkiye sahip olduğu anlaşıyor. Bu durum Amerikan okuyucusunu da etkiliyor mu bilinmez ama özellikle bir Çekoslovak tarafından ortaya çıkarılmış olması oldukça ilginç bir rastlantı.

SAVUNMA İÇİN DAYANIŞMA

Schultz ve Bolwin bir söğüt ormanınındaki herhangi bir ağaca bir böceği saldırması sonucu hasar gören söğüt yapraklarının derhal bir koku yayarak hasar görmemiş diğer ağaçları uyardığını söylüyorlar. Bu uyarı üzerine diğer söğüt ağaçları da özel bazı bileşikler salgılayarak yapraklarının yapılmasını değiştiriyor ve böceklerin yiyeceğe bir duruma getirerek olası bir böcek saldırısından korunuyorlar. Bu ilginç uyarı sistemini daha yakından tanıtmak için iki farklı deney odasına temiz söğüt çelikleri yerleştirilmiş. İlk isırılan çelik, derhal erken uyarı sistemini çalıştırıp bir salgı çıkararak aynı odadaki diğer arkadaşlarını uyarmış ancak diğer odadakileri uyarmayı başaramamış. İşin ilginç ya-

Çoğalmak için taşları çok iyi taklit eden bitkilere en güzel örnek Güney Afrika'da yetişen "Yaşayan taşlar"dır. Bu bitkiler sadece çakıl ve taşlar arasında yetişir, kurak zamanlarda üzeri borusur, borusan yerlere toz, kum birikir. Bu hali ile düşmanları tarafından hiç fark edilemez. Böylece nesillerini devam ettirirler.

ni, uyarıyi alan tüm söğütlerin aynı salgıyı çıkararak dayanışmayı sürdürmeleriymiş.

Bitkiler "koku" yoluyla birbirlerileyi- le haberleşirken düşmanlarına da göz dağı vermiş oluyorlar. Nasıl mı?

Domates bitkisinin yapraklarından biri bir böcek tarafından isırıldığında, yara yerinde oluşan bir madde hemen bitkinin her tarafına yayılır. Bu maddenin proteinleri parçalanır, enzimleri inaktiv duruma sokan bir maddedir. Böylece bu maddeyi alan böceğin sindirim sisteminde, proteinleri parçalanır, enzimler etkisiz hale gelerek böceğin beslenememesine neden olur. Eh, bu kokuyu duyan bir böceğin domates yaprağını yemeyi sürdüreceğini kim söyleyebilir?

MİMİKİ : ALDATMACA, KANDIRMACA....

Bitki-böcek ilişkilerinin karşılıklı çatışma temeline dayandığı ezelden beri bilinir. Bitkiler, cazip renkleri ve kokularıyla çağırıkları böceklerle balozerler, ama buna karşın tozlaşmayı da sağlamış olurlar. Yani alan memnun, satan memnun... Ama durum her zaman bu kadar basit değildir. Balozenin kötü kokulu bitkiler ne yapacak? Nesillerini nasıl sürdürecek? Şu bizim "savunmasız" bitkilerin, bu gibi durumlarda neler becerikleri, zavallı böcekleri nasıl aldatıkları inanılır gibi değil.

Orkide ailesinden balozenin taşıyan bazı çiçekler bakın ne yapıyorlar: Kendilerini renk ve şekil olarak ve üzerindeki sık tüplerle aynı **dışı bir yabananıza benzetiyorlar**. Dışisinden 3-5 gün önce yumurtadan çıkan ve henüz gerçek dışıyla karşılaşmış olan zavallı erkek yabanaları da, çekici kokularının da etkisiyle bu ci-

çeklere konup çiğleşmeye çalışıyorlar. Bu arada çiçeğin tozları hayvanın vücutuna, başına yapılıyor. Çiğleşmeyi bir türlü beceremediğini sanarak o çiçeğin bu çiçeğe dolaşırken erkek yabananın neler hissettiğini bilmese de, orkidelerin sonuçtan memnun kaldıkları ve yöntemlerini değiştirmeye hiç niyetleri olmadığı anlaşıyor.

Hıç siz, görünüm, renk, koku ve tüyleriyle çürümüş eti taklit eden bir bitki gördünüz mü? Evet, böyle bir çiçek de Güney Afrika'nın kurak bölgelerinde yetişiyor. Adı da leş çiçeği. Yıldız biçiminde, benekli, iri, koyu kırmızı-kahverengindeki bu çiçekler tam anlamıyla leş gibi kokuyorlar ve arıları, kelebekleri değil, leş sineklerini kandırıyorlar. Yumurtalarını bırakırken tozlaşmayı da sağlayan sineklerin uğradıkları zarar ise iki katlı. Çünkü bu besinsiz ortama bırakılan yumurtalar da bir süre sonra kaçınılmaz olarak ölüyor.

Güney Afrika'da yaşayan bir başka taklit ustası da taş kaktüsü. Ot yiyen kemiricilerin elinden kurtulmak için, tek bir otun bile yaşayamadığı son derece elverişsiz, taşlık, kayalık yerlere kaçan bu bitkiyi gerçek taştan ayırmak neredeyse olanaksız. Hele, kuraklık nedeniyle buruşmuş yüzeyinin toz, toprak ile doldugu da düşünürsek, bu becerisinden dolayı kaktüsü kutlamaktan başka yapacak bir şey kalmıyor. Aslında, taş kaktüsünün cazip renkli, güzel çiçekleri de var. Ama çok kısa süreli ve hiçbir hayvanın ortada görünmediği, yağlısı bir dönemde açıklarından, deyim yerindeyse "sorun yaratmıyor."

ÇEVRE KIRLİLİĞİNE DOĞAL ÖNLEM

Bitkilerden öğreneceğimiz çok şey

var, Bunların başında da zararlara mücadele ederken akıllı ve ölçülu olmak gereği geliyor.

Şu sıcak yaz günlerinde, hele bir de turizme soyunmuşken, karasinekerlerden, sıvrisinekerlerden kurtulmak istemez misiniz? Çözümü çok kolay: Tonlarca ilaç püskürtürsünüz uçaklarla bölgenin üstüne, görün bakalım tek bir canlı kalyor mu? Süne buğdayınıza zarar mı veriyor? Embriyosunu emip hiçbir işe yaramaz hale mi getiriyor? Onlara da havadan birkaç ton ilaç attınız mı sorun kalmaz. İki şansa bırakmamak gerek, aman bolca ilaç atılsın, tüm bölge ilaçlansın...

Kimyasal ilaçların insan vücuduna etkileri kaç yılda ortaya çıkar, yan etkileri nelerdir, kanser oranını ne ölçüde arttırır? Bu soruların yanıtları gelişmiş ülke yöneticilerini korkutuyor da bizimkiler -maşallah- korku nedir bilmiyorlar... Türkiye'nin en büyük kentinin en yetkili yerel yönetici yerleşim bölgelerini havadan ilaçlatıp ardından soruyor: Bakın bana bir şey oldu mu? Eh, zamanın Atom Enerjisi Kurumu Başkanı televizyona çikip çaydaki radyasyon zararı değil diye çay içersen, dahası sanayi bakanı radyasyonun azının yararlı olduğunu söylese, böylesi soruları garip karşılamamak gerek artık.

Haydi geçelim uzun erimiş sonuçları, aşırı ilaçlanmanın yarattığı sorular üreticileri daha şimdiden etkilemeye başladı. Güneydoğu Anadolu ve son iki yıldır da Trakya bölgelerinde süneye karşı girişilen savaşta zararlara birlikte çevredekiler, doğayı süsleyen kelebekler, yararlı böcekler de yok oldu. Trakya'daki açıçığı üreticisi verimin düşeceğinden kaygılı, arıcılar perişan. Dimyat'a pirinç giderken eldeki bulgurdan olmak da var işin ucunda. Ciddi bir çevre kirlenmesi, doğal dengenin bozulması söz konusu.

Zararlara mücadele için en etkili yol yine doğanın kendi ürünleriyle olmalı. Bunun adı da **Biyojik Mücadele**. Kimyasal maddeleri olabildiğince az, hatta hiç kullanmadan, zararlara değişik aşamalarında yiye böcekleri bulup çoğaltarak doğal kırletmeden zararlara mücadele edilmeli. Bunun için bitki-böcek ilişkileri yi bilinmeli.

Demin de dediğimiz gibi, insanoğlunun bitkilerden öğreneceği daha çok şey var, çok... □

Nelson Mandela 70 Yaşında

Gürhan Uçkan

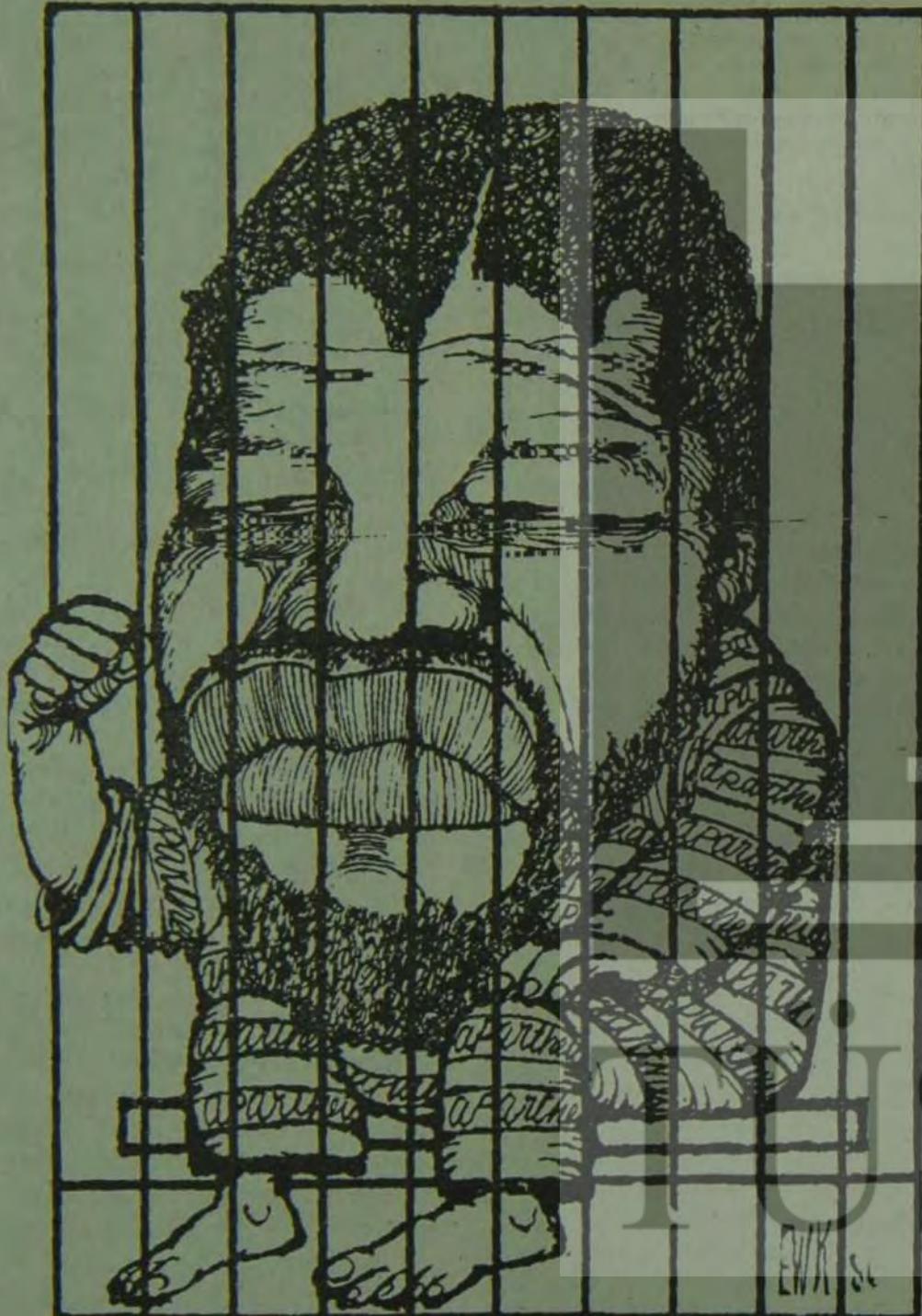
Güney Afrika halkın özgürliği üzerindeki mücadelelerini demir parmaklıklar ardından da südürmen Nelson Mandela tutusaklığının 26. yılında 70. yaşını doldurdu. Dünyanın hemen her yerinde bir araya gelen yüzbinlerce insan siyah önderin yaşı gününü kutladılar, ırk ayrimına son verilmesini istediler. Ve yine dünyanın hemen her yerinde yüz binlerce insan, Mandela'nın doğum günü olan 18 Temmuz'da onun için özgürlük isteme buluştular.

"NELSON MANDELA'YA 70'İNDE ÖZGÜRLÜK..."

"British Anti-Apartheid Movement" (Britanya, İrk Ayrimına Karşı Mücadele Hareketi) Nelson Mandela'nın serbest bırakılması için Haziran ayında büyük bir kampanya açtı: "Nelson Mandela'ya 70'inde Özgürlük..."

Mandela'nın 70. doğum gününden bir gün önce, 17 Temmuz'da Londra'da Hyde Park'ta düzenlenen görkemli bir toplantı ile doruk noktasına ulaşan kampanya, 11 Haziran'da Wembley Stadyumu'nda verilen bir dayanışma konseriyle başlamıştı. Bu büyük müzik olayına katılan dünyaca ünlü sanatçılar arasında Phil Collins, Midge Ure, Paul Young, Chubby Checker, Bryan Adams, Little Steven, Roberta Flack, Natalie Cole ve Joan Armatrading de bulunuyordu. On saat süren konserin ev sahipliğini şeref misafirleri Harry Belafonte, Whoopi Goldberg, Billy Connolly, Gregory Hines ve Denzel Washington yaptı. Konser, BBC radyo ve televizyonu tarafından canlı yayın olarak verildi ve uydu aracılığıyla bütün dünyada yayıldı. Bu, simdiye dek yayımlanmış en büyük radyo-televizyon konseriydi de asında.

12 Haziran'da Glasgow'da başlayan ve 530 millik bir mesafeyi kapsayan "Nelson Mandela'ya Özgürlük Yürüyüşü" 17 Temmuz'da Hyde Park'taki görkemli toplantıyla noktalandı; yürüyüşe katılan 25 kişi (Man-

Nelson Mandela'ya 70'inde Özgürlük

dela'nın hapiste geçen her yılı için bir kişi) 250 bin kişinin eşliğinde Londra'ya girdi.

Ulù müzик grubu Simple Minds'in renk kattığı Hyde Park toplantısında Başpiskopos Desmond Tutu bir konuşma yaptı. Defalarca alkışlarla kesilen konuşmasını Tutu şu sözlerle bitirdi:

— Güney Afrika'da barışın ve iç güvenliğin sağlanması için Nelson Mandela'nın bir zorunluluk olduğunu, aklı başında her yönetimin anaması gerekti. Güney Afrika'nın Nelson Mandela'ya gereksinimi var. Dünyanın Nelson Mandela'ya gereksinimi var!

Genç öğrenci lideri Stevie Biko'nun öldürülmesini konu alan bir film ya-

pan ünlü İngiliz yönetmen Sir Richard Attenborough da güne katıldı. Sinemalarda, "Biko-Özgürlüğe bir haykırış" adıyla gösterilen filmin yönetmeni, Güney Afrika'daki rejimi, "ezen bir yönetim, çizme yönetimi, şeytanı bir terbiyesizlik" olarak tanımladı. Ayrıca, Başbakan Thatcher'in çekimser tavrı da kinadı.

WINNIE MANDELA...

Nelson Mandela'nın eşi Winnie Mandela Güney Afrika'daki ırkçı beyaz azınlığa karşı verilen mücadelede bayraklı bir isim. "Nelson Mandela'ya 70'inde Özgürlük" kampanyası dolayısıyla gazeteci Miranda Harris ve Roger Harris kendisiyle bir söyleşide yaptılar. 18 Temmuz'da İsviçte televizyonun ikinci kanal haber programı Rapport'da yer verilen bu söyleşide Winnie Mandela ülkesindeki durumu söyle tanımladı:

— Ülkedeki öfke çok büyük. Halk o denli eziliyor ki ırkçı yönetimin, artık daha fazla ezmesine olanak yok. Ülkemiz olaylara gebedir. Hükümet, halk ile devlet arasında çatışma çökmesini kıskırtan bir politika izliyor. Çünkü hükümetin darbelerinden kaçınmak için, gerileyecek yer kalmadı. Önümüzde güç günler var. Belirli bir birikimin doruk noktasına doğru yol alıyoruz; trajik olaylara yaklaşıyoruz. Bunun ardından büyük bir boşalm gelecektir ve nasıl olacağını ben bileyim. Hükümetin aldığı önlemler, örneğin olağanüstü hâl durumu, insanlık tarihinin geleceği en dehşetli devrimin tohumlarını ekliyor.

Sürmekte olan Mandela'ya Özgürlük Kampanyası konusunda da Winnie Mandela sunları söyledi:

— Önce, Mandela'nın bırakılması için gerekli politik atmosferi geri getirmek gerektidir. Eğer bu gün bırakılacak olsa, doğacak durumu insan düşünmeye bile korkuyor. 25 yıl önce karşı çıktıığı koşullar altında serbest kalmak... Çünkü halk için onun adı ile özgürlük aynı şemdir. Yaşam boyu hapis cezasını iki katıyla çeken kişi bu ortamda dışarı çıkarsa ne olur? Bunu ırkçı yönetim bile düşünmeye korkuyor. Mandela'yı serbest bırakan hükümet, ANC üzerindeki yasağı, apartheid'i kaldırma ve yönetimi yoğunluğa devretmek zorunda kalacaktır.

Mandela çok açık olarak, kendi kişisel özgürlüğünün hiçbir anlamı olmadığını söylüyor. O, kendi özgürlüğünü sendikalarını, derneklerini kapattınız.

Nelson ve Winnie Mandela, evlendikleri gün (1958)

Nelson Mandela'nın Yaşam Öyküsü

Nelson Mandela, 18 Temmuz 1918'de doğdu. Güney Afrika Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi gördü. On yıl sonra Johannesburg'ta, O ve Oliver Tambo, birlikte bir şirket kurdu; ırk ayrimı yasalarına göre suçlanan yüzlerce Afrikaliyi Savundular.

Mandela 25 yaşında Afrika Ulusal Kongresi (ANC)'ne katıldı; Walter Sisulu, Oliver Tambo ve diğerleriyle birlikte ANC Gençlik Ligi'nin sürükleme gücü oldu.

1952'den itibaren Mandela, politik etkinliğini kısıtlayan pek çok yasakla karşılaştı. Buna rağmen çeşitli siyasi girişimlerin arkasındaki güç ve ilham kaynağı olmayı sürdürdü. 1955 Haziran'da, Özgürlük Bildirisinin kabul edildiği Halklar Kongresi'nin toplantımasında anahtar rol oynadı.

5 Aralık 1956'da vatan hainliğiyle suçlandı. Özgürlük Bildirisinin kabulü dolayısıyla açılan davada kendisiyle bir-

likte 156 kişi aynı suçla suçlanarak yargılanıldı. Dava 1961 Mart'ında sonuçlandı.

Mart 1960'daki Sharpville katliamından sonra ANC yasaklandı ve örgüt, bunun üzerine, şiddetle karşı olma stratejisini gözden geçirmek zorunda kaldı. Mandela'ya ANC'nin silahlı kanaat olan "Unkhonto We Sizwe (Uluslararası Mizrağı)"yi kurma görevi verildi. Ağustos 1962'de tutuklandı. Mandela ilk 5 yıl hapi cezasına, sonra, Haziran 1964'te Rivonia Mahkemesi'nde ömür boyu hapse çarptırıldı.

O tarihten bu yana, 26 yıldır, hapiste bulunuyor.

(*) Nelson Mandela'nın bu kısa yaşam öyküsü Peace Courier, No 6/88'den alınmıştır. Ayrıca Bkz. Tahsin Usluoğlu, "Mandela'nın Bayraklı Mücadelesi, Teslim Olmak ya da Savaşmak," Bilim ve Sanat, Ekim 1986, Sayı 70; Gürhan Uçkan, Çağdaş Sömürgecilik ve Emperyalist Yayımlama Örneği Güney Afrika Cumhuriyeti, Yarın Yayınları

Neden hâlâ içerdeler o zaman? Ne bir çim bir ülke oldu burası?" dedi.

Nelson Mandela'nın ailesi, hükümetin bu gün için özel olarak 6 saatlik bir ziyarete izin vermesine karşın, hapisaneye gitmedi. Botha yönetiminin hiçbir ayrıcalık istemediklerini söyleyen Winnie Mandela, kocasını başka bir gün, 20 dakika ziyaret edecek. Siyah önderin yaş gününde, her zamanki gibi sabah 03:30'da kalktı, 40 dakikalık günlük jimnastiğini yaptığı ve hapsine bahçesine ektiği domates, salatalık gibi sebzeleri suladığı bildiriliyor.

.... Güney Afrika'nın Nelson Mandela'ya gereksinimi var. Dünyanın Nelson Mandela'ya gereksinimi var...

Oliver Tambo: "İnanıyorum ki, ırkçılığın yok oluşu Mandela'nın ve benim sağlığında olacak."

Aşağıda, 11 Haziran'da Wembley Stadyumundaki büyük konseri izleyenler arasında bulunan ANC Başkanı Oliver Tambo ile yapılmış bir söyleşinin çevirisine yer veriyoruz. 12 Haziran 1988 gündü *Observer* gazetesinde yayımlanan söyleşiyi Olcay Anker çevirdi.

Oliver Tambo, Mandela'nın 50 yıllık arkadaşı, dostu, yoldaşı. Tambo 1955'te ANC Genel Sekreteri seçildi. Sharpville olaylarından (1960) beri sürgünde yaşıyor. Mandela'nın 1962'de tutuklanmasından beri de özgürlük mücadeleşinin önderliğini yürütüyor. 1967'den bu yana ANC'nin Başkanlığını yapıyor.

Nelson Mandela'nın 25 yıldır süren gelen tutukluluğu Afrika Ulusal Kongresine (ANC) gösterilen uluslararası dayanışmanın büyük boyutlara ulaşmasına yol açtı. ANC başkanı Oliver Tambo kendisi ile yapılan görüşmede şöyle diyor: "Nelson hapishane yaşamına çok güzel uyum gösterdi. İlk günden itibaren tutukluluk yaşamını büyük bir dirence sürdürdü." 25 yıldır birbirlerini görmeyen bu iki büyük lider 50 yıldır çok yakın arkadaşlar: "Onunla haberleşiyoruz, ama kuşkusuz nasıl haberleştiğimizi size anlata-

mam."

Mandela'nın 70. doğum yılı nedeniyle Londra'da Wembley'de düzenlenen konsere gelen Tambo'nun kendisi de bu yıl 70. yaşını kutladı. Tambo, Mandela'dan birkaç ay büyük. Yaşa göre çok canlı, sağlam ve sürgünde yaşayan bir lider olarak sorumluluklarından vazgeçmeye hiç de niyetli gözkmüyor.

Mandela'nın Capetown yakınlarında yattığı Pollsmoor hapishanesinden ancak kendi koşulları çerçevesinde ve hiçbir ödün vermemekszin çıkışacağı kanısında. "Nelson'un morali yerinde. Tahliyesi konusunda söz verilmesine ve bunun rejim tarafından kasıtlı olarak engellenmesine rağmen moralini bozmayı başaramadılar. O, tutukluluğunu, mücadeleşinin süremesi olarak kabul ediyor."

"Nelson'un tutukluluğu ve daha da önemli onun tavrı mücadeleimize gösterilen uluslararası dayanışmanın güçlenmesini sağladı. Bu dayanışma da ona güç ve cesaret veriyor."

"70. yaşına bastığı gün hâlâ içerdeyse birlikte tutuklandıği arkadaşlarıyla beraber doğum günü pastasını kesecek."

ANC lideriyle yapılan bu olağanüstü açık ve içten görüşmede kendisine özgürlük savaşı ve şiddet konusunda ne düşündüğü sorulunca, Tambo, Bayan Thatcher'in ANC ile görüşmeyi reddeden dünyadaki birkaç liderden biri olmasından duyduğu düşkırıklığını dile getirdikten sonra sözlerine söyle devam ediyor: "Güney Afrika rejimi ANC'in dünya kamuoyu gözündeki itibarını sarsmak için her şeyi yapabilir. ANC'in hedefleri askeri güçler ve polistir, kesinlikle sivil halk değil."

Olaya dışardan bakanlara göre Güney Afrika'daki en rahatsız edici olaylardan biri ölenlerin çoğunun siyahlar olması ve onların, yine siyahlar tarafından öldürülmesi. Tambo'ya göre, öldürülenlerin çoğu "gözcüler". "Gözcüler sivil değil, ırkçı rejimin si-

lahli kuvvetlerinin bir parçasıdır. Güney Afrika'nın özgürlüğü için mücadele edenlere saldırıyorlar, bu yüzden de aynı karşılığı alıyorlar."

Tambo asıl hedefin askeri güç olduğunu, sivillerin öldürülmesine karşı olduklarını söylüyor. Güney Afrika rejimi ANC'yi yok etmek için giriştiği kampanyanın bir parçası olarak onu silahlı bir terörist örgüt gibi göstermeye çalışıyor. Tambo ayrıca rejimin ANC'yi fiziken de yok etmek için uğraştığını söylüyor. "Eğer bütün liderlerimizi öldürürlerse sadece ANC'nin değil özgürlük mücadeleşinin de yok olacağını sanıyorlar."

Irkıç rejimin ANC liderlerine yönelik çok sayıda saldırı girişimi oldu.

Londra'da 6 yıl önce ANC binasının önüne bomba kondu. ANC Brüssel temsilcisi iki ay kadar önce ölümdeki kil payı kurtuldu. Bu olaydan birkaç gün sonra ise ANC Paris temsilcisi Bayan Dulcie ofisinin önünde vuruldu. Paris'deki cinayette ilgili olarak Güney Afrika'lı diplomat Joseph Klue'in, ifadesi alınmak üzere, aranmış yetkililer tarafından açıkladı.

Bir zamanlar papaz olan Tambo zorunlu kalındığında şiddete başvurabileceğini kabul ediyor. 1912'de kurulan ANC, kuruluşundan sonraki ilk 50 yıl mücadeleşinde barışçıl yöntemlerin dışına çıkmadı, ancak yasaklanması ve yeraltına inmek zorunda bırakılması ile birlikte silahlı mücadele günde geldi. Tambo şu anda bile Güney Afrika rejiminin barışçı bir çözümü yanaşmadığı ve bu olasılığı gitgide erittigiğini, söylüyor.

Geçen hafta yenilenen olağanüstü hükümet, ülkeye baskının en somut örneği. Tüm politik liderler tutuklandı veya yeraltına inmek zorunda bırakıldılar. Ama rejimin hiçbir şekilde denetim altına alamadığı bir mücadele biçimini var ki o da silahlı mücadele.

Olağanüstü hâl hükümetinin yenilenmesi, Güney Afrika'da barışçıl bir çözüm olanağını ortadan kaldırılmakla beraber, Tambo, hükümetle pazarlıklarını -kendi koşulları çerçevesinde sürdürmekten yana!

"Görüşmelere başlamadan önce halkın ve liderlerle tartışarak izleyeceğimiz ilkeleri saptamak durumundayız. ANC ve diğer politik örgütler üzerindeki yasakların kaldırılması, olağanüstü hâl hükümete son verilmesi ve Mandela'nın serbest bırakılması temel taleplerimizdir."

"Apartheid Yasaları'nı biliyor musunuz?

Güney Afrika Adalet Bakanı'nın Kararı ile:

Bu Yasaları İhlal edenler
Para Cezası Ödeyecekler,
Hapsedilecekler,
ve/veya Kırıcılanacaklardır.

İşverenlerin aynı iş ve aynı süre için Afrikali bir işçiye bir Beyazın üçretini ödemeleri yasaktır.

16 yaşını tamamlamış olan her Afrikali, polis memurlarının isteği üzere, ırkını, kabilesini, ikametgâhını, işyerini, vergi fişleri vb. bilgileri içeren "Kimlik Karnesi" ibraz etmek zorundadır.

Beyazlar ve Siyahlar, kendilerine ayrılmış olan ulaşım araçları, bekleme salonları, eğlence yerleri, mağazalar, gişeler vb. dışındaki kullanmamalıdır.

Bir Beyazın yerli bir Afrikaliya okuma öğretmeye hakkı yoktur.

Kendi kenti dışında bir iş bulan her Afrikali, orada yirmi yıldan beri yaşıyor olsa bile, 72 saat içinde kenti terketmek zorundadır.

Her Afrikalının, konuk sayısı toplantıyı arzuların olmaktadır çkarıyorsa (bu tür) aile toplantılarına katılması yasaktır.

18 yaşını tamamlamış kadın ya da erkek her Afrikali, Güney Afrika'nın tüm yurttaşlarında ödenen olağan vergi dışında ek bir vergi ödemek zorundadır.

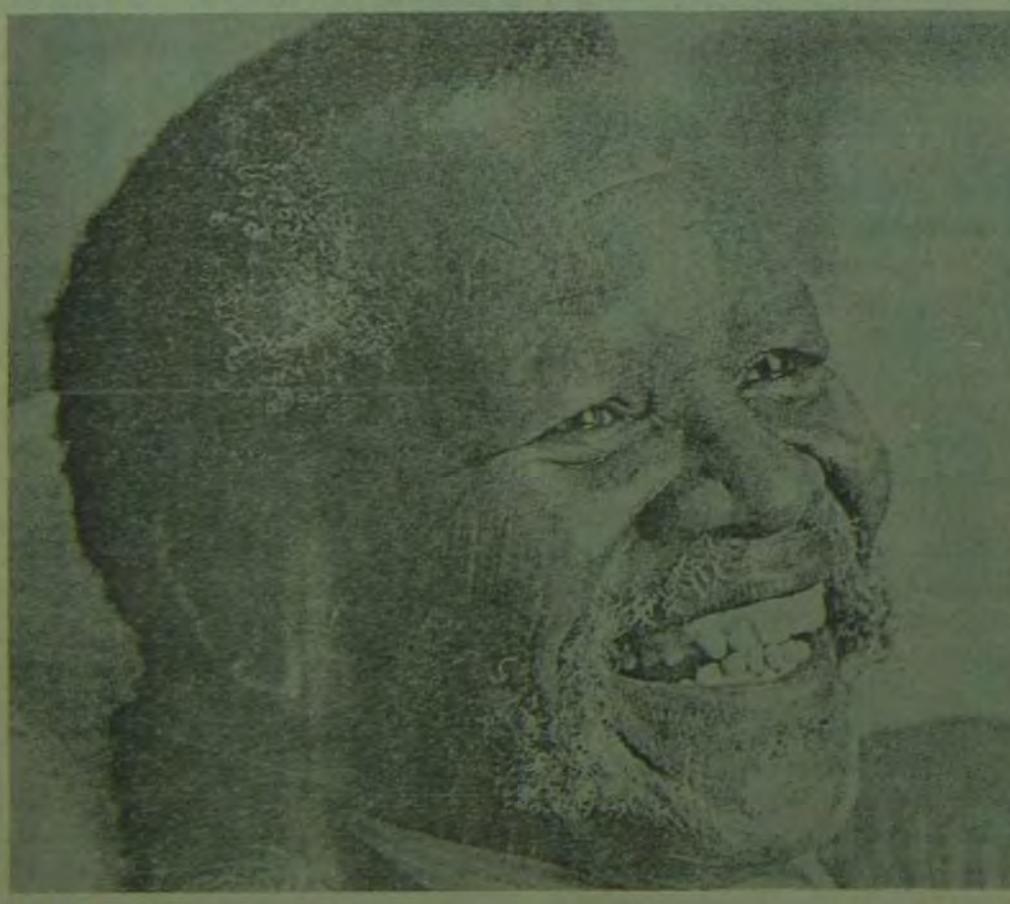
Beyaz kişilerin Afrikali, Melez ya da Hintli bir kişiyle cinsel ilişkide bulunması yasaktır.

Hiçbir Afrikali'nin Güney Afrika ülkesinin tümünde mülk ya da toprak sahibi olma hakkı yoktur.

niyle çok kızgın. Hatta bazı şirketlerin çocuklarını öldüren silahların yapımlı işine bile karıştığını biliyor muydu-nuz?"

Tambo, İngiltere'yi sert bir dille eleştirmesine rağmen 1986 yılı Eylül ayında Dışişleri Bakanı Sir Geoffrey Howe ile olan sohbetlerini ve tartışmalarını unutmadığını ve çok memnun kaldığını belirtiyor. Ayrıca geçen hafif Mandela'nın serbest bırakılması için İngilterenin çağrı yapmasını da sevinçle karşılıyor.

Her şeye karşın iyimser. "Irkıçılık yapı olarak hâl güclü, ama temelinde büyük çatlaklar olduğu için yok olmaya mahkum. İnanıyorum ki, bu yokluğun Mandela'nın ve benim sağlığında olacak. Her şey son ve büyük bir atılım meselesi ve ırkıçılık tarihin sayfalarına gömülücek."

Oliver Tambo

Demokratik Eğitim Mücadelesinde Dinlenme Hakkı : Tatil

Dr. Ercan Eyüboğlu

Dr. Ercan Eyüboğlu'nun, öğrencilerin ve öğretmenlerin dinlenme hakkını ele alan ve Okul Defteri dergisinin 1979/Temmuz sayısında yayımlanmış bir yazısını aynen yayımlıyoruz. Bunca zaman geçmiş olmasına rağmen güncelliğini yitirmemiş, hatta daha da guncellik kazanmış olan bu yazıyı daha önce okumuş okuyucularımızın da ilgiyle, yeniden okuyucaklarını umuyoruz. Ancak, yazının **hâlâ güncelliğini koruyor clamasından** üzüntü duyduğumuzu da belirtmek zorundayız. Ve bu üzüntümüzü yazının yazarıyla da paylaştığımızı biliyoruz.

B.S.

Eğitim süreci içinde tatilin, dinlenmenin yeri nedir? Ne olmalıdır? Çalışan, üreten, bir emek harcayan insan, yorulur, aşırır. Bu harcanan emekgücü kafa ya da kol emeği olabilir, doğrudan üretim süreci içinde harcanmamış olabilir. Bedensel, zihinsel olarak aşınanı, yıprananı yeniden eski durumuna getirmede dinlenme böylece hem fizyolojik hem toplumsal bakımdan bir gereksinme olarak ortaya çıkar. Üreten insan, ertesi gün, ertesi hafta, ertesi ay, ertesi yıl da üretim etkinliğinde bulunabilmeli, üretimi, genişletilmiş ertemini, üretimi, genişletilmiş ertemini sağlamamalıdır.

Geçerken belirtmekte yarar var, dinlenme salt bir aşınanı onarma, yıpranarı yerine koyma, böylece de üretimi aksatmadan sürdürme amacına yönelik, dar yararı bir yaklaşımla ele alınamaz. Üretim süreci içinde olsun, eğitim süreci içinde olsun dinlenme her yaştaki insan için artık kesin olarak bir hak niteliği kazanmıştır. Özellikle sosyalist ülkelerde dinlenme, tatil, eğitim ve üretim sisteminin ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Bizim Anayasamız da gerçi dinlenmeyi her çalışan için bir hak olarak kabul etmektedir (md. 44). Ne var ki 42. maddenin çalışmaya da bir hak olarak benimsediği

ve buna karşın ülkede 3 milyon dolarda işsiz bulunduğu anımsanırsa dinlenme hakkının da nasıl kâğıt üzerinde kaldığı apaçık ortaya çıkar.

Çalışan, üreten insan için ortaya çıkan bu dinlenme zorunluğu, hiç kuşkusuz doğrudan üretim süreci içinde yer almayan bir başka deyişle mal değil, hizmet üreten, hatta onu da üremeyen ama emek harcayan insan için de geçerlidir. Gerçekten, doğrudan üretim süreci içinde yer almayan eğitim emekçisi, konumu, harcadığı emeğin niteliği açısından, dolaylı olarak bu bütünsel sürecin içinde yer alır: Bir öğretmenin öteki hizmet üreten emekçilerden temel bir farkı yoktur. MeslekSEL bir uzmanlaşma ve tarihsel bir süreç içinde olmuş toplumsal değerler bir yana, öğretmen de, birim zamanlık bir çalışma karşılığında beli bir süre dinlenmeye gereksinme duyar. Toplumsal olarak gerekli emek ölçüsünde bu süre bir hak olarak belirir.

Kuramsal açıdan sorun öğrenci için değişik bir biçimde mi ortaya çıkıyor? Çünkü öğrenci, ilke olarak öğretmenin ürettiği hizmeti üretmemekte, gelecekte topluma verecekleri karşılığında sürekli tüketmektedir. Öğ-

rencinin topluma verecekleri ise toplumdan topluma değişmektedir. Benimsenen eğitim sistemi ve toplumsal düzene göre öğrenci bu beklenenleri şu ya da bu ölçüde karşılamaktadır. Ancak, bu beklenen ve gerçekleşme ölçüsü ne olursa olsun, birey olarak öğrencinin öğrenim çabası göstermesi, yorulması, kendisinden beklenen bilgi, beceri ve deneyimleri kazanmada tipki bir emekçi gibi fizyolojik olarak dinlenmesi söz konusudur.

Dinlenmenin gerekliliği ve bir hak olarak tanınması hemen herkesçe benimsenen bir ilke olsa da bu ilkenin

kalkmak, saatte göre girip çıkmak yok artık. Bir karabasan kalktı üstümüzden, atlayıp ziplayasınız, söyle derin bir oh çekip özgürlüğü içimize sindirimiz gelir: Dersler bitti, tatil başladı...

Oysa bu yaklaşım çoktan aşıldı. Çağdaş dünya ne tatili, ne de eğitimi böyle algılıyor. Çünkü eğitim yaşamın her anında gerçekleşen bir süreç artık. Öğrenme ve dinlenme birbirinden kara tahtalarla ayrılan iki zıt dünya değil artık. Örgün eğitim kuşkusuz öğrenmenin en etkili kurumu, ama kişilik, çok yönlü oluşumuyla yalnızca okulda kazanılmıyor. Yaşanan doğal ve toplumsal çevre, karşılaşılan olaylar, aile, komşular, evdeki televizyon, hepsi, bir bütün olan eğitim sürecinin değişik yönleri. Dinlenme tatili de bu eğitim anlarından biri, belki de en önemlilerinden biri. Eğitim/yaşam birliği ilkesi uyarınca değerlendirilirse gerçekten çocuğa çok şeyler verebilecek bir süreç. Ancak, bunun için eğitimini tanımlı yeniden düşünmek, topluluk yaklaşımını benimsemek, maddi ve pedagojik koşulları ve ortamı hazırlamak gereklidir. Ve yeterli.

Bu yaklaşımı benimsemek, çağdaş gelişmelerin dayattığı bilimsel bir gereklilik. Bu gereklilik, her şeyden önce çocuğun gereksinmelerinden kaynaklanıyor. Toplu tatilleri gerektiren bu gereksinmeler nelerdir?⁽¹⁾

İnsan toplumsal bir varlığıdır: Ne ailede, ne okulda bulunmayan yeni bir ilişki içinde çocuk grub yaşamını tadacaktır. günün 24 saatinde ve her adım atışta bu yeni ilişkiler çocuğu kavrayacaktır. Yaşıtlarıyla yemek yersen, yatıp kalkarken, vb. çocuk çok şeyler yeni olarak algılayacak ve ilk kez görecektir.

Çocuk, gelişecek ve büyüyecektir: Ana babasının dizi dibinde yalnız başına en güzel plajlarda tatilini geçiren çocuk da büyür kuşkusuz. Ama toplu tatilde çocuk kendi kişiliğini ölçme ve geliştirme, gelişimini, büyümeyi hem kendi dünü ile hem de başkalıyla karşılaştırma olanağını bulacaktır. Toplu oyunlarda yetenek, bilgi ve becerilerini ölçecek, başkalrı "gibi", başkalardan "daha iyi" yapmaya çalışacaktır. Böylece başkalının da varlığı çocuğun değerler dünyasına oyun gibi güzel bir pencereden girmiş olacaktır.

Çocuk her şeyi en iyi toplulukta alı-

şımlar getirir. Yaşıtlarının doğayı, denizi, ağaçları, çiçekleri, kuşları vb. tanıma meraklısı paylaşır çocuk. Civar köyde yaşayan insanlar da yeni bir dünyayı açabilenler çocuklara. Kitaplar dan kuru kuru ezberledikleri tarihin canlı sayfaları, yaşayan Kahramanlarıdır belki o köyün insanları. Onlarla haşır neşir olmak, onların yaşayışındaki değişik geleneğin ve göreneklerle tanışmak az şey midir çocuk için? Böyle bir birlikte arkadaşlık ve dayanışma anlayışını da geliştirir, daha zengin, daha sıcak bir topluluk çıkar ortaya.

Çocuğun güvenliğe gereksinmesi vardır: Ağladığında, bir yeri acıldığından çocuğa sıcak bir ilgi gerek. Toplu tatil bu ortamı sunar ona. Ona güven verir. Başına birşey gelse, korkusu yanı başındakilerin yüzüne bakınca yok olur gider. Bunun da ötesinde, çocuk, alışık olmadığı bir dizi yeni şeyi denemek ve başarmak, böylece de kendine güven duymak fırsatını elde eder. Açıktır ki, çocuklar bu olanaklardan iyi yetişmiş deneyimli kadroların yönetiminde ve yönlendiriciliğinde yararlanacaklardır. Yapılan severek, istenerek yapılacaktır, korku altında değil.

Çocuğun düzene gereksinmesi vardır: Okulun, ailenin sıkı ve çoğu zaman sıkıcı disiplininden sonra çocuk tatilde belli bir bağıboşluğunu gösterir, bu doğaldır. Ancak, toplu tatilde belli bir düzenin bulunması gereklidir. O da ilk adımda kabul edecek. Temizlikte, düzende herkesin paylaştığı bir özveri bencilik duygularını, bireyciliği geriletecektir. Çocuk, başkalarının omuzuna basarak değil,

başkallarıyla birlikte yükselebileceğini, başkaları olmadan mutlu olamayacağını bu toplu yaşama deneyimi ile kişiliğinde duyacak, kavrayacak, benimseyecektir.

TOPLU TATİLDE FRansa ÖRNEĞİ TATİL MERKEZLERİ

Gelişmiş kapitalist ülkelerden biri olan Fransa'da, toplu tatil oldukça ilginç deneyimler sunabilir. Colonie de vacances, ya da Centres de vacances denilen bu toplu tatil merkezlerinin özü, şu: yarı kamusal statüde bir düzenlemeye ile her yaştan çocuk özel olarak yetiştirilmiş yönlendiricilerin gözetim ve sorumluluğu altında yazış tatillerini birlikte geçiriyor. Karma olarak oluşturulan gruplar yaş etkeni de gözönüne alınarak belirleniyor, her sorumluya en çok 7-9 çocuk veriliyor. Yatıp kalmaktan, yemeye ve tuvalete her şey belli bir düzenlemeye içinde gerçekleştiriyor. Düzenlenen çeşitli tatil etkinlikleri gruplar esas alınarak yapılmıyor. Çocuğun kalma süresi değişik olabiliyor: 2,3,5 hafta.

Oldukça ileri bir yaklaşımı yansıtan bu uygulama, 1945'te kurulan ileri hukmet zamanından kalma. II. Dünya Savaşı sonrası FKP'nin de ağırlığını koymasıyla iktidar oldukça iltipleri toplumsal adımlar atmıştı. Bu iltidaların kazanımlarından biri de bu tatil merkezleridir. Çalışanlara olduğu gibi öğrencilere de kapsamlı bir tatil ve dinlenme hizmeti görmeyi ilke edinen iltidaların bu politikası 1955'lere kadar uygulandı. Devlet, tatil merkezlerinde yapılan harcamaların yarısını

Dinlenmek, Çalışanların Hakkıdır

Musa Özdemir

Tatil; mola vermek, aylaklık, tembellik, dünyadan elini eteğini çekmek, işlev yitimi değildir. Tatil; yaşama ve mücadele etme güç ve yeteneğini yükseltmeyi, kendini yeniden üretmeyi amaçlayan bir hazırlık dönemidir. Çalışanların bedensel ve ruhsal olarak dinlenmeleri, bu süre içinde başka insanlarla ilişkilerini geliştirmeleri, yaşama bağlılıklarını güçlendirmeleri hem onların en doğal hakkı hem de çalışma yaşamının niteliğini yükseltmenin bir gereğidir. Bu nedenle tatil her türlü kaygından uzak, en iyi koşullarda gerçekleşen bir dinlenme dönemi olmalıdır. Ülkemizde, kamu kesiminde (KİT dahil) yaklaşık 700.000 daimi işçi ve 1,5 milyon memur olmak üzere toplam 2.200.000 kişi çalışmaktadır. Aileleriyle birlikte 8 milyona ulaşan bu kitle acaba bu anlamda bir tatil yapabilmekte midir? Bu sorunun yanıtını bulmak için dinlenme süreleri, var olan tesisler ve gelir durumu değerlendirildiğinde emekçilerin tatil olanlığının son derece sınırlı olduğu görülmektedir.

YILLIK İZİN TATİLÉ DÖNÜŞEMİYOR

Anayasa tatili sosyal ve ekonomik bir hak sayarak 50. maddesinde "Dinlenmek çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir." hükmüne yer vermiştir. Bu buyruğuna yasalama yansımıası ise şöyledir.

657 sayılı yasa memurların haftalık çalışma süresini 40 saat olarak saptamıştır. Yıllık ücretli izin hakkı; hizmeti 1-10 yıl olanlar için 20 gün, hizmeti 10 yıldan fazla olanlar için 30 gün şeklinde düzenlenmiştir.

1475 sayılı yasa işçilerin haftalık çalışma süresini 45 saat olarak belirlemiştir. Yıllık ücretli izin hakkı; hizmeti 1-5 yıl olanlar için 12 gün, 5-15 yıl

olanlar için 18 gün, 15 yıldan fazla olanlar için 24 gün şeklinde düzenlenmiştir. Bu sürelerin toplu iş sözleşmeleriyle artırlabileceği de yasada yazılır.

Bu izin sürelerine yasalarda ayrıca düzenlenen bulunan ulusal bayramlar, dini bayramlar ve hafta tatili de eklendiğinde memurların yılda 120 gün, büyük çoğunluğu cumartesi günleri de çalışan işçilerin ise yılda 90 gün civarında kendilerine ait bir süre sahip oldukları bir gerçektir. Ancak yılın değişik bölgelerinde kısa veya uzun sürelerin varlığı kamu çalışanlarının dinlenme hakkından yeterince yararlandığı anlamına gelmemektedir.

Yıllık izinlerin ve diğer izinlerin tatile dönüşebilmesi emeğin karşılığının tam olarak alınmasıyla olanaklıdır. Ücretler düşük olduğu sürece iznin varlığı, azlığı veya çokluğu anlamlı değildir. Iznin tatile dönüşebilmesi için ücretli izin önkoşul, para ve tesis ise olmaz koşullarıdır.

Cünkü gerçek anlamlı bir tatil için yeterli para ve yeterli tesis vazgeçilmez koşullardır. Oysa bilinmektedir ki, Ülkemizde işçi ve memur ücretleri çok düşüktür ve bu insanların büyük çoğunluğu ikinci bir işe çalışmaz zorundadır. Yıllık izinlerin ve diğer izinlerin tatile dönüşebilmesi emeğin karşılığının tam olarak alınmasıyla olanaklıdır. Ücretler düşük olduğu sürece iznin varlığı, azlığı veya çokluğu anlamlı değildir. Iznin tatile dönüşebilmesi için ücretli izin önkoşul, para ve tesis ise olmazsa olmaz koşullarıdır. Sa-

Memurlara ve kamu kesiminde çalışan işçilere devletçe sağlanan kamp ve tesis olanakları açısından durum nedir? Tüm kamu kurum ve kuruluşlarından dinlenmeye elverişli kamp ve tesislerin durumu sorulduğunda verdikleri yanıtlarına göre toplam yatak sayısı 19.899 olmaktadır. Bildirilen sayıların gerçeği yansıtmadığı, birçok kuruluşun ellerindeki bazı olanakları gizledikleri ikinci bir çalışmada ortaya çıkmıştır. Sorular bu kez Valiliklere yöneltilmiş ve iller itibarıyle verilen bilgiler değerlendirildiğinde toplam yatak sayısının 31.335 olduğu görülmüşdür. Kurumlar ile valiliklerin bildirdiği yatak sayısı arasındaki bu farklılık ülkemiz kamu yönetiminin ciddiyetten ne denli uzak olduğunu ve kamu mallarının ne denli keyfi kullanıldığından küçük bir kanıtıdır.

Kurumlardan ve valiliklerden alınan oda, yatak, çalışan personel sayısı v.s. verilen bölgeler, iller ve kurumlar itibarıyla tasrif edildiğinde tabloların önemize koyduğu gerçekler söyle sıralanabilir.

— Toplam 31.335 yataktan 28.231 adedi sahil illerinde, 3.104 adedi iç kesim illerde bulunmaktadır. (Bu sayılar Milli Savunma Bakanlığının bağlı ordular ve kamplardaki 12.666 yatak dahil değildir.)

— Toplam yatak sayısının % 80 dari Ege, Marmara ve Akdeniz bölgesinde, % 20 kadar ise Karadeniz, İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu bölgelerindedir.

— Hemen hemen her kamu kuruluşun büyük veya küçük dinlenme tesisleri bulunmaktadır.

— Dinlenme tesisleri ve kampların çoğunluğu İzmir, Aydın, Antalya, Muğla ve Mersin çevresindedir.

— Odaların % 50'si banyosuzdur. Odaların % 62'si 4 ve daha fazla kişiye göre düzenlenmiştir.

— Varolan tesislerin yılın her döneminde kullanılması olanaksızdır. Sa-

hil illerindeki tesislerin yılda en çok 150 gün, iç illerdeki tesislerin yılın tümünde kullanıma açık olduğu varsayımda dahi yıllık yatak kapasitesi 5.367.610, kamu çalışanlarının yaranma olağan ise yılda 2,4 gün olmaktadır. Bu oldukça yetersiz bir orandır. Hemen eklemek gereklidir ki mevcut dinlenme tesisleri sadece yatak kapasitesi olarak değil beslenme, eğitim, kültür, spor vb. olanaklar açısından da hayatı sınırlı hizmet vermektedir.

Devletin bunca olağana karşı kamu kamplarının nice ve nitel açıdan bu denli yetersiz oluşunun ardından gerçek ilginç, ilginç olduğu kadar da düşündürücüdür. Bu acı gerçeği bir kaç tümceyle aktarmak isterim.

Ülkemizde 1984 yılına dek devlet bütçesine sosyal tesis ve kamp için ödeneğ konmuyordu. Ödeneğinin olmadığı gereğisile kamu kurumları bu gereksinmeyi yasal yolların karşısına yürüyordu. Bir yandan kamu çalışanlarının ısrarlı ve haklı istemeleri diğer yandan ise bütçede kamp için ödeneğ yokluğu yöneticileri güç durumda bırakıyordu. Soruna şark kurnazlığı ile çözüm bulmak gerekiyordu. Bütçeden köprü, yol, baraj vs için verilen ödeneklerin bir kısmını kaçak olarak bu gereksinmeye kullanmak fikri benimseniyordu. Böylece plansız, projesiz, peyderpey tamamlanan tesis ve kamplar oluşmaya başlıyordu. Örneğin Gümrüklerde Karayolları kampının adının uzun yıllar "Asfalt Şantiyesi" olduğunu anımsayan çoktur. İşçi sendikalarının haklı talebi sonucu zamanla yeni çözümler arandı ve kamplar İşçi Eğitim Tesisleri adı altında yapılmaya başlandı. Burada da ilginç olan, toplu iş sözleşmelerinde bu haklı isteme yer verilmeyiştir. Çünkü tesis ve kamplar sözleşmeye konan hukum uyarınca yapılrsa bunların yönetim ve denetimi sendikalara geçecektir, üst düzey bürokratlar ve yakınları gönlünce yararlanamayacaktır. Bu kaygı sonucu adı İşçi Eğitim Tesisi olan ancak sendikaların söz sahibi olmadığı kamplar giderek çoğaldı. İşte bugünkü misafirhanelerin, kamu kamp ve tesislerinin büyük çoğunluğunun öyküsü böyledir. Bugüne gelince; kendi kendini aldatmanın erdem olmadığını anlayan devlet 1984 yılında 657 sayılı yasanın 191. maddesinde değişiklik yaparak memurlar için gerekli görülen yerlerde sosyal tesis yapılmasına yasal olanak sağlamıştır. Kanımcı bundan sonra

yapılması gereken 657 sayılı yasanın memurlar, 1475 sayılı yasanın işçiler için tanıdığı sosyal tesis olanaklarını birleştirmek, anlamlı dinlenme yerlerini gerçekleştirmektedir. Bu konuda öncülük işçi sendikalarına düşmektedir.

ÜCRETLİLER İÇİN TATİL OLANAKSIZ

İşçi ve memurların tatil olağanını sınırlayan ikinci etken gelir durumlardır. 1988 yılı temmuz ayında artılar da dikkate alındığında, 10 yıl civarında hizmeti olan evli 2 çocuklu memur ve işçilerin aylık gelirleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Memur ve işçilerin çok büyük çoğunluğunun ayda net 250.000 liradan az gelir elde ettiğleri gerçeği bu insanların tatil yapma zorluğunu hatta olanaksızlığını ortaya koymaktadır. Bu

sayı önce özel girişimin sağladığı tatil olanaklarıyla kanıtlamak isterim. Başında çıkan reklamlara göre bir kişinin bir haftalık tatil gideri (ögle ve akşam yemeği hariç) Tablo 2'de gösterilmiştir.

Bu rakamlar 4 kişilik bir ailenin 15 günlük tatiline dönüştürüldüğünde karşımıza asgari 3-4 milyon liralık tatil faturaları çıkmaktadır. Kamuda 10 yıl hizmeti olanları bir yana bırakınca hangi makam ve düzeye olursa olsun hiçbir kamu görevlisinin bu tür tesislerden yararlanmasına olanak yoktur. Kamu çalışanlarının ülkenin en güzel yörülerinde, en iyi koşullarda tatil yapmaları sadece bir düstür.

Bu durumda işçi ve memurların gidebileceği yer kamu kamplarıdır. Bazi kamu kamplarında üç öğün yemek ve yatak ücreti dahil 4 kişilik aileden 15 gün için istenen ücretler Tablo 3'te verilmiştir.

TABLO 1.

Ünvanı	Derecesi	Net Aylık (TL)
Yargıcı-Savcı	5/1	351.851.—
Doktor	5/1	365.112.—
Mühendis	5/1	361.942.—
Polis-Komiser	5/1	263.158.—
Öğretmen	5/1	210.134.—
Memur (Şef)	5/1	146.049.—

Kamu Kesimi Ortalama İşçi Ücreti	Günlük 5.910.—	177.300.—
----------------------------------	----------------	-----------

(Bu hesaplamalara ek gösterge, yan ödeme, özel hizmet, tazminatı, öğretmenlerin ek ders ücreti, polislerin tayın bedeli ve fazla çalışma ücreti, aile yardımı, yakacak dahil olup eşi çalışmayan memura göre düzenlenmiştir.)

TABLO 2.

Yöre	Tesis	Ücret (TL)
Marmaris	Turban Tatil Köyü	410.000.— YP
Marmaris	Hotel Altınyunus	700.000.— YP
Kemer	Olimpus Motel	325.000.— YP
Alanya	Hotel Botanik	290.000.— YP
Side	Novotel	575.000.— YP
Bodrum	TMT Tatil Köyü	365.000.— YP
Kuşadası	Tusan Hotel	475.000.— YP

Kaynak : 20.6.1988 günü Cumhuriyet Gazetesi

TABLO 3.

Kurum	Kamp Yeri	15 Günlük Tutar (TL)
Merkez Bankası	Gümüldür	2.250x4x15 = 135.000
Turizm Bankası	Kemer/Turban	8.200x4x15 = 492.000
Afet İşleri Gn. Md.	Davutlar	3.800x4x15 = 228.000
PTT Genel Md.	Mersin	2.000x4x15 = 120.000
Beden Terbiyesi	Erdek	3.000x4x15 = 180.000
D.S.I. ve Karayolları	Çeşitli Bölgeler	Yaklaşık 150-200 bin

Bu tutarlara 4 kişilik ailenin şehirlerası ulaşım giderleri ve tatilin gerektirdiği diğer zorunlu giderler eklenince kamu kamplarının dahi bütçeyi hayli zorladığı bir gerçekdir. Kaaba çizgileriyle ortaya konan bu tablolar yurt içinde tatil yapmanın olğanüstü güclüğünü göstermektedir. Tüm güçlükler katlanılarak yapılacak tatillerin niteliğinin düşük olacağı, borç ödemek için yılın diğer aylarında sıkıntılı çekileceği de ortadadır. Oysa birakiniz yurt içinde tatili, çalışanların yurt dışında tatil yapma olanağına sahip olmaları gerekmektedir. 1988 yılı programına göre 1986 yılında turizm amacıyla 837.237 kişi yurtdışına çıkmıştır. Bunların büyük çoğunluğunun Almanya'daki işçilerin yakınları olduğu göz önüne alınırsa 55 milyon nüfusu bir ülkenin % 1'inin dahi yurtdışında tatil yapamadığı gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Söz buraya gelmişken bir noktanın daha altını çizmek gereklidir. İşçi ve memurların tatil yapamamalarının bu maddi temelleri 'işçi-emekçi tatil yapamaz' anlayışıyla da ilişkilidir. Emekçilerin yoksulluğu, gerçek bir tatilin yararlarını yaşayarak görmemiş olmanın sonucu olarak tatil yapma alışkanlıklarının bulunması da işçi ve memurların tatil yapma bekentlerinin gelişmesini engellemektedir.

TATİL HAKKININ YOLU

İşçi ve memurların tatil yapabilir duruma gelmeleri için alınması gereken önlemleri iki başlıkta toplayabiliyoruz.

1 — Kapasiteyi artırıcı ve tatil yapma olanaklarını geliştirici önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu önlemlerin başlıcaları; kamu kamplarının yılın

Temel hak ve özgürlüklerin ayrılmaz bir parçası olan çalışma hakkının ve onun doğal uzantısı dinlenme hakkının kullanılabilmesi ve geliştirilebilmesi siyaset ve sendikal örgütlenme ile olanaklıdır. Bir başka anlatımla gerçek anlamda bir tatil hakkının yolu gerçek demokrasiden geçmektedir.

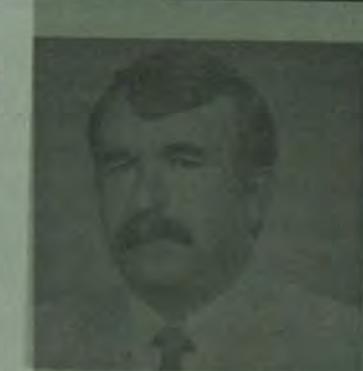
daha büyük kısmında işler durumda tutulması, ve emekçilerin kullanımına daha geniş ölçüde açılması, ülkenin değişik özellikler taşıyan bölgelerinde devletce ve yerel yönetimlerce büyük kapasiteli ve ucuz tatil köyleri kurulması, emekçilere yılın değişik bölgelerinde tatil yapabilme olanağının sağlanması, tatil giderlerine devlette katkıda bulunulması, kampların yönetiminin sendikalara bırakılmasıdır.

2 — Emekçileri tatil yapmaya özendirici önlemlerin alınması gerekmektedir.

Buraya dek aktardıklarımız emekçi ve tatil oyunun ekonomik yanıdır. Bu önerilerin yaşama gelebilmesi işe

olayın siyasal yanıdır. Batı demokratilerinde memurlar sendika kurarak haklarını savunabilirler, ulusal gelirden hakları olan payı isteyebilirler. Bize ise 1,5 milyon memur dilsiz bırakılmıştır. Uğradıkları ve ekonomik sömüründen kaynaklanan haksızlıklara karşı haklarını barışı yollardan, özgürce arama olanakları yoktur. Temel hak ve özgürlüklerin ayrılmaz bir parçası olan çalışma hakkının ve onun doğal uzantısı dinlenme hakkının kullanılabilmesi ve geliştirilebilmesi siyaset ve sendikal örgütlenme ile olanaklıdır. Bir başka anlatımla gerçek anlamda bir tatil hakkının yolu gerçek demokrasiden geçmektedir.

Sadık Özben^(*): "Ücretli izin süresi, işçinin ek gelir elde etmek için kullanmak zorunda kaldığı bir süreye dönüşmüştür."

Dinlenmenin bizce anlamı, işçilerin bir yıl boyunca üretikleri nimetlerden yararlanması, çalıştığı süre içerisinde yaptığı tasarruflarla, üretme hiç katılmadan, kitap okuyarak, seyahat ederek, tarihi yerleri gezerek, vb. kısacası kendilerini geliştirmek, hayatla bağlarını artıracak, bir yıllık iş yorgunuğu ve gerilimini üstünden atmasıdır. Çalışanlar özgürce dinlenmelidirler.

Ancak, ülkemizde tam tersi bir gelişme ortaya çıkmıştır. Ücretli izin süresi, dinlenme süresi işçinin ek gelir elde etmek için kullanmak zorunda kaldığı bir süreye dönüşmüştür. İşçiler bu süre içerisinde ya memleketlerine gidip ziraatle uğraşarak ek gelir sağlamak, ya da şehirde başka bir işte çalışmaktadır. 24 Ocak kararları ile birlikte ücretlerin hızla düşürülmesi, bu durumu daha da kötüleşti. Gerçi Yasa'da işveren işçisini dinlendirmek, işçi de bunu gerçekten dinlenmek anlamında kullanmak zorundadır. Ancak, bugünkü ekonomik koşullarda herkes bu sürenin dinlenmekle geçmediğini bilmektedir. Hükümetin turizm po-

litikası bunu göstermiyor mu? Açı gelismelerin üstüne tuz biber ekmiyor mu?

Toplu iş sözleşmesi görüşmede, izin süresini işçi kendisine ek gelir sağlayacağı, kişik odun kömür parasını doğrultabileceği bir süre olarak görüp, bu sürenin artırılmasını istemektedir. Bu sürenin artırılması önemlidir, ama bir o kadar önemli olan, bu sürenin gerçek anlamda dinlenmek üzere kullanılmasını sağlayacak koşulların yaratılmasıdır. İşveren ise bu sürenin olabildiğince kısa tutulmasından yanadır.

Yine toplu iş sözleşmelerinde talep edilen izin paraları, kesinlikle amacına uygun değildir, sadece ek gelir sağlamaktan başka bir şey olarak görülmektedir.

Gerek bugünkü çalışma yaşamımızı ilgilendiren yasalarla, gerekse iktidarın ve Türk-İş'in bu tavrı ile işçilerin gerçekten dinlenmelerinin sağlanabileceğini beklemek hayalidir. Bunu gerçekleştirmenin yolu demokrat sendikaların, sendikaların demokratların tabanlarını ekonomik, demokratik, politik haklarına sahip çıkacak biçimde bilinclendirmelerinden geçer.

Dinlenme Hakkı/Tatil Sorunu

Mustafa Başoğlu^(*) : "Yaşamını sürdürmek temel endişesi haline gelmiş işçinin, iznini dinlenerek geçirmesi olanaksızdır."

11 Nisan 1960 tarihinde yasallaşmış yıllık ücretli izin hakkının genişletilmesi için sendikalar, özellikle grevli serbest toplu pazarlık düzenine geçtiğimiz 1963 yılından başlayarak çaba göstermişlerdir. Diğer çalışan kesim olan memurlarla işçiler arasındaki fark kapatılmış, hatta, işçiler işine fark ortaya çıkmıştır. Yasal düzenlemenede 12 gün olan izin süresi 20 günün üstüne çıkarılmıştır.

Bu olumlu gelişmeler 12 Eylül 1980'e kadar sürdü. 12 Eylül'ün mecburi takdiminde, Yüksek Hukuk Kurulu eliyle, kazanılmış hakları geriye getiren uygulama, bu alanda olumlu gelişmeleri sürdürmek içinde kendini gösterdi. Bu tutum, şimdi de kamu işveren sendikalarının dayatmalıyla sürdürülüyor. Artık sendikalar yıllık ücretli izin sürelerini artırıyorlar.

Sürenin artırılmasından belki daha önemli bir sorun, bu hakkın kağıt üzerinde kalmasıdır. Yasalarla getirilmiş bu hakkı kullanamayan işçi sayısı oldukça büyütür. Küçük işyerlerinde çalışan işçilerin hemen hemen hepsi bu hakkı kullanamıyorlar. Bu devletin sorumluluğudur ve yerine getirmelidir.

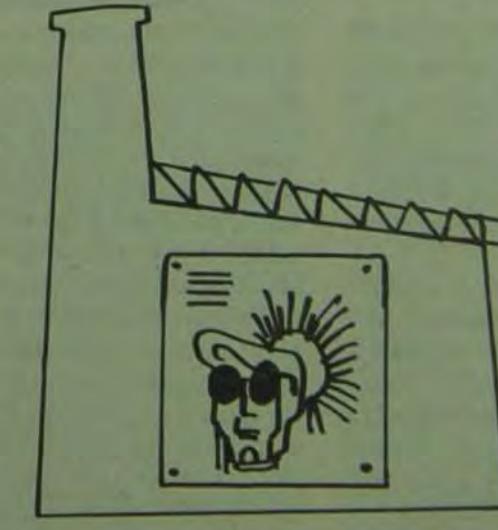
Yıllık ücretli izin, Anayasal bir hak olan dinlenme hakkının kullanılması anlamına gelmediğini hemen belirtmeliyiz. İzne çıkan işçinin dinlenerek

(*) TÜRK-İŞ Genel Eğitim Sekreteri

KANUNI TATİL HAKKINI KULLANAN RAMAZAN:

ONBİR AYIN...

...Bİ SULTANI..!

mek çok zorlaşmıştır. Böylece hükümetin doları olana yönelik turizm politikasını telafi edecek olanaklardan birisi de kurulmuş oldu.

Sendikaların var olan dinlenme tehislerinin artırılması, yerel yönetimlerin çalışanların dinlenme haklarını kullanmalarını kolaylaştırıcı yatırımlarda bulunmaları, bunların hepsi sorunun kökü çözümü değildir. Bunlar da olmali ama, dinlenme hakkını kullanmak için grevli serbest toplu pazarlık sisteminin bütün unsurları ile yeniden işlerlik kazanması gereklidir. Türk-İş'in kavgası budur. Çünkü gelirlerini artırmadan çalışanların dinlenme haklarını kullanmaları olanaksızdır. Önce işçiyi 'nasıl iyip içeceğim' sorusunun kabusundan kurtarmak lazımdır. İşçinin fikri ve ruhsal yorgunluğunu atmak için çıktıığı izinden döndükten sonra nasıl borcunu ödeyeceğim diye düşünmeyeceği, sıkıntısını bir yıl boyunca sırtında taşımayacağdı tatili iyi bir tatil olarak görüyorum. Bu sağlanmalıdır. Devlet küçük bir azınlığın devleti olmamalıdır. İşçisine, çalışanına böyle bir tatil olanağı sunmalıdır.

Kıcacısı Anayasal dinlenme hakkının kullanılmasını iki şey sağlayacaktır. Birincisi, 'parası olmayan ölsün' diyen devletin yerine sosyal devleti koymaktır. İkincisi, Türk-İş'in de kavgasını verdiği, grevli toplu pazarlık düzeninin bütün unsurları ile işletilmesi, bugünkü sınırlamaların kaldırılmasıdır.

İsmail Hakkı Önal: "Ülkedeki gelir dağılımı emek lehine yeniden düzenlenmedikçe, dinlenme hakkı gerçeklik kazanmayacaktır."

Ülkemizde işçilerin "yıllık ücretli izin" hakkı topu topu 28 yıllık bir geçmişe sahiptir. Türkiye İşçi sınıfının hak arama savası 1840'larda yürürlüğe konulan Polis Nizamnamesi döneminde başlamış, tipki diğer demokratik ve ekonomik haklar gibi yıllık ücretli izin de, uzun ve çileli bir savasının sonunda elde edilmiştir.

Ancak bu hakkın 1961 Anayasasında yer olması ve 1963'te çıkarılan Sendikalar Yasası ve Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Yasası ile kurulan çalışma hayatı içinde somut olarak kullanılan ve gerçekteşen bir hak düzeyine yükselmesi, ayrı bir mücadele konusu olmuştur.

Kuşkusuz, yıllık izni kullanan bir işçi bu izin sırasında ücretinin işlemesi önemli bir kazanımıdır. Ancak bunu "Dinlenme Hakkı" ile birlikte düşünmek gereklidir. İşçi dinlenme olanağından yoksun bırakılmış oldukça, yıllık ücretli izin hakkı eski kalır. Çünkü asıl amaç, çalışanların fizik ve zihinsel yorgunluklarını giderebilmeleri ve bu sırada kendi kişiliklerini geliştirebilmeleri bakımından insanca bir dinlenme olanağına kavuşmak olmalıdır.

İnsanca bir dinlenme olanağı hiç kuşkusuz başta yeterli bir gelir düzeyini gerektirir, işçilerin bu olanaktan yararlanmalarına dönük dinlenme tesislerinin işçilere açık olmasını gerektirir.

Grev ve toplu sözleşme hakları ile güçlendirilen 1963 sonrası Türkiye İşçi Sınıfı hareketi, işçilerin gerçekten amacına uygun bir dinlenme hakkına kavuşturulabilmesi yolunda önemli mesafeler almıştır. 1963-1980 döneminde yapılanları söyle sıralayabiliriz:

— Oncelikle İşçi sınıfımızın ücret düzeyi genelde yükseltilmiştir.

— Yıllık ücretli izin süreleri toplu sözleşmelerde konulan hükümlerle artırılmış ve işverenin keyfi belirlemelerine izin vermeyecek biçimde yeni kullanım yöntemlerine bağlanmıştır. İşçi ve işveren temsilcilerinden oluşan izin kurulları yardımıyla hakça bir uygulama getirilmesine çalışılmıştır.

— Yıllık izne çıkan işçiye aylığının peşin ödemesi yanında ayrıca sosyal bir hak olarak "yıllık ücretli izin parası" verilmesi sağlanmıştır. Yine bazı sözleşmelerde izin için gerekli yol paraları öngörülmüştür.

— Bazı işverenlerin, işçilerin ucuz, güvenli ve temiz bir dinlenme olanağına kavuşturulmasını doğrudan doğruya sağlamaları-

(*) Avukat, DISK Yönetim Kurulu Üyesi, SHP İstanbul Milletvekili

na dönük kamp, tatil sitesi vb. kurmaları, yada kurulu olanlardan işçileri yararlandırmaları yönünde çaba gösterilmiştir. Özellikle kamu işverenleri bu konuda somut uygulamalara yönlendirilmiştir.

— Daha da önemlisi Sendikalar eğitim ve dinlenme tesisleri kurarak kendi üyelerine geniş dinlenme olanakları kazandırmışlardır. Genel-İş Sendikası'nın planladığı işçi dinlenme tesisleri zincirinin ilkini oluştururan Ören - Artemis Tesisleri ile Maden-İş'in Gören'deki Tesisleri bu çabaların en güzel örnekleridir. Bazı yörülerde Sendikalarımız işçilere bedava çadır vererek kendi çalışma bölgelerinde dinlenebilme olanağı edinmelerine katkıda bulunmuştur.

Sendikaların binalarına, dinlenme tesislerine, araçlarına, birikmiş paralarına göz diken bir anlayışın, işçinin dinlenme hakkını düşünmesine olanak yoktur. Öncé 24 Ocak kararlarıyla yoksullaşmalarına ve arkasından da 12 Eylül müdahalesi ile bütünü susturulup sindirilmeye çalışılmış olan işçi sınıfımız, bugün dinlenmenin değil yaşayabilmenin kavgasını vermektedir. Korkunç yaşam pahalılığı karşısında işçilerimiz, yıllık izinlerini ek işler bularak değerlendirmektedirler. Ya da geleneksel bir biçimde, hâlâ ilişkili oldukları eski köylerine gitmektedirler. Bu ikisini de yapamayanlar ise yıllık izinlerini evlerinde geçirmektedirler.

re kapalıdır. Değil işçilerin, orta gelir duzeyindeki yurttaşlarımızın dahi bu tesislerden yararlanması söz konusu değildir.

Sendikaların binalarına, dinlenme tesislerine, araçlarına, birikmiş paralarına göz diken bir anlayışın, işçinin dinlenme hakkını düşünmesine olanak yoktur. Önce 24 Ocak kararlarıyla yoksullaşmalarına ve arkasından da 12 Eylül müdahalesi ile bütünü susturulup sindirilmeye çalışılmış olan işçi sınıfımız, bugün dinlenmenin değil yaşayabilmenin kavgasını vermektedir. Korkunç yaşam pahalılığı karşısında işçilerimiz, yıllık izinlerini ek işler bularak değerlendirmektedirler. Ya da geleneksel bir biçimde, hâlâ ilişkili oldukları eski köylerine gitmektedirler. Bu ikisini de yapamayanlar ise yıllık izinlerini evlerinde geçirmektedirler.

İşçi sınıfı açısından yaşanan bu kahribanlıkla sendikalar her alanda olduğu gibi dinlenme hakkı konusunda da, kaybedilenleri kazanmanın savaşmasını vermelidirler. İşverenlerden, işçilerin dinlenme gereksinimini karşılayacak olanakları sağlamalarını istemelidirler. Ücret düzeyinin yükseltici bir hak savası yürütülmelidir. İşçilerin elinden zorla alınmış olan tesislerin yeniden asıl maksadına uygun olarak gerçek sahiplerine verilmesi uğruna çalışmalıdır.

Aksi halde, en kalitesiz pansionlarda bile bir tek yatağın günde 7 bin liraya kırıldığı bir dönemde, işçilerin yaz dinlenmesinden yararlanıbmeleri hayal bile edilemez. Ne garip bir çelişkidir ki son 5 yıl içinde ülke turizmi 5'e katlandığı, turizm sektörü en hızlı gelişen sektör olarak ortaya çıktıı hâlde, işçi sınıfımız bu hizmetten yararlanma olanaklarını tümüyle yitirmiştir. Yani gelişme içinde gerileme yaşanmaktadır. Kuşkusuz bu acıklı ve ibret verici gelişim sadece işçiler için değil, tüm halkın sınıf ve katmanları için de geçerlidir.

Ülkedeki gelir dağılımı emek lehine yeniden düzenlenmedikçe, dinlenme hakkı gerçeklik kazanmayacaktır. Denizkıylarının yaşılmaması ve dev turistik tesislerin kurulması işçilere, memurlara, esnafa, köylülere ve öteki emekçilere somut hiçbir şeyle kazandırmamıştır. Bugün üç-beş holdingi ve yabancı kumpanyayı ihyea eden turizm patlaması, ülkede uygulanan ekonomi politikasının adaletsizliğini en çarpıcı biçimde sergilemektedir. Ve belki de bu yönyle insanların bilinçlenmesine katkı yapacaktır. □

"Biz Bize Benzeriz"(!)

Mehmet Ali Aybar

Demokrasi meselesi, ülkemizdeki siyasi mücadele ve tartışmaların ana eksenini olmaya devam ediyor. Son zamanlarda, Türkiye'nin ve dünyanın demokrat kamuoyunda dikkatle izlenen bir siyasi dava, Haydar Kutlu-Nihat Sarığın davası dolayısıyla, demokrasi meselesinin daha somut bir zeminde de tartışıldığına tanık oluyoruz. Bu tespitten hareketle tanınmış-bazı siyaset ve bilim adalarından "düşünçenin yargılanması ve demokrasi" konusundaki görüşlerini öğrenmek istedik. Sayın Mehmet Ali Aybar'dan bu bağlamda aldığımız yazıyı aynen yayıyoruz.

B.S.

Kımya derslerinden anımsız: aslı di baz'dan ayırdetmek için "tournesol" kâğıdı kullanılır. Kâğıdın rengi kırmızıya dönerse, sivimiz asittir; maviy'e dönerse, baz... Siyasal davranışlar da bir çeşit "tournesol" kâğıdır: demokrasi'yi totaliter rejimlerden ayırt eder. Düşünce sağdan soldan sınırlanmış, kimi düşünceler suç sayılıyorsa, demokrasiden söz edilemez. Demokrasiden söz edilemeyeince, Avrupalı olmak da söz konusu değildir elbet. Oysa bizim Bey ve Paşalar takımı, Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğunu, üstelik Avrupalı olduğunu ileri sürüp dururlar.

Cumhurbaşkanı sayın Evren de, Londra'da bu tür konuşmalar yaptı; hatta Başbakan Thatcher'den Avrupa topluluğuna alınmamızı destek olmasını istedi. Üzüldük. Danişmanlarının görevlerini iyi yapmadıkları sonucunu çıkardık. Devletler Hukukuna göre devletler arasındaki ilişkiler belirli kurallara bağlanmıştır: Başbakan Thatcher sayın Cumhurbaşkanının muhababı değildir. Kraliçe ile de bu gibi sorular konuşulmaz. Kaldıki, Parlamentler demokrasilerde bu gibi sorunlar, Meclis önünde sorumlu olan Başkanın ve Diğerleri bakının görev alanına girer.

Ikiyüz yıldır Avrupalı olmaya çalışı-

ne, sosyalist Hasan Tahsin sikt ve hem oracıkta öldürdü. Ve Kurtuluş savasımız bir halk savaşı olarak başladı ve düzenli ordu kurulduğundan sonra da, bir halk savaşı olarak sürdü.

Türkiye'de demokrasi hep sınırlı biçimde, yasaklar içinde uygulanır: sikkünetimler, basına sansür, iki dereceli seçim ve özellikle de Sol'a karşı alınan yasal ve yasa dışı önlemler, eksik olmadı. Düşün: tâ 1839'da işçilerin toplu iş bırakmasına karşı zabitanın önem alması için yasa çıkarıldı. O günlerde kaç fabrika, kaç işçi vardı Türkiye'de...

Demokrasının vaz geçilmez öğeleri vardır: Düşünceye sınır konamaz. Düşün ve örgütlenme serbesttir demokrasilerde. Bizde düşünce özgür değildir. Şu düşünceler, bu düşünceler yasaktır. Örneğin Sol düşünceler denetim altındadır; Bey ve paşalar takımının izin verdiği ölçüde Sol serbesttir. Komünizm örneğin yasaktır ve öteki sol eğitimi yasak olup olmadığına da Bey ve Paşalar iktidiği karar verir. Demek ki, düşünmek serbest değildir. Türkiye'de düşüncenin sol kanadı Bey ve paşaların ipoteği altındadır. Faşist İtalya'dan 141 ve 142. maddeler alınmıştır 1936'da ve yarımda yüzyıldır bu maddeler yürürlükte. Komünist partisi kurulamaz. Uzun yıllar Sosyalist parti de kurulamaz. Sol düşüncelerin açıklanması yasaktır. Yaşadığın sınırları 141 ve 142. maddelein belirsizliği içinde kaybolmuştur. Bu koşullarda Türkiye'de düşün ve söz özgürlüğünden söz edilemezdi.

İkinci dünya savaşı sona erken toplanan Sanfransisco Konferansında, demokratik olmayan yönetmelerin, tek partili rejimlerin, yeni kurulacak dünya düzeninde yer almayıacakları açıklandı. Bizim Bey ve Paşalar takımını telsalandı. Türkiye'de tek parti rejimi sürüyordu. Hemen Derneği yasası değiştirildi; çok parti rejimi kabul edildi. Cemiyetler yasasında ge-

rekli değişiklik yapıldı ve Sol kanatta bir dizi parti kuruldu. Ama yukarıda açıklandığı gibi, kurulan sosyalist partilerden ikisi, Sıkışınım komutanlığında faaliyetten yasaklandı ve kurucu ve üyeleri tutuklandı. Türkiye Tek parti rejiminden çok parti rejimine geçti ama her şeyin bir sınırı vardı: Sol partilere, özellikle "museccel solcular" tarafından kurulacak partilere izin verilemezdi. Ve verilmedi...

* * *

Demokrasi bu mantığı reddeder. İktidar filan düşüncelere serbesttir, falanlar yasaktır diyebilir, düşününce özgürlüğü sınırlı demektir, dolayısıyla demokrasi yoktur. Demokrasi Bey ve Paşaların kararı ile gerçekleşecek bir düzen değildir. Halkın haklarına, özgürlüklerine sahip çıkması ve bu yolda savasması ile gerçekleşebilen bir düzendir. Oysa yirmi kürsü yıllık tek parti rejimi altında sindirilmiş halkın bu yolda bir hareketi, savasımı yoktu 1945 yılında. Olmadığı için de demokrasi hareketi aşından, tabandan başlatılmış bir hareket değildi; Bey ve Paşalar takımı arasında bir kavgayı. Netekim kurulan Sosyalist partiler kolayca, halktan hiçbir tepki olmadan kapatıldılar. Aslında Türkiye'nin demokrasiye geçmesini zorlayan bir halk hareketi yoktu. Biz yukarıdan aşağı yönetilmeye alışmış bir halktik. Asyalı bir halktik. Demokrasi ile, Avrupa uygarlığı ile bir ilişkisi olmayan bir halktik. Gerçek bu idi.

"BİZ BİZE BENZERİZ"

1 Aralık 1921 günü Mustafa Kemal Paşa Türkiye Büyük Millet Meclisinde çok önemli bir konuşma yapmıştır. Uzun bir konuşma. Bakanlar Kurulunun görev ve yetkisini belirten Yasa teklifi üzerinde bir konuşmayı bu. Çeşitli konulara değinen Ataturk: Panislamizm ve Panturanizmden Avrupa taklitliğine uzanan, ama asıl Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin yapısal özelliği ve meşruiyeti üzerine yoğunlaşan bu konuşmada, Ataturk, Hüseyin Avni beyin görüşlerini çürütmeyi amaçlıyordu. İkinci Sultan Mahmud'un memleketin idaresini islah etmek için Avrupa'yı taklit ettiğini söylemekten sonra, konuşturmasını söyle südüruyor: "Avrupa kanunlarını almak, Avrupa nizamlarını almak, Avrupa'nın elbiselerini giymek gibi bir takım teşebbüsleri islahiyede bulundu.

Fakat bu hakiki, müspet bir netice vermedi, veremezdi. Çünkü islahat için mukallitlige (taklitliği) tevessül edilmişti. Bu noktada rüfeka-yi kiramdan Hüseyin Avni bey biraderimize bir cevap vermek isterim. Hüseyin Avni bey biraderimiz en son telaffuz ettiği cümle ile buyurmuşlardır ki: (Bu bizim şekli hükümetimiz dünyada mevcut hükümetlerin hiç birine benzemiyor. Müşahib değilir. Cihan hükümetlerinden birine benzemeliyiz) kelimelerini ayınen tekrar ediyorum efendiler!... Bu bir hatadır. Hüseyin avni bey biraderimizin bu sözü tabiat ve fen ve hukuk noktai nazarından hatadır. Çünkü bu gayrikabildir. Çünkü bunu lisani madde ile ispat etmek lazımlı gelirse işte Sultan Mahmudu Adlı'nın teşebbüs etmiş olduğu islahat!... Taklit suretiyle olan bu islahat teşebbüsünün tevlid egledeği (doğurduğu) teşevvüşat (karşıklıklar) elân berdevamdır. (...) Paşa konuşmasının önceki bölümünde şunları söylüyor: "Fakat ihtimal ki rüfekayı kiramızdan bazılarıyla mazbata muharriri beyefendinin söylemek istediği başka bir şeydir. Yani: "Bu hükümet demokrat bir hükümet midir, sosyalist bir hükümet midir, yanı şimdide kadar okuduğumuz kitaplarda ismi zikredilen hükümetlerden hangisidir?" buyurdular! Efendiler bizim hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir, sosyalist bir hükümet değildir. Ve hakikaten kitaplarda mecut olan hükümetlerin hiç birine benzemeyen bir hükümettir. Fakat hakimiyeti milliyeyi, iradeyi milliyeyi yegâne tecelli ettiren bir hükümettir, bu mahiyette bir hükümetti! İlimi içtimai noktasından bizim hükümetimizi ifade etmek lazımlı gelirse "halk hükümeti" deriz. (...) Fakat mesleki içtimai itibarıyle dahi düşündüğümüz zaman, biz hayatını, istiklalini kurtarmak için çalışan erbabı sayız (emekçileriz), zavallı bir halk! Mahiyetimizi bileyim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız! Binaenaleyh her birimizin hakkı vardır. Selahiyeti vardır. Fakat çalışmak sayesinde bir hakkı iktisab ederiz (bir hakkı kazanırız). Yoks'a arka üstü yatmak ve hayatını sayden muarra geçirmek isteyen insanların (hayatını çalışmadan geçirmek isteyen insanların) bizim heyeti içtimaiyemiz içerisinde (bizim toplumumuz içerisinde) yer yoktur, hakkı yoktur! O halde ifade ediniz efendiler! Halkçılık, nizamı içtimaisini sayine, hukukuna istinad ettirmek isteyen bir

mesleki içtimaidir. efendiler! Biz bu hakkımızı mahfuz bulundurmak, istiklalimizi emin bulundurabilmek için heyeti umumiyez, heyeti milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyeti milliyece mücadeleyi caiz gören bir mesleği takiben insanlar. Binaenaleyh bu ve bu gibi teşvikatla ve izahatla hükümetimizin istinad ettiği esasın, ilmi içtimaiye müstenit bir esas olduğunu bariz bir surette görürüz! Fakat ne yapalm ki demokrasiye benzemiyor, sokakta nazarından hatadır. Çünkü bu gayrikabildir. Çünkü bunu lisani madde ile ispat etmek lazımlı gelirse işte Sultan Mahmudu Adlı'nın teşebbüs etmiş olduğu islahat!... Taklit suretiyle olan bu islahat teşebbüsünün tevlid egledeği (doğurduğu) teşevvüşat (karşıklıklar) elân berdevamdır. (...) Paşa konuşmasının önceki bölümünde şunları söylüyor: "Fakat ihtimal ki rüfekayı kiramızdan bazılarıyla mazbata muharriri beyefendinin söylemek istediği başka bir şeydir. Yani: "Bu hükümet demokrat bir hükümet midir, sosyalist bir hükümet midir, yanı şimdide kadar okuduğumuz kitaplarda ismi zikredilen hükümetlerden hangisidir?" buyurdular! Efendiler bizim hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir, sosyalist bir hükümet değildir. Ve hakikaten kitaplarda mecut olan hükümetlerin hiç birine benzemeyen bir hükümettir. Fakat hakimiyeti milliyeyi, iradeyi milliyeyi yegâne tecelli ettiren bir hükümettir, bu mahiyette bir hükümetti! İlimi içtimai noktasından bizim hükümetimizi ifade etmek lazımlı gelirse "halk hükümeti" deriz. (...) Fakat mesleki içtimai itibarıyle dahi düşündüğümüz zaman, biz hayatını, istiklalini kurtarmak için çalışan erbabı sayız (emekçileriz), zavallı bir halk! Mahiyetimizi bileyim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız! Binaenaleyh her birimizin hakkı vardır. Selahiyeti vardır. Fakat çalışmak sayesinde bir hakkı iktisab ederiz (bir hakkı kazanırız). Yoks'a arka üstü yatmak ve hayatını sayden muarra geçirmek isteyen insanların (hayatını çalışmadan geçirmek isteyen insanların) bizim heyeti içtimaiyemiz içerisinde (bizim toplumumuz içerisinde) yer yoktur, hakkı yoktur! O halde ifade ediniz efendiler! Halkçılık, nizamı içtimaisini sayine, hukukuna istinad ettirmek isteyen bir

Matematikçi Gözüyle

Z₁₂ - Sayıları

Dr. Ali Nesin

Sarınlı, "Suç ve Ceza" nin Raskolnikof'u söyle: "Eğer Tanrı yoksa her şey serbesttir." Yoksa Karamazov Kardeşlerden biri mi söyler bu sözü? Neyse unutmuşum. "Eğer yasa yoksa, yasak konmamışsa, beni yaptıklarım dan sorumlu tutan yüce bir varlık yoksa istedigim herşeyi yapabilirim" anlamına gelir. Tanrı ile sınırsız özgürlüğü bir birinin antitezi olarak gösterir Dostoyevski. Geçen ay "Eğer Tanrı yoksa her şey serbesttir" sözünü matematiğe uygulamıştık. Matematik Tanrı tek yasa koymuştur:

"ÇELİŞKİ ELDE ETMEYECEKSİN"

Bu kuralın dışına çıkmadan -1 sayısının kare kökünü bulmuşuk. Bu aykı yazımızda Tanrı'nın buyruğundan çıkmadan 12 sayısını sıfır eşitleyeceğiz. Yani 12 = 0 olacak ve bundan da bir çelişki çıkmayacak. Nasıl mı yapacağımız bunu? Çok kolay: 12 nin 0 olduğu sayılara yeni bir ad vererek...

Saatin akrep ibresi için 12 ile 0 arasında bir ayırım yoktur: saat 0, saat 1, saat 2,..., saat 10, saat 11, saat 0, saat 1.... Akrep 13 sayısını tanımez. Akrep için 13 sayısı 1'e eşittir, 14 de 2'ye.... Yirmisekiz saat sonra akrep 4'ü gösterir:

$$28 = 12 + 12 + 4 = 0 + 0 + 4 = 4.$$

Kimi zaman da 2'yi 0'a eşitleriz. Elinize bozuk bir para alın. Diyelim tura yüzü size bakıyor. Parayı iki kez döndürseniz, yine tura yüzü size bakar, sanki hiç döndürmemişsiniz gibi. Parayı her döndürdüğünüzde bir sayınız ve her sayınızda parayı bir döndürseniz, 0, 2, 4, 6, 8,... sayılarının para üzerindeki etkileri aynıdır.

Gün gelir 360'ı 0'a eşitleriz. Çevrenizde 360 derece döneniz, eski durumunuza 30 derecelik bir değişiklik olduğunu 360'ı sıfırlayarak anlaysınız:

$$390 = 360 + 30 = 0 + 30 = 30.$$

Bugün Çarşamba'ya, 26 gün sonrasının hangi gün olduğunu bulmak için, 5 gün sonrasının ya da 2 gün öncesişin hangi gün olduğunu bulmak yeterlidir. Her yedi gün sonra günler yenilendiğinden, yedileri unuturuz:

$$26 = 3 \times 7 + 5 = 5$$

yada

$$26 = 28 - 2 = 4 \times 7 - 2 = -2.$$

Demek ki günlük yaşamda kimi zaman kimi sayıları sıfır eşitleriz ve kıymet kopmaz.

Bu yazının sonuna kadar 12 sayısı 0 sayısına eşit olacak. Ancak biraz dikkatli olmalıyız. Eğer her 12, 0'a eşit olursa, örneğin bu yazıda gördüğünüz her 12 "s" harfini silerseniz yazı okunmaz olur. Demek ki her 12, 0'a eşit olamaz. İki tane doğal sayı kümemiz olsun. Bu kümelerden birine dokunmayacağız. Ve o kümeye sayıları saymak için kullanacağız. Öbür doğal sayı kümelerinde 12, 0'a eşit olacak.

Elbet 12, 0'a eşit olursa, 13 de 1'e eşit olur:
 $13 = 12 + 1 = 0 + 1 = 1.$

14 sayısı da 2'ye eşitlenir:
 $14 = 12 + 2 = 0 + 2 = 2.$

Bunun gibi aşağıdaki eşitlikler de doğru olur:

$$\begin{aligned} 15 &= 12 + 3 = 0 + 3 = 3, \\ 16 &= 12 + 4 = 0 + 4 = 4, \\ 23 &= 11 + 12 = 11 + 0 + 12 = 11 + 12 = 23, \\ 24 &= 12 + 12 = 0 + 0 = 0, \\ 25 &= 24 + 1 = 0 + 1 = 1, \\ 36 &= 48 = 60 = 72 = 0, \\ 53 &= 48 + 5 = 5. \end{aligned}$$

Eksi sayılar da etkilendir bu eşitlikten:

$$\begin{aligned} -1 &= 0 - 1 = 12 - 1 = 11, \\ \text{Demek ki } -1 &\text{ sayısı } 11\text{'e eşitmiş.} \end{aligned}$$

$$-2 = 10,$$

$$-3 = 9,$$

$$-8 = 4,$$

$$-12 = 0,$$

$$-24 = -36 = -48 = -60 = 0,$$

$$-56 = 0 - 56 = 60 - 56 = 4.$$

Diyelim 11⁵ i hesaplamak istiyoruz. Yani 11 sayıyla kendisini 5 kez çarpacagız. Yukarıda 11 = -1 eşitliğini görüştük, demek ki

$$11^5 = (-1)^5 = -1 = 11$$

dir.

Diyelim 7¹³ ü hesaplayacağız:

$$7^2 = 49 = 1,$$

$$7^{12} = (7^2)^6 = 1^6 = 1,$$

$$7^{13} = 7^{12} \times 7 = 1 \times 7 = 7.$$

Demek ki 7¹³ sayısı yine 7'ye eşitmis.

Yukarıdaki yönteme 2¹³ ü hesaplayacak olursanız 8 bulursunuz. Ama 13 = 1 değil miydi? Demek ki

$$2^{13} = 2^1 = 2$$

imiş! 12 yi 0'a eşitleyerek 2¹³ sayısının hem 8'e hem de 2'ye eşit olduğunu bulduk. Çelişki elde ettik. Ama yanlış yaparak: 2¹³, 2 sayısını kendisiyle öncük kez çarparak elde ederiz. Onük kez.. Buradaki onük sayısını bire eşit değildir. Çünkü bu onük sayısını saymak için kullanıyorum. Anımsarsanız yazının başında iki doğal sayılar kümeleri almışım ve bunlardan birine dokunmayacağımı söylemiştim. İşte yukarıdaki onük sayısı bu kümecedir ve bu kümede onük sayısı yalnızca onüçe eşittir. Demek ki 2¹³ sayısını 2'ye değil, 8'e eşittir. Yani çelişki yoktur.

12yi 0'a eşitlediğimiz sayılar kümelerine (öbür sayılar kümelerinden ayırmak için) yeni bir ad verelim: bundan böyle bu tuhaftı sayılar kümelerinin adı Z₁₂-sayılar kümeleri olsun. Z₁₂-sayılar kümelerinin oniki tane (ama sıfır tane değil) öğesi vardır:

$$0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.$$

CAGDAS'a

Reha İsvan
Erhan İslî
İldeniz Kurtulan

Sanat - Kültür Sayfasına

Hasan İzzettin Dinamo
Tiyatro sanatçısı Zeliha Berksoy

Yeşil Sayfa'ya

Korel Göymen ve
Muğla'dan destek Oktay Ekinci

güç verdiler

CAGDAS'ın yaygınlaşması için
destek olalım, abone olalım.

Z_{12} -sayılarının toplama çizelgesini gösterelim (Bkz. Çizelge 1).

+	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	0
2	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	0	1
3	3	4	5	6	7	8	9	10	11	0	1	2
4	4	5	6	7	8	9	10	11	0	1	2	3
5	5	6	7	8	9	10	11	0	1	2	3	4
6	6	7	8	9	10	11	0	1	2	3	4	5
7	7	8	9	10	11	0	1	2	3	4	5	6
8	8	9	10	11	0	1	2	3	4	5	6	7
9	9	10	11	0	1	2	3	4	5	6	7	8
10	10	11	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
11	11	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Çizelge 1: Z_{12} -sayılarının toplama çizelgesi

Bu sayıların çarpma çizelgesini de çıkartabiliriz. Önce birkaç alıştırma yapalım:

$$2 \times 5 = 10,$$

$$3 \times 7 = 21 = 12 + 9 = 0 + 9 = 9,$$

$$3 \times 8 = 24 = 12 + 12 = 0 + 0 = 0,$$

$$8 \times 5 = 40 = 4,$$

$$7 \times 7 = 49 = 1.$$

Şimdi Z_{12} -sayılarının çarpma çizelgesini çıkartabiliriz (Bkz. Çizelge 2).

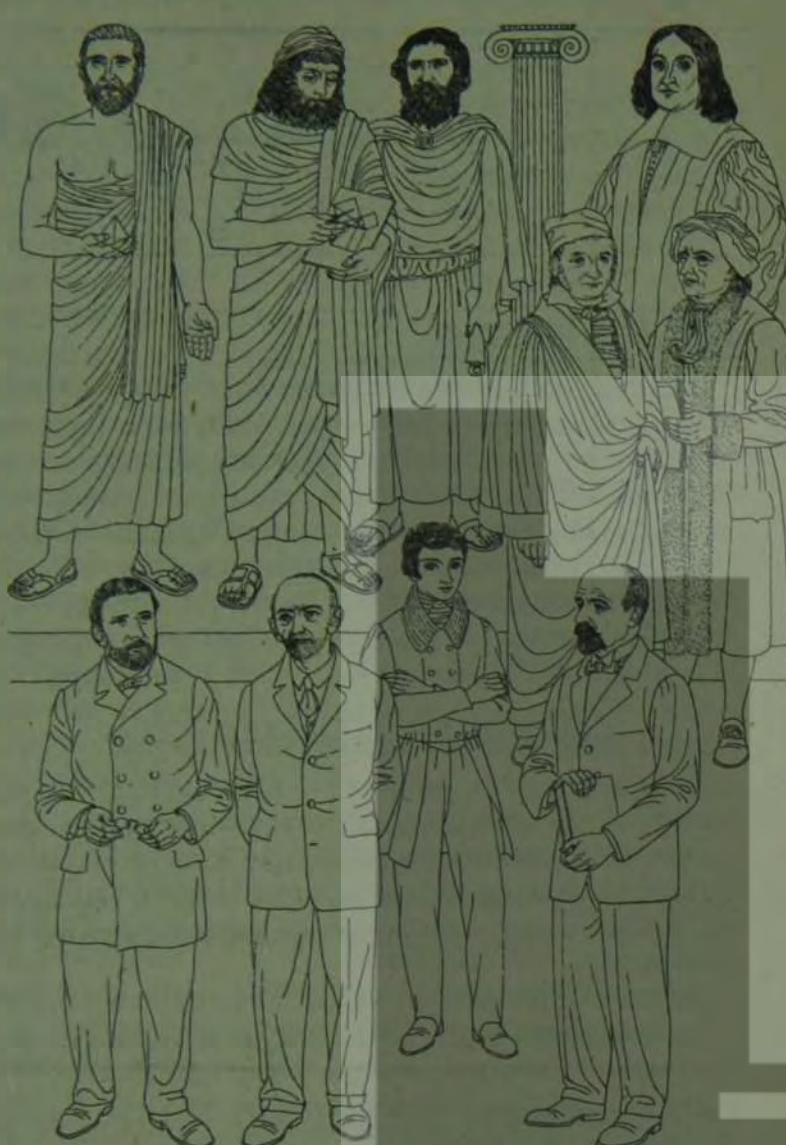
x	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2	0	2	4	6	8	10	0	2	4	6	8	10
3	0	3	6	9	0	3	6	9	0	3	6	9
4	0	4	8	0	4	8	0	4	8	0	4	8
5	0	5	10	3	8	1	6	11	4	9	2	7
6	0	6	0	6	0	6	0	6	0	6	0	6
7	0	7	2	9	4	11	6	1	8	3	10	5
8	0	8	4	0	8	4	0	8	4	0	8	4
9	0	9	6	3	0	9	6	3	0	9	6	3
10	0	10	8	6	4	2	0	10	8	6	4	2
11	0	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

Çizelge 2: Z_{12} -sayılarının çarpma çizelgesi

Z_{12} -sayılarının üslerini de alabiliriz. Örneğin:

$$7^2 = 7 \times 7 = 49 = 1,$$

$$7^3 = 7,$$

"Matematik Tanrı tek yasa koymusut: 'Çelişki elde etmeyeceksin'. (Bu koşulla) herşey serbesttir." Yukarıda, Matematik Tanrı'nın bu yasasına harfi harfine uyın büyük matematikçilerden bazıları görülmüştür: Üst sırada, soldan sağa, Pitagoras, Öklid, Arşimed ve Pierre de Fermat. Fermat'ın öndeğeciler Karl Friedrich Gauss ve Leonhard Euler. Alt sıradakiler; Henri Poincaré, David Hilbert, Evariste Galois ve Georg Cantor.

$$7^4 = 1,$$

$$7^5 = 7,$$

.....

$$2^2 = 4,$$

$$2^3 = 8,$$

$$2^4 = 16 = 4,$$

$$2^5 = 8,$$

.....

$$4^2 = 16 = 4,$$

$$4^3 = 4,$$

$$4^4 = 4,$$

$$4^5 = 4,$$

.....

$$6^2 = 0,$$

$$6^3 = 0,$$

$$6^4 = 0,$$

.....

TÜSTAV

Bunların da bir çizelgesini çıkaralım (Bkz. Çizelge 3).

İste Z_{12} -sayıları... Artık bu sayılarla oynayabiliriz.

Z_{12} -sayılarında

$$x^2 - 3x + 2 = 0$$

denkleminin çözümlerine bakalım. Oniki taze Z_{12} -sayısı

x	x^2	x^3	x^4	x^5
0	0	0	0	0
1	1	1	1	1
2	4	8	4	8
3	9	3	9	3
4	4	4	4	4
5	1	5	1	5
6	0	0	0	0
7	1	7	1	7
8	4	8	4	8
9	9	9	9	9
10	4	4	4	4
11	1	11	1	11

Çizelge 3: Z_{12} -sayılarının üslerinin çizelgesi.

olduğundan teker teker deneyebiliriz. Her Z_{12} -sayısı için $x^2 - 3x + 2$ 'nin değerini hesaplayalım, bakalım hangi Z_{12} -sayıları için 0 elde ediyoruz. (Bkz. Çizelge 4). Z_{12} -sayılarında -3 = 9 olduğundan, yukarıda ki -3x yerine 9x yazabilirsiniz.

x	x^2	-3x	$x^2 - 3x + 2$
0	0	0	2
1	1	9	0
2	4	6	0
3	9	3	2
4	4	0	6
5	1	9	0
6	0	6	8
7	1	3	6
8	4	0	6
9	9	9	8
10	4	6	0
11	1	3	6

Çizelge 4: $x^2 - 3x + 2$ nin değerleri

Demek ki 1, 2, 5 ve 10 sayıları $x^2 - 3x + 2 = 0$ denkleminin Z_{12} 'de çözümleriymiş. Doğal sayıarda bu denklem yalnızca iki çözümü vardır: 1 ve 2, çünkü doğal sayıarda

$$x^2 - 3x + 2 = (x-1)(x-2)$$

dir. Bu eşitlik Z_{12} -sayılarında da geçerlidir. Ama Z_{12} -sayılarında, bunun yanı sıra

$$x^2 - 3x + 2 = (x-5)(x-10)$$

eşitliği de geçerlidir:

$(x-5)(x-10) = x^2 - 15x + 50 = x^2 - 3x + 2$, çünkü -15 = -3 ve 50 = 2'dir.

İsterseniz başka denklemlere de bakabilirsiniz. Örneğin her Z_{12} -sayısı

$$x^4 + 4x^3 + 5x^2 + 2x = 0$$

denkleminin çözümüdür. Deneyin, x'in yerine koymağını her Z_{12} -sayısı 12 nin çarpımını verecektir. Dolayısıyla Z_{12} 'de 0 elde edeceksiniz. Bakın doğal sayıarda bir teorem kanıtladık: Eğer x bir tam sayısa $x^4 + 4x^3 + 5x^2 + 2x$ sayısı 12'ye bölünür. Örneğin x = 1000 ise, $x^4 + 4x^3 + 5x^2 + 2x$ 1.004.005.002.000

dir ve bu sayı 12'ye bölündür! Şimdi saat 5 ise, 1.004.005.002.004 saat sonra saat 9 olacaktır!

Demek Z_{12} -sayıları yararlı olabiliyor. Bu sayıları vareder gereksiz bir iş yapmadık. Matematiğe bir atasözü vardır: Çelişki elde etmeden yapacağınız hersey ya gerekliydi yada bugün gerekecektir.

Diyelim

$$A = 2^5 \cdot 8^7 \cdot 9^{213} \cdot 5^{27} \cdot 13^{67} + 39^{43}$$

gibi çok büyük bir sayı var. Bu sayıyı 12 ye bölüp kalanı hesaplamak istiyorsunuz.

Wolfgang Matthäuer, "Yüzyılın Adımı", 277 cm x 87 cm x 227 cm; Alman Demokratik Cumhuriyeti 10. Sanat Sergisi, 1987 Kasım, Dresden.

Üniformanın Hikmetsizliği

Gündüz Vassaf

Deniyor ki insanlar, yani biz, kolaylıkla otoriteye itaat ediyoruz. Bu nedenle bir çok deney ve gözlem var. Türkiye'de de bunu kanıtlayan iki "deney" yapıldı. Bir İstanbul'da Nazi kılıklı tiyatro oyuncularının halkı "Kimlik Bitte" diye yolunu kesmeleleri, diğer de Nokta dergisinin bir muhabirinin saçma sapan emirlerine halkın itaat etmesi. Burada çevirdiğim öykü de Almanya'dan bir örnek. Bu tür öykülerle gülebilir, öfkemizi bile kışkırtırırız.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kimi bilim adamları (Horkheimer, Adorno ve Frankfurt Okulu) "demokratik" ve "otoriter" diye iki ayrı tip kişilik, kültür, halkın olduğunu ileri sürdüler. Almanları otoriter, Amerika-

ları demokrat diye değerlendiren bu görüş savaş sonrası Amerikan hayranlığı ve faşizm düşmanlığıyla birlikte çok tuttu. Amerika'da okuyan kimi Türk sosyal bilimcileri bu havanın etkisiyle benzer araştırmalar yaptı, Türklerin otoriter olduğunu kanıtlamaya çalıştı, bu bilgileri üniversitelerde derslerinde okuttular. Ancak, çeşitli ülkeler ve halklar üzerine gözlemler ve gene A.B.D.'de daha sonra yapılan deneyler, itate olan eğilimin herhangi bir ülke ya da rejime bağlı olmadığını gösteriyor. İtaat ya da edilgenlik Türklerle has bir şey değil. İnsanlar her yerde böyle davranışları.

Bize bir yönümüzü tanıtmak bakımından bu araştırmalar yararlı. Ne var ki yapılan deneylerin yöntem ve varsayımları hep edilgenliğimizi kanıtl-

mak üzere kurulmuş. Kendimize de bu tür bir gözlüğün çerçevesinden bakacak olursak "Üniformanın Hikmeti" gibi hikâyeler sanki tipatip bizim için yazılmış gibi oluyor. O zaman da kendi köşemize çekiliş halimize gülmek ya da ağlamak kalıyor. Bu tür öykü ve bilgiler halklarına "küsen" "aydın ve ilericileri" kendi gözlerinde doğruluyor. Birçok ülkede "aydınlar" insanların totalitarizmi hak ettiğini, her halkın layık olduğu rejimle yönetildiğini savunuyor.

Ne var ki insanın özgürlük ve başkaldırma eğilimleri egemen düzenin bilim dünyasının araştırmalarına pek de konu olmuyor. Edebiyata yanan özgürlük öyküler ise genellikle belirli bir ulus, devlet ya da ideolojiyle özdeleşenler, ya da özveriyi, so-

rumluluğu ve toplumu hiçleyen bireylerin serüvenleri.

Tarih, en olumsuz koşullarda da insanın gerek birey gerekse topluluk olarak ne denli özgürlükten yana olduğunun somut örnekleriyle dolu. Bu kimi yerde kendini yok etme, yakma, tek tip elbise giymemek için aç kalma eylemine kadar götürebiliyor insanı. Kişi kahraman değil insan olduğu, insan kalmak istediği için bunu yapıyor. Kahramanlık, başkaları tarafından bu kişilere sonradan verilen, önceden kestirilemiyen ve ortama göre değişen bir sıfat.

Ölümü göze almamız özgürlük tutkumuzu kanıtlayan üç bir örnek. Ölümü göze almayan özgürlük tutkunu olamaz ama insan da durup dururken ölüme gitmez. Genellikle ve cocuklukumuzdan beri bize sunulan modelerde baskı ve zulme itaatin karşısını

ancak kahramanlıkta görürüz. Oysa kahraman, birçok tarihi ve bireysel koşulun neredeyse tesadüfi bir biçimde yanına gelmesinden ortaya çıkarıyor. Ne kadar olağanüstü olursa olsun, herhangi bir bireyin cesaretinin, arzusunun fevkinde bir olay kahramanlık. Özgürlüğün asıl ve başlıca belirtisi ise günlük yaşamımıza yansımada. Genellikle sıradan sanılan günlük yaşamı özgürlük örnek ve olanaklarıyla dolu.

Her gün özgürlük örnekleri verenlerin kahramanlardan farkı, hiçbirinin bir başkasından daha kahraman ve kimsenin kimseye örnek olmaması. Yeter ki günlük yaşamımızda ne deyip demedigimiz, ne yapıp yapmadığımızın bilincinde olalım. Tutarlı olalım. Kendi kendimizi aldatmaktan sakınalım. Toplumun topluca koyduğu özgürlük istek ve eylemleri ancak

bu günlük bireysel tutum ve davranışların birikimi olarak ortaya çıkarıyor. Diğer türlü başkaldırılar, ne kadar özverili ve curelti de olsalar, genellikle tarihte saman alevi gibi parlayıp söñüyorlar. Devrimi, demokrasiyi korumak, kurmaktan çok daha zor.

İtaat ne kadar tek düzeye ise, özgürlük de o denli çeşitli. Araştırmalarda, öykülerde itaatı göstermek çok kolay. İtaat, insanın en ilkel, kendisine, doğaya hiç uymadığı, yakışmadığı için en gize çarpan yanı. Özgürlük, baskiya bir tepki değil, güzel olanı yaratma, sonsuza ulaşma uğraşı. Özgürlüğü yaşatan, günlük yaşamımızda kendimize olan saygı, güzel yaratmaya olan isteğimizdir.

Üniformanın Hikmeti biraz da bizim kendi ellişimizle dikip hergün giydigimiz, giydirdigimiz üniformalardan geliyor. Biz soyundugumuz ölçüde üniformalar da saydamlaşıyor. □

Üniformanın Hikmeti (*)

Henry Blauth - Kurt Roderbourg
Çev. Gündüz Vassaf

16 Ekim, 1906'da bir adam Berlin'de lokantadan sokağa çıktı. Sırtında Birinci Piyade Birliği'nin yüzbaşı üniformasını taşıyordu. Ancak bir yüzbaşı için oldukça yaşlı görünüyordu. Dikkatle yüzünü ya da pek dik olmayan duruşunu inceleyen onun Almanya'nın en gözde bireylerinden birinin subayı olduğuna inanmakta güçlük çekerdi. Her askerin, her Berlinlinin bildiği gibi Kayser bu bireyin özellikle hoşlanıyordu.

Mevsimlerden sonbahardı. Güneş ışıl ışıl parıldıyor du. Bir sonbahar günü için çok sıcak olduğu bile söylenebilirdi. Subay, gözleri kaldırımda, ağır ve yorgun adımlarla yürüyordu. Acaba bir şey mi arıyordu yoksa derin bir düşünceye mi dalmıştı? Tam köşeye geldiğinde yanından bir çavuşun komutası altında altı asker geçiyordu. Burası özellikle öğle zamanı askerlerin sürekli gelip geçtiği bir köşeydi. Çavuş subayı görümedi, selam vermedi, emrindeki askerlere selam komutu vermedi. Yaşı yüzbaşı'nın eğik başı birden bire doğruldu. "Dur," diye bağırdı. Hiç de yaşlı olmayan keskin ve tok sesinin duyulmasıyla birlikte yedi asker oldukları yerde çakıla kaldı. Çavuş korku içindeydi. "En azından üç gün yerim," diye düşündü ve bu güzel aydınlat sonbahar günü gözlerinde karardı.

Bu arada çavuş'a doğru yürümekte olan yüzbaşı sokakta başka askerler de görünce yanındaki askerlerden birini yollayıp onları da yanına getirtti. Bunlar da başka bir birliğe ait gene bir çavuşun komutasında dört

kısıydı.

Önünde tahtadan oyulmuş kuklalar gibi dik ve sessiz duranlara yüzbaşı tok sesiyle emir verdi, "Haşmetli Kayser adına şu andan itibaren benim komutam altın dasınız." Sonra da çok önemli bir görevden söz ederek birinci çavuşa askerleri tren istasyonuna götürmesini emretti. İkinci çavuşu serbest bırakıktan sonra yüzbaşı da tren istasyonunun yolunu tuttu.

Askerler yüzbaşı'nın giydigi üniforma'nın birliğine ait degildi. Üstelik hafif ak saçlı başında Prusyalı subayların önemli görevlerde giydigi miğfer yerine kep vardi. Tüm bunları o anda askerleri istasyona götürmekle olan çavuş da biliyor ancak düşünmüyordu. Tutulanmamış olmanın huzuru içindeydi. Kimse düşünmüyordu. Herkes Birinci Piyade Birliği'nin üniformasını görürken ve tok sesle verilen emirleri yerine getiriyordu.

İstasyona geldiklerinde herkesin biletini satın alan yüzbaşı çavuşa da askerlere bira alsın diye para verdi. Askerler dördüncü sınıf, yüzbaşı ise ikinci sınıf kompartmana bindiler. Tren Berlin'e bağlı Kopenick adında küçük bir kasabaya gidiyordu. Vardıklarında saat üçe geliyordu. Yüzbaşı Belediye'ye yürümelerini emretti. Ancak komutu yerine getirmeyen ve yüzbaşıyla konuşma cesaretini bulan çavuş kendisi ve askerler için çok önemli bir sorunu dile getirdi. Açıilar, Ordu'nun en gözde birliğinin üniformasını taşımamasına rağmen açılış ne olduğunu bilen yüzbaşı herkese et ve birer bira daha alacak kadar para verdi. Nihayet Belediye'ye doğru yöneldiler. Başlarında yüzbaşı, omuz-

(*) Erzähl Mir Was, yazan ve yayma hazırlayanlar: Henry Blauth ve Kurt Roderbourg; Ginn and Company, 1960, S. 18-29. Gündüz Vassaf, Almanca aslinde Türkçeye çevirmiştir.

larında sünüğü, sert adımlarla bu küçük kasabanın sokaklarından geçen askerlere Kopenick halkı hayrete baktı. Belediye'ye vardıklarında her kapının önüne bir nöbetçi yerleştiren Yüzbaşı kimseyi ne içeri ne de dışarı bırakmamalarını emretti. Bu arada olup biten den meraklanan halk Belediye'nin etrafında birikmeye başladı.

Geriye kalan ordusuyla binaya giren Yüzbaşı odanın birinden ötekine geçmeye başladı. "Haşmetli Kayser adına şu andan itibaren tutuklusunuz" diye Belediye Başkanı'nın sekreterinin yüzüne o kadar yüksek sesle bağırıldı, adam korkudan yere düşmemek için üzerindeki yazı masasına tutunmak zorunda kaldı. Sonra da çavuşa Belediye Başkanı'nın odasının kapısın açtı. Adetlere göre biri Belediye Başkanı'na gitgide önce hafifçe kapıya vurması gereklidir. Kapıya vurmayan çavuş onu birdenbire sonuna kadar açtı. Geniş ve yüksek masasının arkasında bir Tanrı gibi duran Belediye Başkanı çavuşa bağırmak üzere ağzını tam açmışken Yüzbaşı'yı gördü, derhal ağını kapatıp ve ayaga fırladı. Hicbir şey söylemeden bakakaldı. Kendisi de yedek subaydı.

"Kopenick Belediye Başkanı siz misiniz?" diye sordu Yüzbaşı tok sesiyle. "Evet benim," diye yanıtlayan Belediye Başkanı düşündü, "Birinci Piyade Birliği'nin bir subayıının Belediye Başkanı'nın odasına kapının vuруlmadan gırılemeyeceğini bilmemesine imkân yok. Bana hiç saygısı yok mu? Peki, bu çavuş niçin burada? Ya da askerler? Sünükler neden? Ne oluyor? Hicbir şey anlayamadım."

"Tutuklusunuz."

"Fakat, sayın Yüzbaşı, bu..."

"Fakat, makat yok" diye bağırın Yüzbaşı yumrunu masaya öyle bir vurdur ki, Başkan'ın kalemleri dans etmeye başladı. Ancak kendisi de yedek subay olan Başkan cesaretini henüz yitirmemişti, "Sayın Yüzbaşı'dan bana tutuklanma emrinin rica edebilir miyim." Yüzbaşı'nın yumrularını yeniden vurmasıyla kalemler de tekrar dans etmeye başladı. Sonra askerlerin sünüklerine işaret ederek, "İşte emrim," diye bağırmasıyla birlikte iki asker derhal Başkan'ın sağında ve solunda çaki gibi döküldü.

Belediye Başkanı çözümlüverdi. Evet yedeksubayı ve askerlerin Yüzbaşı'nın birliginden olmadığı besbelliydi. Yüzbaşı mığfer yerine kep giymişti. Ve kendisi de hukukçu olduğu için subayların sivilleri tutuklayamayacağını biliyordu. Bütün bunları bilmesine rağmen düşünmüyordu, görmesine rağmen gene de göremiyordu. O anda gördüğü, Kayser'in en gözde birliğinin üniforması, askerler ve onların sünükleriydi.

"Emriniz nedir Yüzbaşı?" diye yumuşak ve yorgun bir sesle sordu. "Berlin'e gideceksiniz. Durumunuz orada size bildirilecek. Askerlerimden biri size refakat edecek."

"Hanimım da benle gelebilir mi Yüzbaşı?"

"Benim için farketmez. Buraya getirtelim. Nerede oturuyorsunuz?"

"Burada. Belediye'de, sayın Yüzbaşı."

Askerlerinden birini Belediye Başkanı'nın karşısına getirtmeye yollayan Yüzbaşı, birkaçını da Başkan'ın yanında bıraktı. "Şimdilik de polise" dedikten sonra diğerleriyle birlikte gene odadan odaya geçmeye baş-

ladı. Kopenick Polis Müdürü'nün kapısını açan çavuş birdenbire gülümekten kendisini tutamadı. Polis Müdürü masasına kayıktı, derin bir uykudaydı. Ancak bu duruma son derece sinirlenen Yüzbaşı öfke içindeydi.

"Sen," diye bagirdı, "Kopenick Belediyesi böyle oturup uyuyasın diye mi sana maaş veriyor?" "Hayır Yüzbaşı," diye cevap veren Polis Müdürü derhal asker gibi ellerini pantolonunun iki yanına dayadı. Ancak mavi pantolonunun önü açıldı. "Bir subay önünde böyle mi durulur?" diye bağırın Yüzbaşı eliyle de öntü açık olan üniformasına işaret etti. Ancak birdenbire yumuşak bir sesle sordu, "Pasaportları siz veriyorsunuz, değil mi?" "Hayır, sayın Yüzbaşı. Bizde pasaport yok."

"Ne. Belediye'de pasaport verilmıyor mu?"

"Hayır, sayın Yüzbaşı. Bizim kasabamızda pasaport bürosu yoktur."

Yüzbaşı'nın yüzü birdenbire kireç gibi bembeyaz oldu. Aniden hastalanmış mıydı? Kopenick'de pasaport verilmemesi mi onu rahatsız etmişti? Böylesine bir şey Yüzbaşı için hiç önemi olabilir miydi? Ama Yüzbaşı hem kendine gelip emir verdi, "Belediye'nin önünde birikmiş Yüzlerce kişi var. Gidip polisinizle duruma hâkim olun." Polis Müdürü yerinden kımıldamadı. "Ağaba sayın Yüzbaşı evime gitmemize izin verir mi? Bugün Salı. Her Salı yılanmamış için hanım su kaynatır da. Saat beşte yılanmam gerekiyor, sayın Yüzbaşı." "Né? Yılanmak mı? Şimdi? Burada işiniz var ve yılanmak istiyorsunuz." Yüzbaşı duyduklarına inanamıyordu. Gözleri fırıldak gibi açılmıştı. Polis Müdürü Yüzbaşı'dan korkuyordu. Ancak ondan daha çok korktuğu birisi vardı. "Karım beni bekliyor, sayın Yüzbaşı. Gidip yılanmazsam bana çok kızacak, sayın Yüzbaşı." Yüzbaşı'nın ifadesi değişti. "Peki, öyleyse gidin," dedi soğukça. Mutluluktan uçan Polis Müdürü'nün dışarı çıkmayı dönmesi bir oldu. Binadan dışarı çıkabilsin diye Yüzbaşı onun da yanına bir asker verdi.

Ancak gitmeden önce Yüzbaşı'ya belediye kasasının yerini göstermek mecburiyetinde kaldı. "Hesap çıkarın," diye emretti Yüzbaşı. Önce olup bitenin anlayamayan kasa görevlileri sünükleri görür görmez rakkamları birbirileyle toplamaya, birbirinden çıkarmaya başladılar. Durdurmadan hesap yaptılar. "Sayın Yüzbaşı, gider-gelir cetevelini tam olarak çıkarabilelimiz için postanedeki paraya ihtiyacımız var. Getirilebilir miyiz?" "Tabii getirilebilirsiniz," diye Yüzbaşı dostça karşılık verdi. Kendisine teşekkür eden görevli parayı almak üzere yanında bir askerle postaneye gitti. Kısa bir süre sonra döndü. Görevliler sayıları tekrar tekrar hesaplayıp sonunda Yüzbaşı'ya bildirdiler. -dört bin iki mark ve doksan fennig. Oysa kasadan sade dörtbin iki mark ve elli fennig çıkmıştı. "Bu duruma göre size ancak dört bin iki mark ve elli fennig'lik makbuza verebilirim," dedi Yüzbaşı. Böylece herkes Prusya'lı bir subayın ne kadar titiz ve hesaplı olduğunu da görmüş oldu. Kendisine verilen kalemler Yüzbaşı makbuzun altına imzasını attı. Yüzbaşı'nın adını o ana dek bilmediyen ve askerlere sorma cesaretini kendilerinde bulmayan herkes merakla imzaya baktı. Ancak imza okunur gibi değildi. Askерlerin, subayın ismini bilmediğini tabii Belediye'de dekiler bilmiyordu.

Parayı alan Yüzbaşı Belediye Başkanı'nın odasına döndü. Sinirleri yataşın diye karısı kendisine bir fincan kahve vermektedir. Yüzbaşı'nın içeri girmesileyse yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuş kadın sert adımlarla üstüne doğru yürümesi de bir oldu. "Kopenick Belediye'sinde tek cesur insan bu hanım," diye düşünen Yüzbaşı ona doğru son derece nazik bir şekilde eğlip tam bir centilmen gibi davrandı. Başkan'ın karısı az zaman sonra yumuşadı. "Ancak bir Prusya'lı subay budenli nazik ve görgülü olabilir. Tek eksiği kocamın ne kadar iyi bir insan olduğunu bilmemesi. Demek Berlin'e gitmeyeceğiz. Haklı olan kimseden korkmaz," diye düşündü. Bu arada artık gitmesi gerektiğini bildiren Yüzbaşı nazikçe hanımın elini öptü ve tek başına istasyonun yolunu tuttu.

Berlinliler ertesi sabah kahvaltı sofrasında gazetelerini okuyordu. Çoğunun ansızın öyle bir gülmesi tuttu ki, az kalsın elliinden kahve fincanlarını düşüreceklerdi. "Kopenickli Yüzbaşı'nın hikayesini okuyorlardı. Sonu şöyle: Böyle birisi yoktu. Berlin'deki Genel Kurmayın, ne bu subaydan ne de önemli bir görevden haberı vardı. Bu olsa olsa bir sahtekârlık olabilirdi. Tüm Berlin gülümekten kırılıyordu. Berlin değil, Almanya. Hatta dünya alemi. Herkes 'Kim bu adam?' diye soruyordu. Belki bu küçük kasaba halkını alaya alan bir Prens'ti. Belki de bir sosyalist? Devrimci? Yoksa bu bir sahtekârlık değil de Alman militarizminin gerçek yüzünü göstermek için yapılmış bir sosyal deney miydi? Kısa sürede gazeteler tükenmiş, olay çeşitli mizah dergilerine, karikatürlere konu olmuş, hatta bu konuda birkaç şarkısı bile bestelenmiştir. Tüm Berlin halkı Kopenickli Yüzbaşı'yi konuşuyordu.

Sonraki günlerde ortalık bîbirine girdi. Polis yüzlerce kişiyi tutukladı. Ancak sonuç hep aynıydı. Aradıkları adamı bulamıyorlardı. Berlin tren istasyonuna yakın bir yerde bırakılmış üniformayı ve satın aldığı eskici dükkanını tesbit edebildiler, o kadar. Herkes bunları okuyor ve gülüyor. Ancak ciddi tartışmalar da olmuyor değildi. Radikal ve liberal gazeteler olaydan bir skandal olarak söz ediyorlardı. Almanya'da militarizmin

vardığı noktanın dehset verici olduğunu söylüyorlardı. Tanimadıkları bir subayı asker takip ediyor, ne emredirse yerine getiriyorlardı. Bir hukukçu olan Kopenick Belediye Başkanı Almanya'da bir sivilin bir subay tarafından tutuklanamayacağını bilmiyordu. Bir Polis Müdürü hazırlı vaziyetinde durup hiçbir şey sormuyor, söylemiyor, sorgulamıyor. Olamaz. Bir de üstüne üstlük yikanmak için izin istiyordu. Bu bir skandal hem de ne biçim bir skandalı.

Tutucu gazetelerin cevabı hazırıldı. "Bu yorumların tümü geçersiz. Alman subaylarının ve ordusunun toplum nezdinde bu denli saygı görmesi fevkâlade bir şey değil mi? Olup biten Prusya geleneğinin parlak bir örneği. Kopenick halkını, çavuşu ve emrindeki askerleri ne kadar övsek azdır. İşte Alman dendi mi, böyle olmalı."

26 Ekim'de ortalık gene karıştı. Kahvaltı ederken polis tarafından evi basılan bir adamın "Kopenickli Yüzbaşı" olduğu kısa zamanda duyuldu. Tutuklanan kişi Wilhelm Voigt adında bir ayakkabıcı idi. 57 yaşında olan ve oldukça yorgun görünen bu kişi hayatının 27 yılını da hapiste geçirmiştir. Bu ona fazlasıyla yetmiştii. Artık tek düşüncesi bundan böyle hayatını müslülu kazanarak yaşamaktı. Ancak polis herhangi bir yerde oturması ya da çalışması için izin vermeye, nereye gitse peşini bırakmıyordu. Geçmişini bilen polis yetkilileri onun kendi mintikalarına yerleşmesini istemiyor, hemen bölge dışi ediyorlardı. Almanya artık canına tak etmişti. Wilhelm Voigt, huzur içinde ayakkabı tamir edebileceği, sakın sakın yaşayabileceği, kimsenin kendisini tanımadığı bir yer arıyordu. Ancak Almanya'dan başka bir yere gidebilmesi için de pasaport gereklidi. Yüzbaşı'nın "önemli görevi" Kopenick'ten kendisine bir pasaport edinmekti.

Bu yaşlı çökmüş adamı karşısına çıkan Berlin Polisi'nin onun nasıl bir Alman subayı sanılabilceğine akıllı ermedi. Resmini gazetelerde görenler ise bu kadar enayilik olur mu diye sordular. Ama ne askerler birer enayı idi ne de Kopenick'deki yetkililer. Üniforma'nın hikmetiydi olup biten.

STAV

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ
ANKARA ŞUBESİ

ÇAĞRI

Türkiye, "İşkenceye Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"ni imzaladı. TBMM de sözleşmeyi onaylayarak yasalaşır ve yürürlüğe koydu. Anayasam 90. maddesinde "... Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükümlindedir" denilmektedir.

Sözkonusunun 15. maddesi "... İşkence yapılarak alındığı testi olanın herhangi bir İdadenin, alının İdadenin işkence yapmakla iham olunan kişi aleyhinde deli olarak kullanılması haric, herhangi bir kovuşturmadan deli olarak kabul edilmemesi..." hükümlü içermesine karşın, yargı organları bu hükmü uygulamamakta ve işkence örtü melillerini kanı olarak kullanımaya devam etmektedirler. Anayasaya ve milletlerarası anlaşmalara aykırı olan bu uygulama, 12 Eylül hukukunun israrla sürdürmek istendiğini ortaya koymaktadır.

Bu nedenle, yönetimi ve yargı organlarını sözleşme hükümlerine uymayan, tüm aydınları, demokratları, hukukçuları, bilim adamlarını işkenceye karşı çırmanın en etkin yolu olan bu sözleşmenin uygulanması istenimizle destek olmayı çağırıyoruz.

1402'LİKLERE ÇARI

I EKİM 1988 CUMARTESİ GÜNÜ ANKARA'DA TURK-18'DE YAPILACAK 1402'LİKLER-DÖRETİM VE CALISMA HAKKI KURULAYI MAZİTLIK KOMİSYONU THD GENEL MERKEZİNDE ÇALIŞMALARINI SÜRDURMEKTEDİR.

1402 SAYILI YASAYLA GOREVINE SON VERILEN

1402 UYULARI YÖRÜĞÜÇÜSTEN TABİLIBAT YAPILAN

1402 VE YIL UYUŞMA ARASI PROJESİNE GOREVİNE SON VERİLEN

1402 UYULARMISLA İNSAN HAKLARI YOK EDİLEN VE GOREVE İADE EDİLMEMEN

İŞÇİLERİN, KAMU GÖREVİLERİNİN GÖRETHİLERİNİN,

DÖRETİM ÜYE VE YARDIMCILARININ

ADRESİ VE BÜBÜRLÜ ÜZBİRLERİNİN KARİZ

15 EYLÜL 1988 TARİHİNE KADAR

İHD GENEL MERKEZİ-KONAK SOK. 15/3 KIZILAY, ANKARA ADRESİNE BİLDİRİMLERİNİ, VEYA İHD'DEN ALACALARI FORMU DOLDURUF ELLERİNDE BİLDİRİMLER İLE BİRLİKTE GÖNDERİMLERİNİ BEKLİYORUZ.

KURULAY HAZIRLATICI CLARK YAPILACAK, ÜNTİCLİLERDEKİLER

ANKARA'DA BASVURU İHD GENEL MERKEZİ-KONAK SOK. 15/3 KIZILAY, ANKARA ADRESİNE BİLDİRİMLER İLE BİRLİKTE GÖNDERİMLERİNİ BEKLİYORUZ.

İZMİR'DA BASVURU İHD GENEL MERKEZİ-KONAK SOK. 15/3 KIZILAY, ANKARA ADRESİNE BİLDİRİMLER İLE BİRLİKTE GÖNDERİMLERİNİ BEKLİYORUZ.

ADANA'DA BASVURU İHD GENEL MERKEZİ-KONAK SOK. 15/3 KIZILAY, ANKARA ADRESİNE BİLDİRİMLER İLE BİRLİKTE GÖNDERİMLERİNİ BEKLİYORUZ.

KURULAY İHİ ETİLLİ VE İNGİLİZ OLMASI İÇİN İADE MADDİ KANEVI KATKIÐDA

BULUNARAK VE KURULAY'A KATILARAK DESTEK OLMANIZI BEKLİYORUZ.

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ GENEL MERKEZİ TEL: (41) 1181071

TİCARET BANKASI MÜŞRUTİYET SB. HES.NO: 30440/240013

Vera Hikmet İle Söyleşiler (III)

Müşerref Hekimoğlu

Vera'nın sinema enstitüsünde sınavları vardı ertesi sabah. Benimle Nâzım'ın mezarına gelmeyi nasıl ayıracığını düşünüyordu. Saat onikide buluşacaktı Novo-devici'de. Ben önce çiçek pazarına gittim, kırmızı-beyaz glayöller aldım Nâzım Hikmet'e. Sonra birkaç gül, Çekov'a, Majakowsky'e de bir saygı duruşunda bulunmak istiyorum. Kızlar manastırındaki mezarlarda Çekov'unki kadar sadesi yok sanırım. "Çok büyük bir yazarın mezarı" diyor Ekber Babayef. Ama küçük mezar büyük bir anıt kadar etkiliyor insanı.

Mezarlık kapısında Babayef yalnızdı.

— Vera bizi evde yemeğe bekliyor, dedi.

Önce Nâzım'a gittik, sonra öteki şairlere, yazarlara, resimler çektiğinden. Birden tanık yüzlerle karşılaştım. Uğur Mumcu, Uğur Alacakaptan ve Adil Özkol. CHP Ankara Senatörü Alacakaptan, Babayef'e Ecevit'in şiir kitabını getirmiş, Ekber çok neşeliendi, hemen çevrilere başlayacaklarını söyledi.

Mezarlığın karşısında bir Beryozka var. Dolarla satış yapılan yerler. Sovyet elsanatlarının, turistik eşyanın klasik plakaların, slaytların cenneti burası, dolarlar su gibi eriyor. Ben de Beryozka'ya uğradım. Vera'ya bir Fransız kokuştu aldim. Biraz Paris'i, Seine kıyılarını ansın diye.

Geldik Nâzım'ın evine. Önce sokanın üzerindeki plaketi seyrettim. Bu sokakta devrimci Türk şairi Nâzım Hikmet oturuyor, diyor plaketin üstünde. Büyük bir törenle birkaç ay önce konmuştu bu plaket.

NÂZIM'IN EVİNDE

Kapıdan girdik, geniş bir avlu, yemyeşil ağaçlar, gölgelerinde kanepeler, kanepelerde yaşlı kadınlar ve erkekler, yanlarında arabalar, arabalarda

birbirinden güzel, sağlıklı, bakımlı çocuklar. Sovyetler Birliği'nde çocukların başka yeri var. Her yerde bir sevgi çemberinde görüyorsunuz çocukların, yanakları pembe pembe, giysileri temiz, ana ve babalarından daha sık, daha bakımlı oldukları söylenebilir.

— İşte asansör, şiirde yazdığı, diyor Babayef. O cenaze şiirini daha iyi hissediyorum. Neredeyse komşularla selamlaşacağım.

Vera kapayı kırk yıllık dostlar gibi açtı.

— Hiçbir sınavı bugünkü kadar telaşı yapmadım, eve yetişeyim diye çok heyecanlandım.

Küçük bir hole girdik. Duvarda bir Türkmen kilimi, kimi yerlerine bebekler iliştirilmiş.

— Yemek biraz gecikecek Müşerref. Sen evi gez o arada, bisey sormak istersen Ekber ve ben yanıtız.

Önlüğünü takmış, mutfak ile salon arasında mekik dokuyor saçları saman sarısı. Bir de kırmızı dosya koydu masanın üstüne. Nâzım ile son konuşmalar, adlı kitabı, yüz yelmiş dokuz daktilo sayfası...

— Bunu da okuruz sonra!... Önce çalışma odasına daldım. Camın önünde büyük bir masa. Büyüük şair, büyük masada çalışmaktan hoşlanıyor. Daçasındaki evde beş metre uzunluğunda bir masada çalıştığını anlatı Babayef. Bu, beş metre değil ama hayatı geniş, resimler, bir radyo ve kitaplar, Nâzım Hikmet'in başka dillerde yayımlanan şiirleri ve oyuncuları. Camda Karagöz ve Hacivat figürleri. Duvarda Avni Arbaş'ın çiçekleri. Bir de Nâzım Hikmet'in portresi. Karşı duvarda Picassolar. 18.3.1959'da imzalanmışlar. Köşede bir kitaplık, rafta kilden bir büst, soyut çizgiler var.

Silis ve Lembert adlı iki genç heykelci Nâzım çok severdi, diye anlatıyor Ekber Babayef. Bu genç sanatçılar, bu heykelde de gördüğün gibi biraz aşıı sayılırlardı. Çok sıkıntılı gün-

ler geçirdiler. Nâzım onları sık sık arar, buraya çağırır. Yapıtlarını alır, korurdu. Mezarını da bu iki sanatçı yaptı. Vera da ben de başkasını düşünemezdi o taşı yaptı.

Kitaplığın camında Nâzım Hikmet ile Vera'nın Paris'te çekilmiş bir resmi var. Birbirine sevgiyle bakan bir kadın ve erkek. Çok ışıklı bir resim bu, yüzlerine Paris'in tüm ışıkları vurmuş gibi...

— Paris'te çekilmiş son resmimiz, diyor Vera. Sonra da benim götürdüğüm kokudan söz ediyorum.

— Biliyor musun Nâzım Paris'den son gelişinde bana aynı parfümü getirmiştı.

Bu rastlantıya çok sevindim çünkü ben hangi kokuyu alacağımı karar vermemiş, sadece adından ötürü bir şise "Femme" almıştim.

Duvarındaki Avniler, Balabanlar karşısına şaşın ve hayran baktığımı görünce çok sevindi Vera.

— İlk kez böyle bir ilgiyle karşılaşıyorum. Sana bu tabloların evimize gelişini de anlatmak isterim, hepсинin ayrı bir ökübü var, dedi.

Yatak odasına girmedim ama geniş bir oda, geniş bir yatak görünüyor, "Yıldızlar ağrıs odamızda" dizesi geliyor aklıma. Sonra Vera'ya çevrik bir dize daha:

"Gülüm çıkar yataktan bir kayısı gibi çıplak. Mavi ağızındaki güvercinler gibi aktır sabah karanlığında yatak."

Nâzım'ın evi hayatı geniş sayılır. Bir hol, bir çalışma odası, bir yatak odası, bir salon mutfak ve banyo, Moskova'ya ikinci kez gidişinde, görkemli yapılardan hiç hoşlanmayan şair bu evi de çok değiştirmiştir. Duvarlarda alçıdan kabartmalar, süsler görünce bir sivacı çağırarak o özentilerden arındırılmış evini. Çok sade çizgili aydınlatır ev burası. Hemen belirteym, öteki evler böyle geniş değil. Ama konut so-

runu büyük ölçüde çözülmüş görünüyor. Gökler yükselen, kat kat apartmanlar Moskova'nın dışına kadar taşıyor. Ulaşım sorunu da yok, metroyla her yere ulaşıyor Moskovalılar, metrolar müthiş süslü, mermer merdivenler, porselenler, heykeller, ve en çok Lenin'in heykeli, beş kapık ve riyor, dünyayı dolaşıyorsun. Moskova'nın altı, yüzünden daha kalabalık geldi bana.

Ev kiralrı insanı şaşırtacak kadar az doğrusu, havagazı, su, telefon, elektrik ücretleri de öyle. Kimi Sovyet vatandaşının kentte bir kattan gayri kent dışında bir daçası da var, isterse para biriktirip otomobil de alıyor. Moskova yollarında özel otomobiller de görüyorsunuz. Bir bakıyorsunuz, bir Zir geçiyor yanınızdan, içinde önemli biri var besbelli, ışıklara falan bakmadan basıp gitiyor. Yollarda büyük arabaları, turistik lokantalarda eğlenen yüksek bürokratları, mağazalarda mücevher alışverişi yapan kadınları görünce insan şaşırıyor bıraz!...

Her ülke gibi Sovyetler Birliği'nin şartsızmacaları da var elbet. Ama devrimin getirdikleri de orada.

Vera haril haril yemek hazırlıyor, kavanozlardan turşu çıkarıyor, güzel bir sofra donatıyor bize. Ahşağı nasıl derseniz, orta. Oysa Nâzım Hikmet yemek pişirmekten, dostlarıyla paylaşarak yemekten de çok hoşlanırmış.

— En çok ne severdi?
— Değişik salatalar, kuru fasulye, diyor Babayef.

Tutuklu yıllarından bir alışkanlık belki de.

Büyük salonun duvarları güzel tablolarla dolu yine. Bir duvar baştan aşağı Abidin, o kahverengi döneminden. Yerde çok geniş bir divan, önünde alçak, uzun bir masa. Divanın rafında Vera'nın bir büstü. Sonra bir büfe. Bu salon yemyeşil bir bahçeye bakıyor, önünde bir de balkon var. Balkon kapısının iki yanındaki duvarlarda portreler asılı, birinde Vera'nın bir portresi, ötekinde Bulgar çocukların dokudugu bir halida Nâzım gülümsüyor.

— Portreyi Glazinov yaptı, diyor Vera.

RÜZGÂRA KARŞI YÜRÜYEN ADAM

Sili'nin devrimci şairi Pablo Neruda sık sık Moskova'ya gelir, Nâzım ile güzel günler geçirirlermiş. Bir gelişinde Neruda'nın doğum gününü kutla-

mışlar hep birlikte. Nâzım Hikmet o gün Vera ile Neruda'nın eşini Glazinov'a götürüyor, portrelerini yapıyor, Neruda'ya ve Vera'ya armağan ediyor sonra.

— Bu tablo Renato Gutuzo'nun. Yürüyen adamı resimlemiştir bu İtalyan.

Babayef ekliyor.

— Nâzım'ın mezarındaki heykel de yürüyen adamdan esinleniyor. Rüzgâra karşı yürüyen adamı simgeliyor.

Sofra hazır, mutfaktan güzel kokular geliyor, masaya bir de şşe koyuyor Vera.

— Aile içkisi, diyor. Rebinalı eski bir Rus votkası bu. Korkunç İvan zamanında yapılan bir votka türü.

Rebina orman kiyısında yetişen bir bitkinin meyvası, kuş üzümüne benzeyen. Votkaya da biraz acımsı güzel bir tat veriyor.

— Bu korkunç İvan'ın herşeyi güzel, diyorum gülerek, Balesinden de çok hoşlandım. Güzel bir koreografi.

— Onunla hayli uğraştılar. Müziği Prokofieff'in. Koreografisi hayli tartışmadan sonra saptandı.

Babayef bana "Bir Aşk masası"nın seyyrettirememenin üzüntüsü içinde. Nâzım'ın Kerem ile Aslı'sı baledede dillerde destan bir yapıp diye anlatılıyor, ama ne yapalım her şey birarada yaşanamıyor. Ben geçmiş yıllarda, ünlü sanatçı Neruda'nın oturduğu sandalyeye kurularak rebinalı votkamı yudumluyorum şimdiki, fasulya piyazı, mantar salatası, soğan turşusu ve yeşil zeytin yiyor votkayla. Vera ve Babayef meyva suyu da içiyorlar. Sonra bir çorba, Karnıbaharlı kotlet ve pasta. Arka ve çaylar demleniyor. Yemek masasının yanındaki duvara bakiyorum.

— Bu, Bedri Rahmi, Arbaş, Balaban ve Abidinlerle Türkiye'den bir köşe burası.

— Paris'de rastlamıştık Bedri Rahmi'ye, Eren de vardi, O zaman alındı bu tabloyu. Onlar Amerika'dan dönüyorlardı. Bedri Rahmi'nin Amerika izlenimleri çok ilginçti.

Paris'e on kez gittik Nâzım'la. Her gidişte bir Abidin ile dönerdi Nâzım. Resmi çok sever, resim yeteneğini erkenecekler, hiç yanılmazdı. Yetenekli ressamların öneksiz tablolarını alarak yardım etmekten çok hoşlanırdı. Bilmem duydun mu, bir Sovyet ressimi var, Falk, yaşlıca bir sanatçı. Bir çiplak kadın yapmış, tepkilerle karşılaşmış.

Oysa şimdiden tüm yapıtları

müzelerde. İlk dönemde kimse almadı Falk'a. Nâzım ondan da resim aldı. Para kazanan yazarları alır, yasamı güç ressamlara götürürdü. İstirap duygusu çok gelişmişti Nâzım'da, sıkıntı çeken, bunalma düşen ressamlara dostça uzanırdı.

Birden kahkahayı basıyor Vera, geçmiş günlerden bir yaprak çeviriyor.

— Pablo Neruda gelmiş bir gün... Vera kalktı, bakır bir heykel aldı eline.

— Neruda senin yerinde oturuyordu, bu bakır heykeli gördü. Kahkahalarla güldü. "Bunu hangi çöplükte bulduk?" diye sordu Nâzım'a.

Vera'nın aktris yanı da çok usta. Bakır heykeli başına geçiriyor ve Neruda gibi konuşmaya başlıyor:

— Bak, ben Ay insanı, uzay yolcusu oldum bu başlıklı».

Nâzım sordu, (Vera bu kez Nâzım gibi konuşuyor):

— Paran var mı Pablo? "Var biraz."

— "Yarın bu sanatçıya gideceğiz. Durumu iyi değil, Ondan bir heykel alırız sana"

Gittiler ve aldılar, Nâzım "Bu iyidir" diye hiç kimseyin almayacağı bir heykel seçmişti Neruda'ya!

Yine duvara dönüyoruz. Kırmızı bir kadın başı var kapının üstünde.

— Bu Olec Selkov, İvan Ivanoviç var mıydı, yok muydu, oyununun dekorlarını yapan ressam.

İvan Ivanoviç Nâzım Hikmet'in Sovyetler Birliği'nde bürokrasiyi eleştiren bir oyunu biliyorsunuz. Bu oyunu Macaristan'a bir yolculuktan sonra yazmaya karar veriyor. Moskova'ya ayak basarın Babayef ile dağadaki uzun masanın başına kapanıyorlar. Nâzım Hikmet bir yanda yatıyor, Babayef masanın öbür ucunda Rusçaya çevririyor. Oyun iyice olmuş Nâzım'ın kafasında, altı tablo altı günde bitiyor neredeyse. Vera'nın şairle tanışması da bu dönemde rastlıyor galiba. İvan Ivanoviç'in sahneleme girişimleri çabuk sonuç veriyor, Selkov da dekorlarını yapıyor ama bu çok beğenilen oyun ancak altı gece oynuyor. Sonra sahneden kaldırılıyorlar, eleştiriinden hoşlanmayanların baskısıyla belki de. Ama bugün bürokrasiyi eleştirmeyen yok Sovyetler Birliği'nde.

— NÂZIM PICASSO'YU SEVER VE SAVUNURDU

Orta duvarda Abidin Dino'nun

Bir İfade Üzerine...

Mahmut T. Öngören

Onat Kutlar'la Selimiye'deyiz...
Yıl 1984...

İkimiz de yazdığını birer yazıldan ötürü askeri savcılık tarafından çağrıldı. İfade vereceğiz... Yılmaz'la ilgili yazılarımızdan öürü... Suçumuz büyük galiba!

Ün her askeri darbede artan kışlaya girerken bir fotoğraf muhabiri resimlerimizi çekiyor. En sevmediğim şey... Kahraman mı olacağız? Yılmaz'la ilgili yazı yazan sanki birer kahraman...

Kışlanın girişinde sanki Costa Gavras'ın filmlerinden birinin seti gibi döruyor önumde. Bir yanda dimdik yükselen duvarlar, öte yanda asfaltın üzerinde belli bir düzende yerleşmiş nöbetçiler ve trafik işaretleri... Uzaktan kentin bir parçası görünüyor: Kadıköy. Bir de masmavi bir deniz parçası... Burnumuzun dibindeki metalik görüntüyle çelişiyor bu uzaktaki mavilik.

Taksiden kışlanın önüne gelmeden indik. Yanımızda, her iki yazının çıktıği derginin yazı işleri müdürü de var: Jülide Ergüder. O da "sanıklar" dan biri. Yazılımızına yer vermenin sorumluluğunu taşıyor.

Ağır ağır nöbetçilerin ve trafik işaretlerinin arasından geçerek bir zamanlar Florence Nightingale'in Kırım Savaşı'ndaki yaralılara özeriyle bakıldığı kışlanın kapılarından birine doğru yürüyorum. Foto muhabiri arkamızda kalmıyor. O "sanık" olmadığı için bizimle beraber gelemez.

Kapının içi kalabalık... "Sanıklar"ın sayısı bir hayli yüksek olsa gerek. Kimlik denetimi, sorular ve gideceğimiz yerin gösterilmesi... Soğuk, kuru,

sevimsiz, hatta kaba bir hava var ortakta. "Kurşun gibi ağır" bir hava... Upuzun bir koridorda yalnızlığımızı başbaşayız şimdiler. Üç kişi karanlığa doğru ilerliyoruz. İki erkek, bir genç kız... Karanlığın sonunda her şey olabilir. Ama hiçbir şey olmuyor. Karanlığın sonuna geliyoruz. Bir nöbetçi üçümüzü de oturtuyor. Eski bir tahta sırıbu. Acaba Nightingale zamanından mı kalma? Önce Onat'ı çağrıyorlar. Biran önce bitse de gitsek...

Yerimden kalkıp kenardaki pencereye doğru yürüyorum. Aydınlığa hiç bu denli gereksinim duymamışım. Ama dışarısı, tüm gün ışığına karşın yine de karanlık... Kışlanın duvarla çevrili avlularından biri karşısında. Uzaktan bir silahlı asker, mavi giysileri içindeki bir sanığa önüne katmış yaklaşıyor. Yok bu "sanık" olamaz. Bir "hükümlü" herhalde. Sanki bir filmde bir başka sahne izliyorum. Şimdi tam öñümdeler. Birden "hükümlü", onları yukarıda pencereden izlediği biliyormuşcasına, sanki o saatte orada olacağımı kendisine önceden gizlice duyurmuşum gibi, döñüp bana bakıyor ve yüzü ışıl ışıl elini sallıyor. Ben de bunu çok iyi hesaplamış ve önceden ayarlamış gibi, sevinçle elimi sallayarak karşılık veriyorum.

Birden karanlıklar dağılıyor. Kendimi Levent'te, Yılmaz'ın evlendikten sonra oturduğu evinin loş merdiveninde buluyorum. Daha sonra Yılmaz bu evi bir süre yazihane gibi kullanmıştı. Merdivenden aceleye inerken, hiç beklemedigim anda yukarı çıkan Yılmaz'la karşılaştım. Uzerinde siyah bir palto ve boynunda uzun beyaz bir atkı... Beni görünce, yüzü isıldamış ve

elinini sallayarak selamlamıştı. Yoksa demin silahlı askerin önüne kattığı "hükümlü" o muydur?

Pencereden geri çekildim. Karanlığın dibindeki Nightingale'in dönenminden kalma siraya oturdum. İçerde Onat hesap veriyor. Yılmaz'la ilgili yazısının hesabını... Acaba ne demeli? Yoksa askeri savcıya ben kendi yazımı niçin yazdığını anlatmak için çok eskisi günlere mi dönmemeliyim? Bu konuda herkesin anlatacağı çok şey olmalı... Bir dostunuzu yitirdiğinizde oturup kısacık bir yazısı kağıda dökmek belki de o denli zor olmamıştır. Ama niçin yazdığını, neden yazdığını anlatmak savcıya verdığınız kuru bir ifadenin satırları arasına sıkıştırılmış kolay kolay. Hem sonra karşınızda yabancı, belki de siz yazınızdan öürü "suçu" çıkarmak için elinden geleni yapacak. Neyine gerek onun, yıllarca önce başlamış bir serüvenin ayrıntıları! Dostluk, sinema sanatı, eşsiz bir etkileme gücünün öyküsü onun umurunda neden olsun!

"Sıkıyönetim yasağı varken, nasıl yazınız bu yazısı?"

Savcının sorusu bu denli basit, bu denli yalnız, bu denli de acımasız. Acimasız. İki satırı sıgar mı, o yazıları yazmamızın nedenleri?

Hiç sıgar mı?

Şıggadığı için de, BİLİM VE SANAT'ın bundan sonraki sayılarında, bir silahlı askerin önüne kattığında ya da loş merdivende karşılaşduğumda yüzü ışıdayarak bana elini sallayan dosyamın serüvenine uzun uzun değinmeden yapamayacağım.

O bana elini salladığında da bunu hissettim: Bir gün onunla ilgili çok şeyler yazacaktım. □

Okuyucularımızdan

İntiharı Önleme Merkezleri İntiharları Önleyebilir mi?

Faruk Güçlü

"Atamam kendimi denize, dünya güzel"
Orhan Veli

1980 öncesi dönemde sokaklarımızda hergün onlarda insanımız öldürülüyor, bilim adamlarımız katediliyor ve kasasası "anarsi" insanlığı ölütmektedir. 1980 yılında iki önemli olay oldu. Birincisi 24 Ocak Kararlarının uygulamaya konması, bir diğeri ise 12 Eylül Harekâti. 1980 sonrası dönemde artık sokaklarımızda insanlar birbirlerini değil, kendi kendilerini öldürmeye başlamışlar, yani terörü öze yöneliklerdir.⁽¹⁾

1980 yılında 750 kişinin intihar ettiği ülkemizde bu rakamın 1981 yılında 1.105 kişiye yükseldiğini DİE açıklamaktadır.⁽²⁾ Yine aynı DİE'ye göre intiharların iki nedeni vardı: Birincisi ruhsal nedenler diğer ise ruhsal olmayan nedenler. DİE bünyesinde ve DİE'ye veri sağlayan birim ve kurumlarda psikolog ve psikiyatrist olmamasına rağmen DİE'nin bu ayrimı kime, nasıl ve hangi kıstaslara göre yaptırdığı merak konusudur. DİE'nin bu yapay ayrımlı belki bir psikolog, bir psikiyatrist açısından uygun kullanılabilir. Ama bir toplumbilimci, bir iktisatçı açısından bunun elle tutulacak bir yanı bulunmamaktadır. Aynı DİE, işsizlik, açlık nedeniyle intihar etmiş birinin intiharını ruhsal nedenler kategorisi içinde ele almaktadır. İntihar sonuç olarak bir ruhsal olay olabilir ama işsizlik ruhsal bir olay değildir. DİE'nin bu varsayımlı altında yatan düşünce, intiharları toplumsal bir olay olma niteliğinden soyutlayarak, salt hekimleri ilgilendiren psikolojik bir olay haline sokma eğilimidir. Oysa intiharlar özellikle 1980 sonrası salt hekimleri ilgilendirmek için toplumsal bir sorun haline gelmiştir.

1980-1985 dönemini içine alan, Ankara ilini esas almakla birlikte örnekleme yoluyla diğer bazı illeri de kapsayan çalışmamız⁽³⁾ Ülkemizde her yıl ortalamada iki bin kişinin intihar etmek suretiyle olduğunu ve yaklaşık altıbin kişinin intihara teşebbüs ettiğini ortaya koymaktadır. DİE rakamları ve diğer bilimsel bulgular⁽⁴⁾ dünya genelinin aksine ülkemizde genç nüfusun intihar olayları açısından büyük bir risk grubu oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

İNTİHAR ÖNLEME MERKEZLERİ

Bazı bilim çevreleri, SSYB'nin "In-

tihar etmişken bu rakam anı bir fırıştı, 1982'de 1.105'e, 1984 yılında 1.273'e çıkmıştır?

SSYB'ye bağlı Verem Savaş Dispanerleri yurt düzeyine yayılmıştır. Fakat veremli hasta sayısı yine 1980'den sonra büyük bir artış kaydetmiştir. O halde soruna bir bütün içinde yaklaşmakta büyük yarar vardır. Özellikle ve acilen gelir dağılımının dar gelirliler lehine düzeltilemesi gerekmektedir. İşsizlik ölenmeye çalışımlı, köyden kente göç bütün boyutlarıyla, toplumsal/ekonomik bir çerçevede ele alınmalıdır. Sonra da SSYB, Milli Eğitim ve Çalışma Bakanlığı eşliğinde altında bir "İntiharları Önleme Merkezi" elbette kurulabilir. □

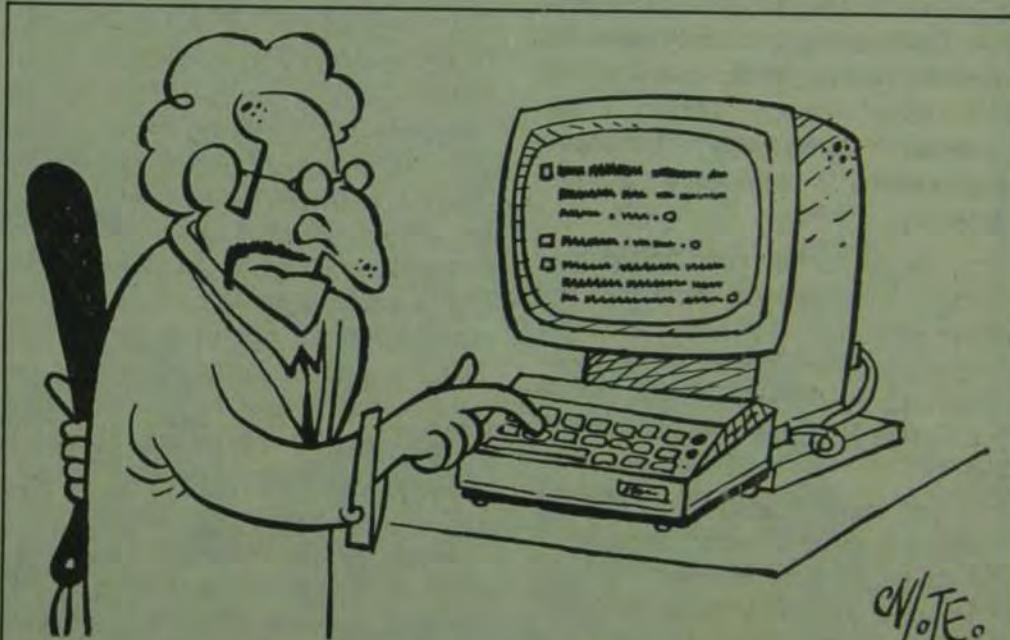
(1) Doç. Dr. Türker Alkan, *Bilim ve Sanat* sy: 76 Nisan 1987

(2) DİE, 1985 intihar istatistikleri, 1986 Ankara

(3) Doç. Dr. Temel Pamir ve Faruk Güçlü, yayınlanmamış bir araştırma

(4) Yrd. Doç. Dr. B. Sonuvar, Dr. F. Öktem, *Toplum ve Hekim Dergisi* sy: 40 Mart 1986

(5) Prof. Dr. Nezahat Arunk, 26.3.1987 Cumhuriyet

Bilim ve Teknoloji Devrimi ve Türkiye...

Bilim ve Sanat'ın 89. sayısındaki (Türkiye'yi nasıl bir gelecek bekliyor?) konulu panelde sayın Tekeli şöyle söylüyor: "Türkiye'nin durumunu Osmanlıların Abdülaziz dönemindeki durumuna benzetiyorum. Dünya o zamanlar büyük bir endüstri devrimini yaşıyorken Osmanlı devleti bu devriye karşı nasıl bir vaziyet aldıysa bugünkü Türk hükümeti de yaşanan teknolojik devrime karşı aynı biçimde vaziyet alıyor."

Saniyorum bu yargıyla, bilim ve teknoloji devriminin üreticisi olamamanın Türkiye'nin geleceğine yönelik olası etkilerini vurguluyordu konuşmacı. Bu devrinin üreticisi olamamaktan da öte, bilim düşmanlığının kurumsallaştırılmasına çalışıldığı günümüz Türkiye'sinde, sanırım bilime yönelik geliştirilen bu olumsuz yapılanmanın altı önemle çizilmeli.

Mehmet Tevlüm
Tokat

"Türkiye'yi Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?" Toplantısının Katılımcı ve Okurlarına Açık Mektup

"Panel" Deyince....

Evet, "panel" denince sizlerin akına ne gelir bilemiyorum. Gerçek Türk Dil Kurumu'nun "Türkçe Sözlük"ün 7. baskısında şu karşılık veriliyor: "Dinleyiciler önünde, bir konuşmacı grubunun genellikle sosyal ya da siyasal bir konuya tartışmak amacıyla düzenledikleri toplantı, toplu görüşme." "Türkiye'yi Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?" toplantısının BİLİM ve SANAT'ın Mayıs sayısında yayımlanan bölümünü göz önünde bulundurarak söyleyorum; katılımcılara bir tek soru sorulmasına karşın "bir konunun" "tartışıldığı" "bir toplu görüşmenin" yapıldığını düşünmüyorum.

.... Bir tek soruuyu yanıtlamak, daha doğru bir söyleyişle, bir soruya verebilecek yanıtları tartışmak amacıyla bir araya getirilenlerin, kimileyin yöneticinin uyarlarına karşın;

— doğrudan sorulara yanıt vermemesini,

— öteki tartışmacıların yanıtlarıyla hemen hemen hiç ilgilendirmesini yadırgadığımı belirtmeliyim. Bence, "Türkiye'yi Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?" adlı "birlikte görüş bildiriş toplantı"nın tutanakları, Türkiye'de, insanlarımızın, özellikle de aydınlarımızın birbirlerini gerektigince dinlemeklerini, dolayısıyla da birbirlerini anlayamadıklarını son derece açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Başa Eksiklik ve Belirsizlikler de Var

Tartışmacılardan Galip YALMAN; "- Aslında soyutta da, Türkiye bağlamında da şunu tartışıyoruz...", Ömür SEZGİN; "Bizim açımızdan yapılacak olan nedir?" Özcan KESKEÇ; "Öyle anlaşılıyor ki, Türkiye için çizilmek istenen çerçeve pek istenildiği gibi çizileceğe benzemiyor...." Raşit KAYA; "... bugünkü iktidarlardan sonra arada yeni bir şeyin gelmesi halinde..." ve başka

örnekleri de bulunabilecek anlatım biçimlerindeki belirsizlıkların hem katılımcılar hem de bir olasılıkla okurlar arasında anlaşmazlıklarla yol açtığını düşünüyorum ve doğrusu neden daha özenli davranışmadığını da anlayamıyorum. Bir başka örnek; 16. sayfanın 3. sütunun alt satırlarında yer verilen; "Bu ideolojik kontrolda, şimdil iki birbirinden farklı eğilim var. Bir tanesi pragmatizm," saptaması öne sürülmüş, ama ikinci eğilim nedir, bu belirtilmemiş ya da son derece üstü kapalı bir anlatımla değişmeliyorum. Tekeli'nin, 12. sayfanın 3. sütununda öne sürdüğü varsayımlar da önemli belirsizliklere yol açıyor. Örneğin; "Demek ki, uluslararası düzeyde, dünya bunalımının yönetiminde bir strateji değişikliği olacak mıdır? Orda bir tıkanma noktasına gelindiği hissedilmiş midir? Soruları üzerinde önemle durulmalıdır" diyor Tekeli ve bu uyarılarında gerçekten de haklı olabilir, ancak, bu uyarıların muhatabı kimdir? Tekeli bir açıklama yapmamış ve bu soru yanıtız kalmıştır. Tekeli, aynı yerde, bu uyarılarının hemen ardından; "Burdan içe geçelim" diyor ve şu varsayıyı yapıyor: "Bir varsayımla olarak diyelim ki merkez ülkelerinde muhafazakâr partiler varlıklarını korudular ve strateji değişikliği olmadı. Bu takdirde, Türkiye gibi ülkeler için öümüzdeki dönemde bir büyük bunalımın kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum". Tekeli, varsayımlarını sürdürerek, ortaya çıkabilecek "3-4 farklı senaryo"dan söz ediyor. Peki, ya "merkez ülkelerindeki muhafazakâr partiler varlıklarını" koruyamazlarsa? Bu soru da yanıtız kalmıştır. Ayrıca hangi nesnel nedenlerin Tekeli'ye, ilk üç senaryoya, sırasıyla ortalama 11, 15 ve 5'er satırlık ayrıntıda bir açıklama yaptırdığını, buna karşılık dördüncü "senaryo" olarak geçerken deindirdiği "sosyalist senaryo"nın yalnızca adından söz ettirdiğini, doğrusu öğrenmek isterdim. Sonra, bir ara Ömür SEZGİN'in 13. sayfanın 2. sütununun

Bana göre; Türkiye'de artık, hiç olmaz ise "Türkiye'yi Nasıl Bir Gelecek Bekliyor" konulu toplantıya katılan nitelikteki aydınlarım, terim ve kavram birekliliklerinin sağlanması ve öne sürdükleri tezlerin belirsizliklerden arındırılıp netlige kavuşturulması için gerektigince özenli davranışmalıdır.

.....
Yücel Çağlar

bir kitap, bir kitap daha...

"Düşmana inat bir kitap daha" diyerek, 1 Mart'ta başladığımız yüzde 50 indirimli kitap satışı kampanyamız, "bir kitap, bir kitap daha" diyen okurlarımız, dostlarımıza sayesinde, amaçlanan ulaşarak tamamlandı. Okurlarımız sayesinde Ekonomi Politik Nedir? Diyalektik Materyalizm

Nedir? yayınladı. Daha da önemlisi, elele verdiğimizde neler yapabileceğimiz bir kez daha görüldü. Şimdi de, dostlarımızdan, geliştirici yeni öneriler bekliyoruz. Bir kitap, bir kitap daha diyoruz.

Yayinevimiz dağıtım sorununu çözemediği için, okurlarımızın bir süre daha, doğrudan yayinevine gelerek ya da postyla kitaplarını almayı gerektiği duyururuz. Adresimiz: Asmalıçeşme sk. 14/2 Binbirdirek (Sultanahmet meydanı sonu) İstanbul.

AĞUSTOS ve EYLÜL'de **2'şer adet** BİLİM ve SANAT...

Okuyucularımızı
Ağustos ve Eylül aylarında
bayilerinden 2'şer adet
BİLİM ve SANAT almaya
çağırıyoruz.

2. Bilim ve Sanat'ı bir
dostunuza postalayın.

TÜSTAV

Sizlere 2000.- TL'ye daha mal olacak bu
küçük ama anlamı büyük jestin Bilim ve
Sanat'a ne denli büyük bir olanak
sağlayacağını biliyor musunuz?